

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

751 +
ՊՐԵՍԱՐՆԵՐ ԲՈՒՐ ՅԵՐԿՐՆԵՐԻ, ՄԻԱՅԵՒ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ

ՍՊԻՏԱԿ ՏԵՌՈՐԻ

ՅԵՎ

ՖԱՇԻԶՄԻ
ՅԵՐԿՐՆԵՐԻՑ

Ա. ՄԻՐՅԱՆ

ՅՐԱՏ. ՄՈՂՐԻ ԿԵՆՏԿՈՄԻ 1935 ՅԵՐԵՎԱՆ

9 (419) 74329.18

ՏԳԱԳՐՈՒԹ. ՊԱՏՐԱՍՏԵՑԻՆ
ՅԵ. ՎԱՀՐԱԳԵԱՆ
Գ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԳՐՈՒԵՏԱՐՆԵՐ
ԲՈՒՈՐ ՅԵՐԿՐՆԵՐԻ, ՄԻԱՅԵ՛Գ.

A II
39065
20609

ՆԱՄԱԿՆԵՐ
ՍՊԻՏԱԿ ՏԵՌՈՐԻ
ՅԵՎ
ՖԱՇԻՉՄԻ
ՅԵՐԿՐՆԵՐԻՑ

ԵՐԵՎԱՆ 1935

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ
ՄՈՊՐԻ ԿԵՆՏՐՈՆ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒՅՑՈՒՆ

1. «Կենդանի մարդկանց գերեզմանաց	62
2. Սպիտակ տեռորը «Քաղաքակիրթ» Ամերիկայում	3
3. Ֆաշիստական Գերմանիայի բանտերում	13
4. Ֆրանսիական իմպերիալիզմի ճիրաններում	25
5. Քաղքանտարկյալները իմպերիալիստական Անգլիայի դաժան ուժիմի տակ	36
6. Քաղքանտարկյալների դրուժյունը Գոմինդանյան Չինաստանում	43
7. Մեր Հաղթանակի ժամը հեռու չե	48
8. Հարալուսլիայի տեռորի 5 տարին	50
9. Լեհական Փաշիզմի սանձարձակ դիկտատուրայի տակ	55
10. Սպիտակ տեռորի սարսափները Բալկաններում	63
11. Սիրիայի Կարմիր Ողնության կենտկոմի վարած պայքարը Փաշիզմի դեմ	73
12. Ռուսիական ինտելիգենցիայի բողոքը բանտային ուժիմի դեմ	88
13. Զոհնենրուրդ ճամբարը	92
	94
	96

Ննչ. իմ. ազիթ՝ Մ. Եփրիկ
 Նկարիչ՝ Ակապե
 Սրբագրիչ՝ Ս. Փարսազաճյառ

Գեներալ ազարան—Ցերևան

«ԿԵՆԳԱՆԻ ՄԱՐԳԱՆՑ
ԳԵՐԵՋՄԱՆՈՑ»

Յերբ Բեյդրադից դեպի Ջաղրեր եւ դնում, Սրեմի Մխարովիցի կայարանից մեծ բացառի մեջ մի խումբ շենքեր են յերևում՝ բարձրաբերձ ու կարմրավուն պատերով շրջապատված: Շենքերի գլխավերևը՝ յեկեղեցու դմբեթ և դարձարանային յերկու ծխնելույղ: «Հարավսլավիայի ամենաժամանակակից բանտն և այդ», պարծանքով հայտարարում և մեծ Սերբիայի բուրժուազիան: «Մարդկային հողիների սպանդանոցը», ինչպես այդ մկրտել և խրվատացի հռչակավոր գրող Ալգուստ Յետարեցը, վոր մի քանի տարի նստել և այնտեղ, «Կենդանի մարդկանց դերեղմանոցը», ինչպես տաժանակիրներն իրենք են անվանում այն, այսպիսով բնորոշելով այն դժոխքը, վոր բարձրաբերձ ու կարմրավուն պատերի հետևն և թաղնվում:

Քաղաքական բանտարկյալներին*) այստեղ են ուղարկում, այստեղ են փորձում նրանց «ուղղել»: «Ուղղելու սխտեմը», վոր Մխարովիցում և թաղավորում, բնորոշ և Հարավսլավիայի բոլոր բանտերի համար: Հենց այդ սխտեմով էլ մենք կապացուցենք Հարավսլավիայի հեղափոխականի՝ ռադամֆաչիստական դիկտատուրայի գերու կյանքը:

Տաժանավայրում կյանքն այնտեղից և սկսվում, վոր դատապարտյալից հազուստը խլում—փոխարենն ինչ—վոր ցնցոտիներ տալիս: Այս ցնցոտիները կոչվում են «նորեկի հազուստ»: Նորեկը մի շարք արարողու-

*) 1933 թ. նայեմբերից այդտեղ են փոխադրել բոլոր քաղաքականարկյալներին, վորոնք առաջ ուրիշ բանտերում էին պահվում:

թյուններ պետք է կատարի, վորից հետո նա կարող է «խսկական» տաժանակիր համարվել: Համարյա ամեն որ, լաթեր ու ցնցոտիներ հագած, պահակի հսկողությամբ, նորեկների խումբ է լուռ թափառում բաղնիքից դեպի շենքը, վոր ահագին մի դազադի տպավորություն է թողնում: Սրեմի Միտրովիցի հռչակավոր «մեկուսարանն» է այդ, վորի բովից պետք է անցնի ամեն մի դատապարտյալ:

— Ա՛ռ համրի, տես թե քանի՛սն եմ բերել քեզ, — ձայն է տալիս ուղեկցողը մեկուսարանի բանտապահին:

Մեկուսարանի բարձր միջանցքներում պարետը նորեկներին սպասում է:

— Գլուխներդ բացե՛ք:

Մերկության աստիճան սափրած տաժանակիրները լուռ ու մունջ պետք է ականջ դնեն, թե պարոն պարետն ի՛նչպես է կարդում «տան» կարդ ու կանոնը: Ընթերցանությունն անտանելի յերկար է տևում: Չմեռը մեկուսարանի ահագին միջանցքում փչում է ու ցուրտ է, մանավանդ բաղնիքից հետո, մա՛նավանդ ցնցոտիների մեջ: Բայց պետք է ականջ դնել: Յեվ նորեկն ականջ է դնում: Իսկ հետո՝ շատ անգամ ծեծ ու հայհոյանք... Այնուհետև ամեն մի նորեկի մի առանձին կամեր են դնում: Մեկուսարանը մի/փոքրիկ վանդակ է՝ յերեք մետր ու կես յերկարությամբ և մետր ու կես լայնությամբ, դուրսավերելը մի վորևե տեղ վանդակապատ փոքրիկ մի լուսանցք է ծածկված, վորի միջից մի կտոր յերկինք է յերևում, ասֆալտի հատակ, յերկաթե մահճակալ՝ պտտառոտված ներքնակով, վորի մեջ յեղած ծղոտից միայն փոշու խառնուրդ է մնացել, յերկու հատ հին, զղզղված վերմակ, մի սեղան, մի տարուրետ (աթոռ), մի մեզաման (параша) — ահավասիկ ամբողջ «կահույքը»: Այսպիսի մի վանդակի մեջ մարդ բռնված դադանի պես է զղռում իրեն: Նա իրավունք չունի «վոչ պատը ծեծել, վոչ ցերեկն անկողնի վրա պսոկել, վոչ ել լուսամուտին մոտ դնալ»: Բա ել ինչի՞ իրավունք ունի: Միայն մի բա-

նի, նստել և իր առջևը նայել: Կամ թե՛ բռնված դա-
դանի սկսւ մի անկյունից մյուսը դնալ-գալ:

Նորեկն իր դադադին դեռ չընտելացած, դռան մեջ
կամացուկ մի «հուդա» փոքրիկ անց ե բացվում, վորի
միջով բանաստղաչը կարող ե առանց նկատվելու հետեւել
ստաժանակիրին: Բայց այս դեռ քիչ ե: Բանտապահը
վոչ միայն հետեւում ե, այլև շատ անգամ սլորովակացիա
յե սարքում: «Հուդան» բաց ե անում ու կամացուկ
թխիթխիացնում:

— Եյ, հայրենակից:

Նորեկը ցնցվում ե—ուրախալի բան ե այս մենա-
կության մեջ մարդու ձայն լսել—բայց և այնպես ան-
վճռականորեն ե յետ նայում. կարելի՞ բան ե: Պարե-
սար միտն ե ընկնում: Վոչ չի կարելի:

— Վո՞րտեղացի յես, ի՞նչ քեֆի յես,—դռան հե-
տևից շնչում ե քաղցրալուր մի ձայն:

Նորեկը սիրտե տնում, մտտենում ե դռանն ու կա-
մացուկ, իր սեփական ձայնից վախենալով, պատասխա-
նում ե հարցերին: Հանկարծ լսվում ե բանալիների զըն-
գաց, ու բանտապահը ներս ե ընկնում կամերը:

— Եդ ո՞ւմ հետ ես խոսում, շա՛ն վորդի:

Նորեկը հուզմունքից չի կարողանում վորևե խոսք
ասել:

— Գլուխդ բա՛ց, ինձ հետ խոսելիս,—բղավում ե
Ժանդարմը, և շեշտակի հարվածից նորեկի դիտարկը
գետին ե թռչում:

— Ե՛՛՛ւն—շան վորդի, յես քեզ կարդն ենպես սովո-
րեցնեմ, վոր ինձ չմտանաս: Հենց եզուց մի ղեկուցում
կդրեմ, և դու քոնը կտանաս:

Ժանդարմը սուտ չի ասում: Վաղը նորեկը կպատրժ-
վի այն պատճառով, վոր «հուդայի» միջով «ինչ վոր
մարդու հետ» խոսել ե: Այսպես ե սկսվում «ուսուցու-
մը»:

Առաջնայան՝ ամառը Ժամը Ե-ին, ձմեռը՝ Ե-ին
զանգն արթնացնում ե բանտարկյալներին: Անկողինը

պետք է համարել, կամերը՝ մաքրվի, մեղամանը՝ դուրս տարվի: Մաքրելու-սրբելու ժամանակ կծու փոշու ամուլ է բարձրանում, վոր մարդու քիթ, կոկորդ ու թոքեր և մտնում: Այս մաքրելու-սրբելուց հետո մի ժամ թանձր ցեխ ևս թքում: Ամբողջ կամերը շղթաների, բանալիների ղնդոցով ու ժանդարմական րղալոցով և լցվում:

— Սուս, շան վորդի, ձեն չհանես:

Քնատ թուլացած, կեղտոտ դուլերը ձեռքերին՝ նորեկներն իծաշարուկ, իրար հետևից դնում են զուգարան: Մաքրել-սրբելուց հետո նախաճաշն և լինում կեղտոտ, լարժուն մի հեղուկ, վոր լափի ապալներություն և թողնում: Այնտեղ այս լափին սուս են ասում: Այնուհետև դալիս և դրոսանքը, վորի ժամանակ տաժանակիբներն իրար հետևից քայլում են չըջանաղծի վրայով՝ առանց այս ու այն կողմը նայելու, առանց խոսելու: Կողքներից՝ բանտապահները, բանալիները դընդ-դընդաղնելով: Լուռ ու մունջ արարողությունը մերթ-ընդմերթ ընդհատվում է ժանդարմաների բիրտ դուռոցով:

— Գյուխ մի՛ տարեք, շա՛ն վորդիք:

Կամերում նորեկը պետք է աշխատի: Մի ահաղին կույտ սաղի կամ հալի փետուր են բերում նրան, վորը նա ինքը խնամքով պետք է մաքրի: Այս աշխատանքն առանձնապես զգվելի չէ, վորովհետև կամերի առանց այն ել ծանր ողբ դժվար և շնչել, իսկ այժմ ել թեթև, մանր փոշին և լիքը լցվում: Իսկ ձմեռն այս ճախատանքն իսկական տանջանք և դառնում, վորովհետև մարդ ստիպված է լինում փետուր-փետրի հետևից պոկել սառած, հաճախ ել ուռած ձեռքերով: Նորեկին զիրք չեն տալիս, բայց ճիտաբանք նրան այցելում են քահանաները, ուսուցիչներն ու չինովնիկները և խոսում, խոսում, խոսում... Նորեկը նրանցից լսում է՝ հանդիմանություն, կշտամբանք, ծաղրանք, կեղծ ցատկահյուսություն ու սովորական յերգը՝ «տան կարդ ու կանոնը կարդա՛, աստժուն սղոթի՛ր, և ամեն բան լայ կլինի»:

Բոլոր խոսակցություններէ վերջն այն է, վոր նորնիկի դուրսը միտք ճիտեն, թե նա բախտավոր է, վոր դեռ կենդանի յէ: Մի խոսքով՝ ուղում են նրան «մարդ» դարձնել??: Բանտի տերտերը, վոր գիշեր-ցերեկ հարբած է, յարունակ կրկնում է.

— Մեկուսարանն ուղղելու մեր մեթոդի ելությունն է, այնտեղ մարդկանց հոգիները զղջում, մեղմանում են, և նրանց ինչ ուզես՝ կդարձնես:

Հա՛, մեկուսարանի դերեղմանային լուսթյունը, վոր բանասպահներէ բղավոցներով ու հայհոյանքով, բանալիներէ զնգզնոցով, ծեծված-ջարդվածների տնքոցով և փոխարինվում—այս բոլորը մի նպատակ ունեն. մարդու տանջել և ստիպել, վոր ամեն ինչ լուռ ու մունջ տանի:

Այս «պատրաստելը» յերկու-յերեք ամիս է տեւում: Այնուհետև նորնիկին աշխատանքի յեն ուղարկում և ընդհանուր կամեր փոխադրում: Նրա համար աշխատանք են ընտրում, իհարկէ, նկատի ունենալով բանտի վարչության շահերը: Բոլոր այն խոսակցությունները, թե դատապարտյալին հնարավորություն է տրվում մասնագիտություն ձեռք բերել, վորը բանտից դուրս դալուց հետո նրա գոյությունը կապահովի,—գուտսուտ է:

Ընդհանուր կամերն ասֆալտե հատակով ահագին մի մարադ է: Այնտեղ 80 հոգի կարող է տեղավորվել: Լուսանցքները փոքրիկ են և բարձր: Գլխավերևում՝ յերկաթե նեղ մահճակալներ, մանր ու փթած ծղոտ լցրած բարակ ներքնակներ, մի սավան և յերկու հատ գղղղված վերմակ—ահավասիկ բանտարկյալի ամբողջ դուլքը: Կամերի կողքին՝ դուզարան և լվացարան: Կոյուղէ չկա, և դուզարանի դարչահոտությունը, մանավանդ ամառը, միանգամայն անտանելի յէ: Առավոտները, մաքրել-սրբելու ժամանակ, տաժանակիրներն իրար այնպես են տեսնում, ինչպես մառախուղի միջից. փոշու ալյալիսի թանձր վարագույր է քաշվում նրանց միջև:

Գժվար ե դտնել այնպիսի մի բանտարկյալ, վոր շնչա-
 ության առողջ որդաններ ունենա: Այս ահագին զորա-
 նոցում շատ դժվար ե ասլրել: Մանավանդ ձմեռն ե մարդ
 նեղվում, նախ՝ ողափոխութուն չլինելու, յերկրորդ՝
 ցրտի պատճառով (ժանդոտ խողովակները միջով յեր-
 կու ժամ բաց թողած գոլորշին, իհարկե, չի կարող
 տաքացնել այդ ահագին շինութունը):

Այս բոլորը—դարչահոտութունը, կեղտն ու նեխ-
 վածքը—մարդու հետդհետե վոշնչացնում ե: Այսպիսի
 կամերում մարդիկ վոչ միայն որեր ու ամիսներ, այլև
 յերկար ու ձիգ տարիներ պետք ե անցկացնեն: Հին ծղո-
 տի, արև չտեսած անկողինների, զուգարանի դարչա-
 հոտության և մարդկանց աղառտ մարմնից դուրս յեկող
 յուրահատուկ քրտինք—ահավասիկ այն մթնոլորտը, վո
 ըի մեջ դատապարտյալը «կարող ե» աշխատանքից հե-
 տո հանդատանալ, իր համար մի բան անել, ընկերոջ
 հետ զրուցել:

Արհեստանոցները—պարանինը, կանեփի մշակելու-
 նը, հյուսնոցը, ջուլհականոցը, զամբյուղինը, կաղմա-
 տունն ու փականագործի արհեստանոցը—առանձին շեն-
 քի մեջ են՝ բանտի նույն շրջանակում: Աշխատանքի որը
 ձմեռը 9, իսկ ամառը 10½ ժամ ե տեում: Աշխատանքի
 պայմաններն առանձնապես ծանր են պարանի և կանեփի
 մշակելու արհեստանոցում: Այս արհեստանոցները մաս-
 նավոր մարդիկ են պահում, վորոնք դատապարտյալնե-
 րին շահագործում են համաձայն բանտային վարչու-
 թյան հետ կնքած պայմանագրի:

«Մուլության» կամ «դեպի աշխատանքն անուշա-
 դիր լինելու» համար բանտարկյալին խիստ պատժում
 են: Շահագործողին ի՞նչ փուլթ, թե իր բանվորներից
 վորեւե մեկին դիտցիպլինար մեկուսարան են ուղարկում:
 Նա դիտի, վոր աղատված տեղի համար տասնյակ թեկ-
 նածուներ կճարվեն:

Առանձնապես դժվար ե կանեփի մշակելու արհեստա-
 նոցում: Այստեղ աշխատանքի յեն ուղարկվում այն դա-

տասպարտյալները, վորոնք ներքին կարգ ու կանոնին չեն յինթարկուած—բոլոր նրանք, վոր փախչելու փորձ են արել, համարձակվել են իշխանութեանը խոսք դարձնել, չեն թույլ տվել, վոր իրենց ծեծեն, մի խուսքով բոլոր «անհնազանդ» և «անուղղելի» տարրերը: Նրանց ուղարկուած են այդ արհեստանոցը՝ «մեղքները քաղելու» համար:

Արհեստանոցի աշխատանքն սպանիչ է: Ողբի մեջ կաննովի բարալիկ մաղիկներ են լողում, վորոնք մտնում են մարդու քիթ, բերան, կոկորդ և հաղուտտի տակը:

Հարյուրավոր տաժանակիրներին հեշտութեամբ կարելի չէ ճանաչել նրանց, ովքեր այդ արհեստանոցում են աշխատում: Յերեք ամիս այդպես աշխատելուց հետո ճնշող մեծամասնութեանը հիվանդանոց և ընկնում— շնչառութեան, աղիքների հիվանդութեանը նրանց հիվանդանոցի անկողին և պոսում: Պարզ բան է, վոր քաղաքական հանցավորներին հենց այդ արհեստանոցն են աշխատանքի ուղարկում: Թվում է, թե այսպիսի մի արհեստանոցում մնալուց հետո դաշտային աշխատանքները թեթև ու ցանկալի պետք է թվան: Բայց իրականում դաշտային աշխատանքների մեջ շահագործումն էլ այլևի ուժեղ է: Դատասպարտյալներին այնտեղ ծեծում են, և ծեծում են հիմնովին ու սխտեմատիկ կերպով: Վոչ թե «հենց ենպես» քիթ ու բերանին են տալիս կամ բանալու կապոցով բղում, այլ հրացանի կոթով անխիղճ կերպով այնքան դաղանարար են ծեծում, վոր հետո մարդ վոչ կարողանում է նստել, վոչ պառկել, վոչ ել ման գալ: Մարդիկ ուժասպառ վայր են ընկնում, իսկ բանտապահները, դաղանացած, նրանց տրորում են, գետնից բարձրացնում ու հրացանի կոթով նորից են ծեծում: Շատ անգամ մարդուն անշնչացած վիճակում տանում են բանտի հիվանդանոց: Այս ծաղրանքների և նույնիսկ ուղղակի սպանութեանների համար յերբեք և վոչ վոչ պատասխանատու չի յեղել:

Մարդ յերկաթե առողջութեան պետք է ունենա:

Վոր այս աշխատանքի մեջ մի քանի ամիս կարողանա գիմանալ: Վոչ մի բողոք ու հայտարարութիւն չի ողնում: Ինչ ավելին՝ ով բողոքում է, դիտի, վոր «հանդըղնութեան» համար դիպցիւլիներ պատիժ և սպանում իրեն, և վոր հետադարձում իրենից վրեժ և առնելու վոչ միայն այն ժանդարմը, վորի վրա բողոք է տվել, այլ և մյուս բոլոր բանտապահները:

Բանտերի սնունդն անպետք ու վողորմելի բան է: Մթերք մատակարարողներն աշխատում են վարձան կորելի յե վատ ապրանք տալ, իսկ փոխարենը վարձան կարելի յե շատ ստանալ: Այս պատճառով էլ նրանք բանտի իշխանութեան հետ ճտերտ բարեկամութիւն» են պահպանում և ողուար նրանց հետ կիսում են: Կաթը, յուղը, կանաչին չինովնիկներն ամեն մեկն իրեն և տանում: Չեմ տեսել մի բանտապահ, վոր չաշխատի ձեռից յեկածին չափ կռիել: Թալանի չափը բանտապահի դիրքից ու աստիճանից և միայն կախված: Ետտերը դատապարտյալների սննդից զողանալով, քիչ հարստութիւն չեն դիզել: Իտապարտյալն ամիսը մի անգամ միայն իրավունք ունի իր փողով մթերքներ գնել, բայց, իսկապես ասած, այս իրավունքով էլ չի կարողանում սղալել, վորովհետև դատումը շատ չնչին է, մեծ մասը տանից բան չի ստանում, իսկ բանտապահներն ամեն ինչի համար յեռակի թանգ են պլոկում:

Բանտի հիվանդանոցը միեւնույն բանտն է, բայց ավելի մաքուր կամերաներով: Բանտի բժիշկները միեւնույն ժանդարմներն են, բայց դիպլոմավոր: Բանտն աշխատանքի ընկնելով՝ նրանք իրենց պրոֆեսիոնալ պարտականութիւնները մոռանում են: Նրանք տաժանակիրներին բանտի իշխանութեան աչքով են նայում, այն իշխանութեան, վորից կախում ունեն: Հիվանդին բանտապահների պես նախորդ մոտենում են ինչպես սիմուլյանտի: Բանի՛-քանիսը հիվանդանոցից հաշմացած են գուրս դալիս, քանի՛-քանիսն էլ բոլորովին գուրս չեն յնկել, վորովհետև այնտեղ վոչ թե բժշկում, այլ մաշ-

կում են: Գլխավոր «գեղերն» են՝ մասաժը, լողացնելը, յողն ու ինչ վոր կեղտոտ ջուր, վոր թեյ անունն և կրում: Այնտեղ լուրջ հիվանդանայ՝ նշանակում և մեռնել: Իսկ կմեռնես, թե կապրես, բժիշկների համար բոլորովին ել փուլթ չի: «Շունը՝ շան պես կսատիխ» կրկնում են նրանք բանտապահներին կրնկոխ: Տերտերը հիվանդանոցում ել ամենողովելի գեմքերից մեկն է:

Գատապարտյալների ու բարեկամների կապը խիստ հսկողության տակ և տեղի ունենում: Մնողներին գրիչ և տետրեր, ամիսը մի անգամ միայն կարելի յե:

Նամակները գրաքննության են յենթարկվում, և յեթե գրաքննիչ տերտերին դուր չեն գալիս, ուղղակի չեն հանձնվում արք-ըր: Տեսակցության ժամանակ դու հարազատներիցդ փակ վանդակով կտրված ես, չես կարող նույնիսկ նրանց հետ ձեռք խփել: Տեսակցությունը տեւում և 10 բոպեյից վոչ ավելի և ամբողջ ժամանակ բանտապահների հսկողությամբ:

Գատապարտյալը պարտավոր և յեկեղեցի դնալ, թեև նրան չեն պարտավորեցնում ծիսակատարություններ անել, խոտովանել կամ հաղորդ առնել: Այս արտաքին «խրերայիգմն», խկապես ասած, տերտերին ու բանտի իշխանությանն և ձեռնառու, ով յեկեղեցական ծիսակատարություններ չի անում, գրի յե առնվում և նրանց «հասկացվում և», վոր նրանք այլևս արժանի չեն որենքով նախատեսված թեթևացման: Յեկեղեցու՝ — կապիտալիզմի սպասուհու — ճնշումն այսպիսով ել ավելի ուժեղ թափով և հանդես գալիս:

Այն դատապարտյալը, վոր իր պատժի ²/₃ մասը քաշել և, որենքով իրավունք ունի փոխադրվել այսպես ասած՝ միջանկյալ բաժանմունք: Այստեղ ռեժիմն այնքան ել խիստ չի, ինչպես ընդհանուր կամերաներում, բայց բանտի իշխանությունն ամենևին ել բոլորին չի տեղափոխում այնտեղ: Փաստորեն դատապարտյալներին փոխադրում են միայն այնտեղ, վորտեղ ավյալ մոմենտին աշխատող ձեռքեր են հարկավոր:

Այսպես ել կիրառվում է նաև այսպես կոչված՝ պայ-
 մանական արձակուրդի իրավունքը: Որոնքն ասում է,
 զամեն մի դատապարտյալ, վոր առաջին անգամ է դա-
 տապարտված և ապացուցել է, վոր իր պատժի վեսը
 քաշելու ընթացքում ուղղվել է, կարող է պայմանական
 արձակուրդ ստանալ: Թե ինչպես է կիրառվում այս
 սրենքը, ապացուցվում է այն բանով, վոր 350 այդպիսի
 «իրավունքներից» 15—25 հոգուց ավելի բաց չեն թող-
 նում: Պայմանական արձակուրդը մարդու շփոթելու,
 ընկճելու և նրա մեջ խոհեմության ու հնազանդության
 զգացում զարգացնելու միջոց է: Բայց բանտի պայման-
 ներն այնպես են, վոր ամենահավասարակշիռ մարդն
 անգամ անխուսափելիորեն պետք է ընդվզի:

ՍԳԻՏԱԿ ՏԵՌՈՐԸ

«ԲԱՂԱԲԱԿԻՐԹ» ԱՄԵՐԻԿԱՅՈՒՄ

ԱՐԳԵԼԱԳՈՐԾԱՐԱՆԻ ՀԱՂԹԱԿԱՆ
ՊՐՈԼԵՏԱՐՆԵՐԻՆ—ՄՈՍԿՎԱ

Թանկադի՛ն ընկերներ.

Բրուկլինի (Նյու-Յորկ) քաղաքային բանտի վանդակների միջից անկեղծ շնորհակալություն ենք հայտնում մեր վիճակի առթիվ ձեր ցույց տված համերաշխության ու հետաքրքրության համար: Այն խիղախ ու անվախ կռիվը, վոր մեզնից հետո մեր ընկերներն են շարունակում, որստորև ավելի ու ավելի յե փշրում մեզ կապկապող շղթաները, և մենք շուտով, աղատություն ստանալով՝ ընկերների հետ թե թեի տված կաշխատենք ընդհանուր դործի համար: Այն չափազանց հետաքրքիր նորությունները, վոր ձեզնից ենք ստացել, ծանոթացնում են ձեր հաղթանակին, վոր նույնպիսի հալածանքների ու նույնպիսի ճիրանների արդյունք են, վորոնց պայմաններում այժմ մեր ընկերներն են ապրում: Դուք մեզ դրել եյիք այդ դործարանի ձեր անդրանիկ աշխատանքների, այնուհետև հետագա և այլ աշխատանքների մասին: Մենք Ձեզ ասում ենք՝ շարունակեցե՛ք ձեր աշխատանքը: Եարունակեցե՛ք լավացնել ձեր աշխատանքը և մի՛ հանդատացեք, մինչև վոր ձեր դործարանի, ձեր թեթե ու ծանր արդյունարերության արտադրանքի ասպարիզում կատարելության չհասնեք: Յո՛ւյց տվեք ամբողջ աշխարհին, ինչպես առաջ եյիք այդ անում և հիմա յեք անում, վոր պրոլետարական յերկրի բանվորները կարող են պետություն կառավարել:

Մենք թերթեր ու դրքեր հաճույքով կկարդանք, բայց բանտի վարչությունը մեզ թույլ չի տալիս: Այ-

սուհեակ մենք ստիպված ենք բալականանալ ճնշու-
Յորի թալամս մեր թերթով և մենք ծարավի յենք ամեն
որ կարգալ Մասր Վալտեր Դյուրանտի հողվածները:
Միայն նրա շնորհիվ է, վոր մենք կարողանում ենք հե-
տևել ձեր հաջողություններին:

Մենք չենք բնկնում: Ընկերներ, մեր ստացած
դասը մեղ հեղափոխականներն էլ ավելի յե ուժ ավել,
էլ ավելի մարտնչող և դարձրել: Պայքարելու մեր կամքն
էլ ավելի յե ուժեղացել, և մենք բաց կանենք ամերի-
կական բանվորների աչքերը, վորի համար կապիտա-
լիստական սիստեմը նրանց հիմարացնում է, նրանց
ղրկելով ուսալ իրավունքներից, մա'նավանդ ապրելու
իրավունքից:

Մենք մեր նամակը վերջացնում ենք: Մենք հաև
հույս ունենք, վոր այս նամակը ճանապարհ կդանի դե-
պի ձեղ, դեպի սոցիալիստական լայնածավալ ձեր հայ-
րենիքի ձեր բնկերները:

Ընկերական բարևներով՝ վիլյամ Մակարով
Ալեքո Պիվոն

ՍԱԼԵՄ ԲԱՆՏ, ՈՐԵԳՈՆ ՆԱՀԱՆԳ

4 մարտի 1934 թ.

Թանկագրի'ն բնկերներ.

Իսկապես մեծ բալականություն և այն, յերբ դի-
տես, վոր պրոլետարական հայրենիքում դուք այդքան
լավ եք ապրում: Մեր բանը բոլորովին ուրիշ է: Հրե-
շավոր ճշմաժամի պատճառով մեր բանվորներն այժմ
սարսափելի ժամանակներ են խնցկացնում: Նի՛ՐՄ. (ար-
դյունաբերությունն աղքատներն վերականդնելու ո-
րենք), վորի կիրառումով բանվորներն աշխատանք
պետք և ստանալին ու նրանց պայմանները պետք և բարե-
լավելին, իր անզորությունը ցույց տվեց, վորովհետև
մենք միլիոնավոր դործազուրկներ ունենք, և բանվոր-
ներն և դյուղացիներն ելի նույն մուրացիկ վիճակում,

են ապրում, վորն ամբողջ կապիտալիստական աշխարհում ե թագաւորում:

Միլիոնավոր մտայնութիւն ու աչքաթուղ արած տղամարդու կին աննպատակ թափառում են ՀԱՄՆ-ի խաչոր քաղաքների փողոցներում: Մեր ու յերիտասարդ, նեղր ու սպիտակ անկերջ շարանով քաշ են դալիս փողոցները, բուլվարներն ու ծառուղիները՝ իղուր փորձ անելով դորձ ճարել, մի ամսե սուղ ստանալ ու դիշերը դրուի դնելու մի անկյուն: Բանվորների դրութիւնն որեցոր վատանում ե: Մեր բանվորուհիների միճակն ամելի ծանր ե: Նրանց մեջ ծայր ե ստնում պոռնիկութիւնն ու յերխանների մահացութիւնը: Թերթերն ամեն որ լիքն են սովից ու սպաստարան չունենալուց հուսահատութեամբ ինքնատղանութիւն գործող բանվորուհիների վերարերջալ տեղեկութիւններով: Անգամ աշխատանք ունեցող բանվորներն ել շատ վատ են ապրում, վորսվհակ ՆԻՐԱ սասածդ՝ աշխատավարձն իջկցնելու, Փարբիկներում ու գործարաններում քրանկցնելու սխտեմն ուժեղացնելու, կենսական անհրաժեշտ մթերքների դներն ամելացնելու ե դժբախտ դեպքերի վտանգը սաստկացնելու որենք ե:

Բուր վերադրյալի մեղքն այս աղքատութեան դեմ կոյող աշխատավոր աղամարդկանց ու կանանց վրա չի բնկնում: Մեղքն ամբողջովին բնկնում ե կապիտալիստների—միլիոնատերերի ու միլիարդատերերի—վրա, վորոնք յերկիր են կտտավարում, որենսզբութիւնն ու դասավարութիւնը հսկում են, այն որենսզբութիւնն ու դասավարութիւնը, վոր մեղ դանազան հանցագործութիւնների, ընդհուպ մինչև մարդասպանութիւն գործելու մեջ են մեղադրում, այնինչ մենք մեր իրավունքներն ենք պաշտպանում: Նրանց ինչ փուլթ, թե բանվորները քաղցած են: Միմիայն շահն ե հաշվի առնելովում—փողը, փողը ե դարձյալ փողը, յեթե նույնիսկ մարդկանց խորտակված կյանքի գնով ե ձեռք բերվում: Կանանց ու յերխանների համար բրիլիանաներ, ամառոտորիլներ, թանկագին մորթիներ ու պերճանքի առարկա-

A 39065

ՅՈՐԴՈՆ (ԱՄԵՐԻԿԱ) ԻԱՆՏԻ
ՔԱՂԱՎԱՆՏԱՐԿԵԱԼ ԿԱՆԱՆՑ ՆԱՄԱԿԸ
ՊՊՍ-Ի ՅԵՎ ԲՈՒՆԴ*-Ի ԲԱՆՎՈՐՆԵՐԻՆ

20609

Կեցցե՛ք ՊՊՍ-ի և ԼԿԿ ու անկուսակցական բանվոր-
ների պայքարը՝ ի պաշտպանութիւն Քաղբանտարկյալ-
ների:

Թանկադի՛ն ընկերներ.

Ձեր դեկադարներն ու ձեր թերթերի խմբագիրները
սխտածատիկ կերպով ձեզանից ծածկում են այն ծաղ-
բանքներն ու արյունալի ծեծերը, վորոնց յենթակա յեն
Ֆրանսիական Լեհաստանի բանտերի Քաղբանտարկյալ-
ները: Գերմանիայի տեւորի մասին ունեցած խոսակ-
ցութիւններով նրանք աշխատում են քողարկել Լեհաս-
տանի վայրագ տեւորը:

Յեթե ՊՊՍ-ի որդանը՝ «Ֆարստնիկ»-ը յերբեմն
Քաղբանտարկյալների հողվածներ և տպում, ապա այն
գեղեցիկութեան ճնշման տակ և անում միայն, վոր Քաղ-
բանտարկյալների նկատմամբ դործադրած տեւորի հե-
տեւանքով և առաջ գալիս բանվորների մեջ: Ձեր առաջ-
նորդները միևնույն հողվածներով փորձում են կեղծել
տեւորի դեմ յեղած մասսայական պայքարի անհրա-
ժեշտութիւնը, վոր այսպիսով ձեզ շեղեն մեզ պաշտ-
պանելու պայքարից: Այնուամենայնիւ, այդ հողված-
ներն ամենևին էլ չեն լուսաբանում Քաղբանտարկյալ-

*) ՊՊՍ—Լեհական սոցիալիստների կուսակցութիւն՝ Լե-
հաստանի աշխատավորութեան պայքարը վիժեցնող սոցիալ-դա-
վանան կուսակցութիւն:

ԲՈՒՆԴ—Համահրեական բանվորական միութիւն՝ հրեական
սոցիալ-դավանան կուսակցութիւն, վոր մտնում և Յերկրորդ Ին-
տերնացիոնալի մեջ:

ների դբությունը: Այդ հողվածները մազաչափ անգամ չեն արտացոլում այն ծաղրանքների ու սաղիզմի բոլոր փաստերը, վոր քաղրանտարկյալների նկատմամբ Փաշխատներն են գործադրում: Ամենից առաջ՝ այդ հողվածներում չի ասվում, թե դուք՝ ընկերներդ, մեզ պաշտպանելու համար ի՛նչպես կարող եք պայքարել: Ուստի մենք անմիջականորեն ձեզ ենք դրում, վոր ձեզ չից, և վոչ թե պարոնայք նեճյալովսկիններից^{*)} ու Այտերովներից^{**)}, իմանանք քաղրանտարկյալների կյանքի ու պայքարի պայմանները և ողնեք մեզ մեր պայքարի գործում: Այդտեղի Գորդոն բանտում ՅՆ քաղրանտարկյալ կին կա, վորոնց այստեղ են բերել Լեհաստանի բոլոր ծայրերից—Վարչավայից, Ջեզյեբից (Դոմբրովի ավազան), Կելեցից, ամենից շատ՝ Արևմտյան Ուկրաինայի՝ Արևելյան Բելյուուսիայի գրավված վայրերից: Մեզ աքսորել են այստեղ, վոր կարողանան կտրել այն տեղերից, վորտեղ մենք մեծացել, աշխատել ու պայքարել ենք: Այսպես անելու պատճառն այն է, վոր մեզ զրկեն ազգականներից ու բարեկամներից նյութական ոճանդակություն ստանալու հնարավորությունից, վոր մեզ կտրեն պրոլետարիատի ու դյուրացիության համատեղ պայքարից, վերջապես վոր մեզ զրկեն կռվի սպարեզ մտած մասսաների ողնությունից ու պաշտպանությունից:

Փաշխատական դատարանները մեզ յերկարատև (6, 8, 10 տարվա) ծանր բանտարդելության են դատապարտել այն պատճառով, վոր ձեզ հետ միասին պայքարել ենք կապիտալիստական ու կալվածատիրական շահագործման դեմ՝ հանուն աշխատանքի բարելավման, այն պատճառով, վոր ձեզ հետ միասին պայքարել ենք տեւորի ու հակախորհրդային պատերազմի դեմ, ազգային ճնշումների դեմ, Փաշխատական դիկտատուրան տապալելու համար, վերջապես այն պատճառով, վոր

*) Նեճյալովսկի—ՊԳՍ-ի առաջնորդներից մեկը:

***) Այտերով—Բուհչի առաջնորդներից մեկը:

մենք նեճյալսյակիներէ, Ժուլայսիինննրի և Ալտերներէ համաձայնողականութեան ու դաւաճանութեան դեմ ենք դուրս յեկել և մասսաններին ցույց տվել կապիտալիստական շահագործման դեմ պայքարելու ճիշտ անապարհը:

Ընկերներ, Փաշխտական ուժիմի արյունոտ տեռոր սաստկանում և: Լեհական պրոլետարիատի ուղեղում դեռ թարմ են բազմաթիւ ձերբակալութեաններէ փաստերը, Պատրյանիցի, Լոճի մանածագործների գործադուլի ժամանակ սպանվածների դիակները, Վարչալայի «Յրանաչիկ» ու Չենստրալուվի «Չենստրախովյանկան» գործարանների պատերի տակ վերալորված բանվորները: Դեռ թարմ են Արևմտյան Ուկրալինայի ու Արևելյան Բելոսուսիայի կախաղանները, վոզՉ Լեհաստանում տեղի ունեցած պատիժ ու արյունոտ առաքելութեանները, Հեղափոխական գործողութեանների պատճառով ստեղծված արատկարգ դատարանները՝ Բելոսուսիում, Լվովում ու Կսրբինում, բանտային նոր կանոնադրութեանը, քաղբանտարկյալների սպանութեանները՝ Գրոդզիսոնդի, Լվովի, Վարչալայի, Գրոզնոյի, Բելոսուսիի և այլ բանտերում: Սովի, տեռորի, գործադրկութեան ու պատերազմի կառավարութեան կիրառած այս բոլոր մեթոդները բանվորների ու դյուղացիների Հեղափոխական պայքարը խեղդելու և ԽՍՀՄ-ի դեմ պատերազմ պատրաստելու համար և: Վայրագ տեռորի ուլիքը, վոր վոզՉ Լեհաստանը քայքայում է, չի խնայում նաև մեզ՝ քաղբանտարկյալ կանանցս: Փաշխտական կառավարութեանն արագացրած տեմպով բանտային սպանիչ ուժիմ և մտցնում: Հեղափոխական քաղբանտարկյալների Սկանդինավու մինիստրութեան ներկայացուցչի ասածով՝ բանտային նոր կանոնադրութեանը քաղբանտարկյալներին ձեռնառու չի:

Բայց Փաշխտները միայն Ֆիդիկապես չի, վոր մեզ վոչնչացնում են. բացի այդ, նրանք ուզում են մեր Հեղափոխական արժանապատվութեանը դյեւ, մեզ Հրա

մայրամ են Ֆաշիստական ամեն մի ծառայի, այսպես կոչված «բարձր իշխանության» առաջ «պատվի» առնել: Յեզ վորովհետև մենք չենք ուզում այս պահանջին յենթարկվել, շարաթնեքով մեզ զրկում են ողից, դըրքից, թերթից, նամակից, գրելու հարմարություններից և այլն: Յեթե պատիժների դեմ բողոքում ենք, մեզ խոնարհ, ցուրտ կարցեր և սպառնում: Մեզ ստիպում են զորանոցային զրոսանք կատարել, և այս զրոսանքների ժամանակ սահմանված կարգը մազաչափ խանդարելու համար նորից պատիժ: Պատժում են լուսամուտի առաջ կանգնելու համար, պատժում են ձեռքերը գրպանը դնելու համար, պատժում են ամեն տեսակի այլ պատճառաբանություններով:

Բռնազրապիցին մեր դրադարանը, վեր այսքան տարի մեր ազգականների ու մերձավորների ոգնությամբ եյինք կաղմել: Բանտի իշխանություններն ամենահուշեր միջոցների յն դիմում, վեր բանվորների ու գյուղացիների պայքարից վոչ մի տեղեկություն չթողնեն մեզ հասնի:

Նամակ միայն մտտիկ ազգականներից կարելի չե ստանալ ու միայն նրանց գրել: Մտերիմներին ու պայքարի ընկերներին գրել չի կարելի, քանի վեր բանտի իշխանությունը հայտարարել և թե նրան վոստիկանության ձեռքը կտա: Մայրենի բելլոուսական, ուկրաինական, հրեյական լեզուներով վոչ թերթ են տալիս մեզ, վոչ նամակ, վոչ ել գիրք, վորի պատճառով մենք բողոքովին զրկված ենք դրսի վորևե տեղեկությունից՝ մեզնից նրանք, ովքեր լեհերեն լեզու չգիտեն:

Ընկերներ, հանուե խնայողության, մեր քաղցած աշխատավարձը կրճատում են, մեզ սոցխալական ապահովադրությունից զրկում են, մեզանից վերջին կոպեկը խլում են ռազմական ներքին փոխառության համար, իսկ մեզ համար բանտի սնունդն ավելի ու ավելի յեն վատացնում, ձմեռը կամերները չեն վառում, վորովհետև այդ փողով Ֆաշիստական կառավարություն

նը ուսմբեր, հեղձուցիչ գաղեր, դնդացիբններ և պատ-
րաստում Լեհաստանի պայքարող բանվորների ու գյու-
ղացիների դեմ, ԽՍՀՄ-ի բանվորների ու գյուղացինե-
րի դեմ:

Կատանքները, վոր պահնորդական բաժիններում ու
բանտներում ամբողջ շարաթներ են տեվում, յերկար
տարիների բանտարգելությունը, սննդադուլները և առ-
հասարակ բանտային ծանր պայմանները վերջում քայ-
քայել են մեր առողջությունը: Թոքախտը, ստամոքսի
խանդարումն ու այլ հիվանդությունները մեր մեջ մաս
սայական յերեվույթ են: Ընդ սմին մենք բժշկական
ոգնությունից բոլորովին զուրկ ենք: Բժիշկն ստում և
թե՛ ինչո՞ւ համար և այս ճախմուլացիան: Այս պատ-
ճառով 1934 թ. մարտին այստեղ վախճանվեց ընկ.
Կնասպար՝ կրակույցի մի բանվորուհի, իսկ այս տարի
հունիսին ընկ. Ռոզենբերգը շղագարության ժամանակ
ինքնասպանություն գործեց: Այս բոլորը մեր բանա-
յին պայմանների միայն ամենամվազ պատիերն և: Զը-
նայած այս բոլորին՝ մենք մեր պայքարի մեջ առաջվա
պես անստան ենք: Այստեղ բանտում ձեր պայքարի
յուրաքանչյուր յուրը մեզ նորից և հավատ ներշնչում,
թե մաս և մեր և ձեր ազատագրումը:

Ընկերներ, մենք դիմում ենք ձեզ՝ ՊԳՄ-ի և ԲՈՒՆԴ-
ի բանվորներիդ: Պաշտպանեցե՛ք մեր պայքարը՝ քաղ-
բանտարկյալներիս հեղափոխական պայքարը:

Մենք գիտենք, վոր դուք անկեղծորեն ուղում ևք
պայքարել ձեր ազատագրման համար, բայց պարոնայք
Նեճյալիտիկիներն ու Ալտերները ձեզ կասեցնում են
պայքարից: Դուք շատ լավ գիտեք, թե Լոճի և Բելոս-
տոկի գործադուլի ժամանակ նրանք ի՛նչ դավաճան դեր
խաղացին: Մի՛ հավտացեք Փաշիզմի դեմ պայքարե-
յու մասին նրանց ասածներին: Նրանք բուրժուազիա-
յին ողնում են ԽՍՀՄ-ի դեմ պատերազմ պատրաստե-
յու: ՊԳՄ-ի ու ԲՈՒՆԴ-ի առաջնորդները դավաճանում
են սրբութարիաթի պայքարը, ճիշտ այնպես, ինչպես

վելլսին և մյուսները դավաճանեցին զերմանական պրո-
լետարիատի պայքարը:

Ընկերնե՛ր, պայքարի յեւեք ընդդեմ Ֆաշիստական տեռորի: Կազմակերպեցե՛ք բանվոր մասսային և դուրս յեկե՛ք քաղքանտարկյալներին պաշտպանելու: Միասնական ճակատի ցույցերի դուրս յեկե՛ք՝ բանտերի ու դատարանների մոտ: Արհմիութենական ամեն մի ժողովում մասսայական բողոքներ հայտնեցե՛ք՝ Ֆաշիստական բանտային ռեժիմի, բանտերում տեղի ունեցող ծեծի ու արտակարգ դատարանների դեմ: Մասսայականորեն մտե՛ք ՄՈՊՐ-ի՝ Ֆաշիստական տեռորի դեմ, քաղքանտարկյալներին պաշտպանելու համար, հակախորհրդային պատերազմի դեմ պայքարող միակ կազմակերպութեան շարքերը:

Ստեղծեցե՛ք քաղքանտարկյալների պաշտպանութեան կոմիտեներ: Կազմակերպեցե՛ք նվիրատվութեաններ ու քաղքանտարկյալներին շեֆություն:

Փրկեցե՛ք մեզ քաղցից, ցրտից ու ֆիզիկապես հյուժվելուց:

Հեղափոխական բարեկերով՝ Խորդոն բանտի
փաղքանտարկյալ կանայք

1933 թ. դեկտեմբեր

Թանկագլխն ընկերներ.

Շնորհակալ եմ Ձեզնից այն հնարավորութեան համար, վոր կարողանում եմ ովկիանոսի վրայով վողջույն ուղարկել ընկերներին: Յես անչափ հրճված եմ խորհրդային բանվորներով, վորոնք, չնայած սոցիալիզմ կառուցելու ասպարիզում իրենց ունեցած վիթխարի աշխատանքներին, հետաքրքրութեամբ են զանում կապիտալիստական յերկրների քաղքանտարկյալներին վողջվորիչ նամակներ գրելու:

Իմ անկեղծ վողջույնը ՄՈՊՐ-ի ընկերներին, յես

նրանց հաջողութիւնն եւ ցանկանում: Մենք մեր կապիտալիստները դեմ պայքարում ենք՝ պաշտպանելով ձեզ, դուք ամբողջ աշխարհի բանվոր դասակարգի համար սոցիալիստական բերդ եք կառուցում:

Վերջին տարին այստեղ՝ բանտում մնալս (յես փորձում եյի լվացքատները նեղք ու սպիտակ բանվորներին կադմակերպել, վորի համար բանտ ընկա) կապիտալիստական սխտեմի հանդեպ իմ աչքերն ե՛լ ավելի բաց արեց: Յես տեսել ու կաշվիս վրա փորձել եմ, թի ի՛նչպես և դաժան վոստիկանութիւնը մահակներով հարձակվում ծրարներ բաժանողների ու ցուցարարների վրա, բայց այն նախամտածված թշնամանքն ու մարդկանց սլնալիսի մտածացին կոտորածը, վոր ամենաքաղաքակիրթ ՀԱՄՆ-ի բանտում ենք տեսնում, մարդու արյունը յերակները մեջ սառցնում ե:

ՀԱՄՆ-ի բանտերը բերդի տալովորութիւնն են թողնում: Բանտարկյալներն սարքակները վիճակումն են, նրանց որը սարսափելի յև և դանդատվելու իրավունք չունեն: Նրանք շարունակ զինված սահակի հսկողութիւն տակ են: Բանտի վերակացուններն ու ծառայողները վոստիկանութիւն ամենապարագ ու դաժան դործակալներն են, կարծես նրանցից լինեն, վոր ցարիզմի որով սպրած ձեր ծերերը դեռևս չեն մոռացել: Տնտեսական ճնշման հանդեպ աճող դիմադրութիւնը վոստիկանութիւնն ու դատական սպարատը մի պատասխան ունեն—ե՛լ ավելի խիստ պատժել, ե՛լ ավելի յերկարատև բանտարկութիւնների դատապարտել (5 տարվա բանտարկութիւնը «թեթև» դատաւճիտ և համարվում) և դաժան վերարբերձունքի, Ֆիզիկական վոչնչացման յենթարկել:

Մի բուն քրեյագետներն ու հոգեբուժներն ամթից գլուխները պետք և քաշ անեն: Բուրժուական դիտութիւնն ու կուլտուրայի ստանդարտ ներկայացուցիչների պես նրանք ել շարունակում են իրենց կեղծ դի-

տական ապացույցներով քողարկել կապիտալիստական սխտեմի գազանությունները:

Միայն ԽՍՀՄ-ում գիտությունը կարող է ուղիղ ճանապարհով ընթանալ: Միայն այնտեղ կարող է գիտությունը գործնականում կիրառվել: Միայն պրոլետարական յերկրում մարդու ստեղծագործությունը կարող է դառնալ ընդհանուր շահի հասնելու կոլեկտիվ ջանք, վորի ապացույցն է Սպիտակ—Բալաիկ ծով ջրանցքը:

Լեվոն Բլյում
Հրեյտ Մեդոու Պրիզոն

Գոմառի, Նյու-Յորք

**ՓԱՇԻՍՏԱԿԱՆ ԳԵՐՄԱՆԵՑԻ
ԲԱՆՏԵՐՈՒՄ**

ԱՆԴԱԴՐՈՒՄ ՈԳՆԵՑԵՔ ՄՈՊՐ-ԻՆ

Ընկերն՛ր.

Մեր ամուսինները սպանված են Բեռլինի, Դախաուշի և Լայպցիգի Փաշխատական բանտերում՝ զազանային տանջանքներից հետո: Վողջ և առողջ նրանք ընկան Փաշխատական բանտերը, իսկ յերբ մենք նրանց կրկին անսանք— խոչտանդված, վերքերով լի դիակներ կյին նրանք արդեն: Նրանց դիակները հանդիմանում են ամենիշական մեղադրանք Փաշխատական տերրորի դեմ: Սառբ հերյուրանքներ են Փաշխատաների կողմից տարածվող այն լուրերը, վճռ իրբ թե մեր ամուսինները ինքնասպանություն են գործել:

Փաշիգմի կողմից դեպի իրենց հակառակորդները ունեցած կատաղի և կույր այտելության պայմաններում, մենք գտնվում եյինք ձերբակալման վտանդի սահ իրբեմ ստանդներ, ինչպես դա պատահեց ընկրնկ. Ետեյնփոտտի և Բեյլերի կանանց հետ: Ենորհիմի միայն ՄՈՊՐ-ի կողմից կազմակերպված պրոչետարական համերաշխության կամպանիայի, մենք և մեր գալակները հնարավորություն ստացանք դալ Սորհրդային Միություն— ամբողջ աշխարհի աշխատավորության հայրենիքը:

3000-ից ավելի հեղափոխականներ տանջալից մահվան են յնթարկված Փաշխատական դահիճների կողմից Գերմանիայում: Եստ կանանց և մայրերի ընկամ նույն վիճակը, ինչ վոր մեզ: Մենք հիշում ենք հակա֓աշխատական մարտիկներ՝ Իոնի Եերայի, Ետեյնփոտտի, Եեմիաարի, Եվարցի և Երիխ Մյուզգամի սպանությունը:

Տասնյակ հազարավոր պրոլետարական հեղափոխականներ դեռ գտնվում են բանտերում, տաժանակիր աշխատանքներում և մեկուսացման ճամբարներում, յենթարհվելով յուրաքանչյուր որ մահաբեր վտանգի նրանց մեջ և Գերմանիայի աշխատավորութան առաջնորդ՝ Երմեստ Թեյմանը:

Փաշխտաները ջանում են թող փչել աշխատավորութան աչքերին՝ դատարկ խոսքերի ու չքեղ պարադոքսերի միջոցով, վորոնց կազմակերպման համար նրանք խլում են քաղցած ժողովրդից վերջին փչրանքները, բայց հեղափոխական Ֆրոնտը Գերմանիայում ամբաստում է: Մենք տեսել ենք բանվորների ցույցը աշխատավարձի պահպանման դեմ, կտանաց ցույցը՝ իրենց ամուսիններին հարկադիր կերպով դուռը արտաքսելու դեմ: Մենք համոզված ենք նրանում, վոր աշխատավորական մասսաների միասնական Ֆրոնտի յեյուլթները կկասեցնեն Փաշխտաների դադանությունները և այն ժամանակ նացիոնալ-սոցիալիստաների բոլոր վոճերադրածությունների վրեժը կհատուցվի:

Հայտնելով մեր յերախտիքը ՄՈՊԲ-ին և մոպրականներին նրանց յեռանդուն աջակցության համար, մենք կոչ ենք անում բոլոր աշխատավորներին՝ ողնել ՄՈՊԲ-ին Փաշխտական դոհերի համար տարվող համերաշխության գործին: Երմեստ Թեյմանի և բանտարկված Գերմանական բոլոր հակաֆաշխտաների պաշտպանության համար տարվող կամպանիան պետք է տա նույն արդյունքները, ինչ արդյունքներ վոր ավեցին Դիմիտրովի, Պապովի և Տամեյի ազատության կամպանիան:

Վոչ մի աշխատավոր չպետք է հավատա Փաշխտական լրագրերի կողմից տարածվող լուրերին, թե մենք թշվով մարդիկ են ազատված մեկուսացման ճամբարներից: Դեռ այն ժամանակ, յերբ մեր ամուսինները գտնվում էին գերմանական բանտերում, Փաշխտաները լուրեր էյին տարածում մեկուսացման ճամբարների ցրման մասին: Սակայն դրանք գոյություն ունեն

դեռ մինչև որս, իսկ մեր ամուսիններին, ինչպես նաև շատ հակաֆաշիստների, սպանեցին:

Ճաշիզմի բոլոր զոհերի անունից մենք կոչ ենք անում աշխարհի հեղափոխական պրոլետարներին՝

— Միայն միջազգային միասնական պայքարը կրնեստ թիլմանի և բոլոր բանտարկված հակաֆաշիստների ազատութան համար կրեբի նրանց փրկությունը: Անդադրում ողնեցեք ՄՈՊՐ-ին:

Յուրաքանչյուր աշխատավորի պարտքն է— աղտիլ համերայխություն բոլոր նրանց հետ, ում սպանում և տանջալից մահը:

Եմնա Կացմիրշակ
Եմնա Շտեմցեր
Բերդա Ալբրիտ

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԲՆԿԵՐՆԵՐԻ ՆԱՄԱԿԸ ԲԱՎԱՐԻԱՅԻՑ

Թանկագին ընկերներ.

Մենք, վոր չափազանց դժվարին պայմաններում՝ տեղորի պայմաններում պայքարում ենք Բավարիայում, դիմում ենք ձեզ՝

Առաջին հերթին տեղեկացնում ենք ձեզ, վոր կոմկուսակցությունն այստեղ ևս կապրի, և վժջ մի տեղոր չի կարող նրան վսչնչացնել:

Մենք փորձից դիտենք, վոր միայն մասոսյական շարժումը կարող է փոխել դրությունը: Սակայն այժմ, յերբ մենք անհավասար ուժերի դեմ ենք պայքարում; մենք դիմում ենք ձեզ՝ ողնեցե՛ք մեզ, վորովհետե ձեր պրոպագանդը կարող է ողնել մեզ մեր պայքարում: Դերմանացի ընկերները դտնում են, վոր Փաշիզմը պեաք է մերկացնել:

Ընկերներ, Գերմանիայի կոմկուսակցությունը մեծ կորուստներ և ունեցել, վորովհետե թշնամին հետապնդում է իր նպատակը՝ սխտեմատիկորեն վճչրնչացնել հեղափոխականներին: Մենք դրում ենք ձեզ մեր ընկերների տանջանքների մասին:

Բացի մեր առաջին ակտիվ ընկերներից, մենք կորցրինք և ընկ. Փրանց Շտենցերին, վոր մեր լավագույն ընկերներից մեկն էր: Ընկ. Շտենցերը բերվեց Դախա-յի (Մյունխենի մոտ գտնվող ճամբարը), նրան զցին մի մութ նկուղ և հետագայում զնդակահարեցին՝ «փախուստի փորձ կատարելու ժամանակ»: Գնդակը նրա ճակատին եր կախել: Կալանքի տակ յեղած ժամանակ նրան միայն հաց ու ջուր էլին տալիս, ու ծեծում: Նա այնքան եր նիհարել, կերպարանափոխվել, վեր մահից հետո, նրա կինը ձեռքի վրա յեղած սպիններից միայն ճանաչեց: Նրա հետ միասին ճամբարում գտնվում եր նաև ընկ. Փրչուչուցը: Նրան ևս մի մութ նկուղ զցին: Հալանտեղան է, վոր նա ել արդեն մահացել է: Հանձին ընկ. Շտենցերի՝ մենք կորցրինք մեր լավագույն ընկերներից մեկին, մի մարտիկի, վոր մինչև իր մահը նվիրված եր հեղափոխության գործին և հաստատ ու դիտակցորեն պայքարում եր հանուն բանվոր դասակարգի ազատագրման: Նրա մաքուր բնավորությունը, նրա պրոլետարական ընկերական վերաբերմունքը, նվիրվածությունն ու մարտունակությունը մեզ որինակ պետք և ծառայեն:

Ոգոստոսի վերջին սպանվեց ընկ. Յեյնարը: Այսպիսի դեպքերում բանտարկված ընկերներին առանձնացնում են:

Ընկերները տեսել են, թե ինչպես ատրճանակներով գինված գրոհայինները շրջապատեցին ընկ. Յեյնարին և գնդակներ արձակեցին:

Ընկ. Լեոն Հարուսմանին նախ սվինահար արին, իսկ հետո զնդակահարեցին: Իրեսսելի, Գողցի և Հաուսմանի սպանության որերին ճամբարի պարետը վոմն Վեկերյին եր, վոր այժմ Շտատհարտենում է գտնվում: Այժմ ճամբարի պարետը վոմն Ֆոն Եյքն է: Նա պիկլի «որինտեկան» մեթոդներ և գործադրում: Մինչդեռ նախկին պարետը կալանավորներին մարդասպանների Ղոկատներին եր հանձնում, նոր պարետը կալանավորներին

համբարային դատարանին և հանձնում, վորի կազմի մեջ են մտնում, սլարեար, նրա ողնականը և յնրկու գրահայիններ:

Այդ դատարանը կալանավորներին վորոշ կամ անվորոշ ժամանակով դատասպարտում և մութ նկուղի, ծեծի և այլն:

Բեռլին, 17/12—33

Թանկագլխի ընկերներ.

... Սարսափելի դրություն և տիրում Գերմանիայում, և նրա աղղկեցությունը բանվորների կյանքի վրա դուք դժվարությամբ կարող եք սլատկերացնել: Կատաղի ակոսրը մեր աշխատանքի համար՝ յերբեմն անհաղթելի խոչնդոտներ և ստեղծում: Բայց մենք, իհարկե, ուժներս ներածին անում ենք:

... Դուք լավ ռազիո ընդունիչ ունե՞ք: Ձեզ շատ հետաքրքիր կլինենր ահանջ դնելիք մեր ունեվորների իշխանությանը, վոր հասկանայիք, թե ինչպիսի ստոյ, կեղծավորությամբ ու դեմադողիայով նրանց հաջողվում և իշխանության դլուխ մնալ: Սակայն այս ել մեր մեջ լավատեսական տրամադրություն և առջացնում, վորովհետև այդպիսի իշխանությունը յերկար չի կարող դիմանալ: Յես ծանոթներէս մոտ յերբեմն ռազիոյով ահանջ եմ դնում Մոսկվային ու Անինդրոպին: Այդ հաղորդումները մեզ կատարյալ առույգություն են տալիս ու նոր ուժեր հաղորդում մեր ծանր պայքարում:

... Յես արդեն վերը հիշատակեցի, թե վորքա՛ն դժվար և հեռոյից սլատկերացնել տեւորի ու ճնշման այն թլաիլը, վորի տակ Գերմանիայի բանվորներն ստիպված են ապրել: Ապրուատի մակարդակն այնքան ցածրացել և, վոր նույնիսկ վարակյալ բանվորների ժիշարաթիվը դատումը 12-20 մարկայից չի անցնում: Աշխատավարձը կիսով չափ իջել և, իսկ գործազրկու-

Թյունը դարձյալ չի պակասում: Նորերս լսեցի, վոր մի գրողային ասաց, թե «մենք առաջ ել այսքան ոգնություն եյինք ստանում, վորի համար մենք հիմա պիտի աշխատենք և աշխատանքի մեջ մեր իրերը մաշենք»: Բայց թե գրողայինի համար ել այսպիսի արտահայտությունը համակենտրոնացման ճամբարով և վերջանում:

Իսկ կենսական անհրաժեշտ մթերքների դները կբրկնապատկվել ու յնուապատկվել են, որինակ՝ մարդարինը ծրարին 25 պֆենից մինչև 80-90 պֆեն: Բայց փոխարենը դինու, ձկնկիթի, վոստրեյի ու պերճանքի մյուս առարկաների դները խիստ իջել են: Բնակարանային վարձն այն բնակարանների նկատմամբ և իջել, վոր յերեք սենյակից ավելի յն: Յերբ Բեյտելշտրասսե, Կ. մենդանշտրասսե և այլ փողոցներով անց ևս կենում, մերկ տները դատարկ կանգնած են: Իսկ ինչպես քեզ-հայտնի յն՝ միայն Բեռլինում 30 հազար բանվոր ձմեռը տախտակե բուդկաններում և ապրում:

... Խուղարկությունների ու ձերբակալությունների ժամանակ բանվորների բնակարաններից դանադան պատրվակներով բոլոր արժեքավոր բաները վերցնում են՝ հեծանիվ, մոցոցիկլ, գրքեր, դրամ, ուղիք-ապարատներ: Բաղիոն, «վոր բանվորները չկարողանան Մասկվան ու Լենինգրադը լսել»: Միայն Բեռլինում բանվորներից 350 մոտոցիկլ և բռնադրաված, «վոր անլեզալ աշխատանք չսպասարկեն»: Իսկ ով փորձի դանդաղվել, նա համակենտրոնացման ճամբարից պրծնում չունի: Մեզ մոտ խուղարկություն կատարելիս բոլոր ոռակերեն դասագրքերը վերցրին:

Բանվորներին, բացի այդ, նեղում և նաև ֆաշիստական բարեդործության նպատակներով կատարվող դրամական նվերներ հավաքելը: Հրաժարվելը հաճախ բանաարկությամբ և սպառնում, ել յխոսենք աշխատանքից աղատել և մասին: Իսկ մանր-մունր խանութպաններն ու տնայնագործներն այս դանձումներից բոլորովին

խորատկիւմ են: Մի խանութպանի, ի պատասխան նրա դանդառի, յես ասացի.

— Ձե՞ մոր բոլոր խանութպանները Փաշխատներին ուզում եյին և ընտրեցին:

— Բայց ո՞վ կարող էր իմանալ, թէ այս իշխանությունն այսքան դժբախտություններ կարող է բերել:

Բայց բանվորների համար ամենատարաստիկին դրոհայիները ու հատուկ շոկատների զորանոցներն են, ուր կալանավորելուց հետո մեկին բերում են: Ուրբաթ որն իմ ծանոթ Տ-ն, Ձե տարեկան, Լյուբիմ շարասելից (Մոսքիտում) թաղվեց. նա Ծ շաբաթ առաջ երբանտարիվել: Ըստ արդեն ծանոթ մեթոդների, նրան այնքան յերկար «հարցաքննեցին», վոր մի քանի սր առաջ նրան, կրած շարշարանքներից կիսամեռ վիճակում, փոխադրեցին քաղաքային հիվանդանոց, վորտեղ և շուտով մեռաւ: Թեև սարդ հայանի յեր, թէ նա մ'վ է, նրա հուսկն, բայց նրան, իբրև չճանաչված դիակ, տարան քաղաքային դիարանը: Իսկ յերբ հորն ու մորը մեծ դժվարություններից հետո հաջողվեց մտնել դիակի մոտ, ծերունին տեղն ու տեղը ձերբակալվեց, վորտիհետև չգիմացաւ ու տղային տեսնելուն պես ճչաց.

— Ես անիծված բանդան ե իմ տղային ապանել:

Մերունուն շուտով բաց թողին, այս բանի մտաին բանվորների մեջ արդեն շատ խոսովեց, բայց և այնպես նա պարտավոր է ամեն որ ներկայանալ վոստիկանատուն: Ահա՛ Ձեղ այն հազարավոր գեղջերից միայն մեկը, վորոնք հայանի չեն դառնում, վորտիհետև ծնողներն ու աղղականները վախենում են: Բայց նրանք էլ, ում հաջողվել է կենդանի դուրս գալ այդ դորանոցներից, անհուսալի յեն:

Բայց մենք արիությունը չենք կորցնում: Յեթն ինձ բռնեն և մի բան պատահի, դուք յերբեք մի հավատաք, վոր ինքնասպանություն կամ նման բան արած չինեմ: Յես դիտեմ, վոր բոլոր բաները տանելու հա-

մար, յես Փիղիկապես ու բարոյապես բաւականին ա-
մուր եմ: Յես յերբեք ձեռքերս չեմ խաչի, ինչ վոր
ուժս ներում է, յես կանեմ, վոր ելի ապրեմ մինչև վեր-
ջին կռիվը, վորին 28 տարի յե, ինչ սպասում եմ:

Սրտագին վողջույն՝

Ռոտ Ֆրանս.

ՅԱՇԻՍՏԱԿԱՆ ԴԺՈՒՅՈՒՄ

Գերմանական կոմունիստական կուսակցութեան
Կենտրոնական Կոմիտեյի որդան «Տե-տե Տանեյի» նախ-
կին գլխավոր խմբագիր Վերմեր Գիրշը՝ հետեւյալն և
զբում Փաշխատական Գերմանիայի բանտերում և հա-
մակենարոնացման ճամբարներում գոյութեան ունե-
ցող ակտիւմի մասին:

«1933 թ. մարտին, Ռայխստագի հրկիզումից շորս
որ հետո, ընկ. Երմեստ Թելմանի հետ յես ել ձերբակալ-
վեցի: Այդ որովանից այս տարի ու կեսվա ընթացքում
յես նստել եմ Փաշխատական Գերմանիայի զանազան
բանտերում և համակենարոնացման ճամբարներում:
Այդ ժամանակամիջոցում յես իմ «բնակարանը» 22
անգամ փոխեցի: 16 անգամ ինձ ծեծել են մինչև դի-
տակցութեանս կորցնելը և յես մի տկանջիցս զբրկ-
վել եմ:

Իմ առաջին ծեծը տեղի ունեցավ 1933 թ. ապրի-
լին: Այդ որերին նացիոնալ-սոցիալիստների շարքն ան-
ցավ վոմն Բրաշվից, վոր սոցիալ-դեմոկրատների իշ-
խանութեան ժամանակ Բեռլինի քրեյական վոստիկա-
նութեան ականավոր կոմիսարներից մեկն եր: Բրաշվի-
ցըն ինձ անմիջապես հանձնեց Փաշխատ բանտիտների
ձեռքը: Ապրիլին 13-ին իրը թե հարցաքննութեան հա-
մար, ինձ կանչեցին Կարլ Լիբկնիտսի անվան տունը,
վորտեղ առաջներում Գերմանական Կոմկուսի Կենտ-
կոմն եր տեղավորված, իսկ այժմ՝ Փաշխատական
գաղանի վոստիկանութեան գլխավոր շտաբը: Յերեկո-

յան ժամը) և կեսին ինձ տարան կոմիտար Բրաշվիցի սենյակը: Պատահաբար, թե դիտմամբ Բրաշվիցն ինձ ընդունեց այն սենյակում, վոր իմ աշխատասենյակն էր, յերբ յես «Տոտե Ծանեյի» գլխավոր խմբագիր եյի:

«Վեդեուրգիակոն» կարճ նախապատրաստությունից հետո, վոր հասկապես Գերմանական կոմիտաի առաջնորդ ընկ. Թեյլմանի հասցեյին ուղղած կոպտազույն հայհոյանք էր, Բրաշվիցն անհետեցաւ: Իմ առաջ ցըցվեց գրոհային ջոկատների մի հարրած հրամանատար: Բացի այդ, աջ ու ձախ կողքերիս, ինչպես և առջև ուրիշ յերեք բանդիտ ևս ցցվեցին, իսկ մի ուրիշ բանդիտ ատրճանակը բռնած մի փոքր հեռու յեր կանգնել: Սիսեցին հերթով հարվածել ինձ՝ խփելով գլխիս և աչք ու յերեսիս: Բռունցքին ընկերացաւ ռեզինե մահակը: Ծեծը անվեց յերկու և կես ժամ, աննշան ընդհարումներով: Ստեկալի ծեծից աչքերս փակվեցին:

Յերբ ծեծն ավարտվեց, ինձ հայտարարեցին.

— Հիմա կորէր ներքև՝ նկուղը: Հիմա խող, քեզ կզնդակահարեն: Ասա քո վերջին ցանկությունը:

Յես թուղթ պահանջեցի: Նրանք հայտարարեցին, վոր յես պեաք և նախապես ասեմ, թե ինչ եմ գրելու: Յես պատասխանեցի, թե ուզում եմ իմ վերջին վողջույնը գրել հարադատներիս: Այդ ժամանակ ինձ հայտարարեցին, վոր «այս անգամ» ինձ բանտ կտանեն, բայց մի շարաթից նորից կկանչեն: Սակայն ինձ տարան դրոհայինների մի դրանոց. այնտեղ ինձ հայտարարեցին՝ «Թեյլմանի աղյուսակ»: Գրոհայինները, թեև պառկած էյին, հետաքրքրությունից վեր կացան և կատաղի հայացքով նայում էյին ինձ: Նրանք հարձակվեցին վրաս և նորից սկսեցին ծեծել:

Առաջնայան ինձ մոտեցաւ մի դրոհային և պահանջեց, վոր դոչեմ «Կեցցե Հիւլերը». յերբ յես հրաժարվեցի, հրամանատարը մոտեցաւ ինձ և հարցրեց, թե ինչու չեմ կատարում այդ հրամանը, յես պատասխանեցի, վոր չեմ կարող:

— Լավ, յեթե դու չես ցանկանում ասել, «Կեցցե

Հիտլեբրը», ապա ծայրահեղ դեպքում յերդիր Գերմանական հիմնը, չե՞ վոր այդ կարող ես. բոլորն ել կարող են այդ անել, չե՞ վոր դու ել դերմանացի յես: Իսկ յես յերբ դրանից ել հրաժարվեցի, հրամանատարը դուաց:

— Դե, դ՛րժի անցեք, դունքն ու լուսամուտները փակեցեք: Ամբողջ բանդան չըջապատեց ինձ: Դունքն ու լուսամուտները փակեցին: Վերարկուս ու սիջակս պատռեցին: Յերկու դրոհային ձեռքերս այնպես վճռորեցին, վոր յես չոքեցի. մյուսները կաշվե հաստ դուտիններով ծեծում էյին ինձ: Գրոհայինների հրամանատարն ամբողջ ժամանակ վռոնում եր.

— Յերդիր, յերդիր:

Յես ճչացի.

— Յեթե յես վախկոտ լինեյի, կերդեյի, ամոթ չի՞ ձեզ՝ հակառակորդին ծեծել միայն նրա համար, վոր նա վախկոտ չե:

Յերբ յես դիտակցութունս կորցրի, նրանք դըլխիս ջուր ածելով նորից ինձ սթափեցրին, վորից հետո ծեծը վերսկսվեց:

Իմ դահիճները յոթ անգամ փոխվեցին: Նրանցից մեկը կատարյալ դադանացած վիճակում սկսեց թիթեղյա թեյամանով խփել դլխիս: Դեմքիս վերք առաջացավ. թեև վերքն անվտանգ եր, բայց դեմքս արյունաշողող յեղավ:

Սեպտեմբերին, իմ ձերբակալութունից փեց ամիս հետո, ինձ մի խումբ ուրիշ կալանավորների հետ բանտից տեղափոխեցին Բրանդենբուրգի համակենտրոնացման ճամբարը: Այս ճամբարում օճիմը սոսկալի յերս: Այստեղ հալաքված էյին ամենարյունարու, ախտավոր դահիճները: Այստեղ մի Ֆլիդել կար, վորին կալանավորները «Մեռյալ տուն» էյին ասում: Այստեղ հայտնարեբվեց Բրանդենբուրգի կուսակցական աշխատողուհի, բռնաբարութունից հետո սպանած Գերարուհի Պիտեյի այլանդակված մարմինը:

Մի տաս որ յես հնարավորութուն ստացա մի

կերպ թաղնվել մյուս կալանավորներէ մեջ: Սակայն տասնմեկերորդ որը ճամբարի պարեալը «հայտարարեց» ինձ: Ինձ նստեցրին «մեռելատան» նկուղը. այստեղ ուրիշ տասն ընկերների հետ նստած եր նաև ընկ. Հայնց Ալամանը, վորին Փաշխատները մեղադրում էին, թե ուրիշ ճամբարում հեղափոխական խմբակ ե կազմակերպել:

Ընկ. Ալամանին տեղավորեցին ինձ հետ: Ինձ հրամայեցին ծեծել նրան: Յես, իհարկե, հրաժարվեցի: Իրանից հետո դահիճները հարձակվեցին վրաս և ծեծելով կիսամեռ դարձրին:

Դահիճները հեաները սանիտարներ էյին բերում, վորոնք այրուհապաժ տեղերին յող էյին քսում, կամ ծեծելովորների ջարդված տեղերը կապում, ապա հեռանում էյին ցինիկորեն հայտարարելով.

— Կարելի չե շարուհակել:

«Մեռելատուն» բերելուց միայն յերկու շաբաթ հետո յես հնարավորություն ունեցա ուրիշ կալանավորներ տեսնել: Մինչ այդ ինձ շրջապատողները սև շապիկավոր դահիճներն էյին:

Այս բանն ինձ չտեսնված ուրախություն պատճառեց: Պրոչեաբարական, կոմունիստական համերաշխության այն դրացմունքն և այդ, վոր մեզ սարսափելի չի դարձնում և վոչ մի տանջանք, ու մեզ կոփում և նոր փորձությունների և նոր պայքարի համար:

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ԻՄՊԵՐԻԱԼԻԶՄԻ ՃԻՐԱՆՆԵՐՈՒՄ

ԻՆՉՊԵՍ ԵՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒՄ ԱՆՉԱՓԱՀԱՍ «ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՆԵՐԻՆ» ՖՐԱՆՍԻԱՅՈՒՄ

(Բեյլ-Իլ-Ան-Մեր-ուս, ժող նշանակում է ժողի նշանակող կզգի, ուր գանձում է յերկրանների տամանակիր բանակրից մեկը — յերկտասարդ հանցագործները) համար, չքափորության, զորքերը ու յերկրանների համար, զորանց կարիքից զրգճած ձեռք են ավել մասնավոր սեփականության «ուրբ» իրավունքին:

Անպոք, սոված սեծիմի հնահանքով հուսահատության հասցրած, կալանավորներից մի մասը, թվով 55 հոգի ս. թ. սղոստոսի 27-ին կազմակերպեցին անհուսալի փախուստ բանալց:

Ստորև բերում ենք յերկու պատկեր Բեյլ-Իլ-Ան-Մեր բանաում գանձող յերկրանների կյանքից):

ՍԱՌՑԱՑԻՆ ԶՐԻ ՄԵՋ

Բեյլ-Իլի մեկուսարանում պահվող յերկխանների որն սկսվում է վաղ առավոտովանից: Ժամը 4-ին՝ պետք է վեր կենալ, կարգի բերել անկողինը: Յեթե դա կատարվում է անկանոն—մեղավորը յենթարկվում է պատժի: Ժամը 8-ին սկսվում է արտաքննողների մաքրությունը: Դա սովորական մաքրությունն է Բեյլ-Իլում, ինչպիսի յեղանակ էլ վոր լինի—կանոնները անողոք են: Նրանք, ովքեր զբաղված են մաքրությամբ—աշխատում են կիսամերկ... Բայց տաժանակիր բանտի վարչությունը զըտնում է, վոր այդ դժբախտների համար տանջանքները քիչ են:

Չմուսնը մեկուսաբաններում բանտարկվածները, կատարելով վարչության քմահաճույքը, պետք է լվացվեն սառցային ջրում, նախորդ ջարդելով սառույցի շերտը:

Պետք է քրքրել նացիստալ-սոցիալիստների մեկուսացման ճամբարում յեղած հալածանքների պատմա-

դրութիւններէ մեջ, վերպեսդի ճարվի նրա նման նրբա-
դույն տանջանքներէ միջոցառումներ:

Յեւ դա անվանում են զդաստիարակութեան փակ
տուն»: Այդ դժբախտներից յուրաքանչյուրը թոքերի
բորբոքումով հիվանդանալու և ամբողջ կյանքում ան-
դամալույծ դառնալու վտանգի տակ և: Դահլիճները չեն
ճնշվում—նրանց դժները—վորրեր են ու անապաստան-
ներ, նրանց պաշտպանողներ չկան:

Ժամը 11-ին կալանավորներին նախաճաշ են տա-
լիս: Հիշեցնում ենք, վոր նախաճաշը մի սր բաղկացած
և լինում մի կտոր հացից, խոկ մյուս սրը—հազիվ տա-
քացրած յուղալի շրից:

ԱՎԱՋ ՏԵՂԱՓՈԽԵԼՈՒ ԱՇԽԱՏԱՆՌՆԵՐ

Ժամը 2-ը—դա սրհաստիկան ժամ և... Սկսվում և
չտեսնված տանջանք, վորը ինքնըստինքյան արդարաց-
նում և բարոր փախուսաներն ու վրեժխնդրութեան ար-
ատհայութիւնները: Ավադի տեղափոխութիւն: Նախ-
կին տաժանակիւրները, զինվորական կալանավորները—
կալվի և Ոլերան-ի բռնավորները «Դեֆանսի» եջերում
արդեն մերկացրել են այդ սոսկալի տանջանքները: Այդ
տանջանքներին յենթարկվում են նաև յերեխաները: Յեւ
այդ չարչարանքը սկսվում և ամեն սր ժամը 2-ից մինչև
5-ը, ըստ վորում աշխատանքը կատարվում և ամենա-
բարբարոս պայմաններում:

Յերբ նախը մտտնում և կողուն, ձեր աչքին խոլույն
ընկնում և ծովի վրա կախված բարձր ժայռերի վրա
նշմարվող հնադույն բերդը, խոկ աջ կողմում «տաժա-
նակիր բանար»... .

Լուսանկարները տալիս են միայն աղոտ պատկերա-
ցում այդ դատիվայր ժայռերի բարձրութեան մասին:

Պետք և ինքներդ բարձրանաք նրանց վրա, ինչպես
դա կատարել եմ ինքս, վորպեսզի հաշիւ առնեք այդ
տանջալի մադլցումների ամբողջ սարսափը: Յ ժամ ան-
ընդհատ կալանավորները պարտավոր են ուսերի վրա

տեղափոխել պարկերով ավաղ կամ խերար ծովափից մինչև ժայռի դազաթր:

Դա անասելի կոչմար է:

Պարկի քաշն է ամենաքիչը 30—40 կիլոգրամ: Փոխադրվող ավաղը խոնավ է, ստիպված են քայլել քամու հոսանքին հակառակ: Ձմեռը դժբախտները ստուշում են: Նրանք հարկադրված են միշտ փոխադրել ավաղով և ծանր պարկերը մեկ ուսի վրա:

ՅԵՐԿՈՒ ՎԱՆԴԱԿԻ ՄԻՋԻՑ

ՆԱՄԱԿ ԲՈՒԼՂԱՐԻԱՅԻ ՍՏԱՐՈ ՋԱԳՈՐԱ ԲԱՆՏԻՑ

Յերկարատե բանտարկությունն ու սպանիչ ռեժիմը մեր՝ քաղբանտարկյալներին կյանքը վտանդի տակ է դրել: Գաղցածության ու հիվանդության բլառճառով մահը մեզ բոլորին սպառնում է:

Մենք բոլորս դուռնատ ենք, լղար, փրչոտած, քաղցից ուժասպառ և խոշտանդված՝ վերքերով և Խեղազարության և ինքնասպանության բազմաթիվ դեպքեր են տեղի ունենում:

31 քաղբանտարկյալներ ծանր հիվանդ են. նրանցից 12-ը պառկած են, 19-ը տուրբերկուլյոզով են տառապում, 7-ը՝ ստամոքսի քայքայումով ու խոցերով, իսկ 3-ը՝ թոքերի բորբոքումով: Հիվանդներից շատերը տառապում են «յերկու և ավելի հիվանդությամբ»: Ինչ վերաբերում է մնացած, այսպես կոչված «առողջներին», նրանք բոլորը նույնպես տառապում են վոսկրացավով:

Մեզ վոչ մի բուժ-ուղնություն ցույց չեն տալիս. հիվանդներին հիվանդանոց չեն փոխադրում: Բժիշկը 20 որը մի անգամ և մեզ մոտ հաճախում: Գ. Գանսիան 15 որվա ընթացքում չորս անգամ տւժեղ արյունահոսություն է ունեցել, և չնայած մեր բողոքներին, նրան հիվանդանոց չեն փոխադրում: Ավելի առողջ քաղբանտարկյալներին չի թուլյատրվում հիվանդներին հսկել:

Բանտը դժոխքի յե վերածվել. ամեն մի անկյունից հի-
վանդների հառաչանքներ են լսվում, վորոնք դուրի են
վորեւե ոգնությունից: «Սանխտարները» այդ արյու-
նարբու հսկիչները ծաղրում են իրենց զոհերին մի ջնջին
բանի համար ծեծելով դցում են մեկուսարան:

Շատ հաճախ դեպքեր են լինում, յերբ պահակը
նկրս և մտնում և սկսում ծեծել թե հիվանդներին և թե
սոսողներին: Մեծի ժամանակ ամբողջ բանտը շտեմը-
ված սոսկումի յե վերածվում:

Հարվածներից ու զոհերի ձայներից մարդ վշաքաղ-
վում և: Դժվար և նկարագրել այդ սոսկումները: Մենք
ստիպված ենք լինում միահամուռ ուժերով մեր փայտե
վստնամաններով դռները ծեծել, վորպեսզի դահիճը
վերջ տա մեր ընկերոջը տանջելուն:

Այսպիսի բուպեններից հետո մի քանի ժամ չենք հան-
դրտանում: Նման թանջանքները բանտապետների կող-
մից ամենայն հաճույքով են կատարվում:

Նրանց միակ նպատակն և՛ վորքան հնարավոր ե
չուտ վոջնչացնել մեզ, մանավանդ հիվանդներին, վոր-
պեսզի հնարավոր լինի մեր փոխարեն նորանոր զոհեր
բնդունել:

Ընկերներից շատերը դո՛հ գնացին այս սպանիչ ռե-
ժիմին. մեկուսարանում վերջերս քաղբանտարկյալ մի
կին ինքնասպանություն գործեց, վոր նախքան այդ խե-
լաղարվել եր: Խելաղարվեց նաև Կ. Բլայելը: Նյարդա-
յին ուժեղ քայքայում ստացավ Շ...ն, վոր աշխատում
է ինքնասպանությամբ վերջ տալ իր կյանքին: Նա արգեն
Չ տարի յե ինչ բանտարկված ե. բանտի վարչությունը
վոչ միայն բժիշկ չհրավիրեց, այլ նույնիսկ թույլ չտը-
վեց նրան հիվանդանոց փոխադրել: Բացի այդ, արգել-
վեց մեր քաղբանտարկյալներից մեկին փոխադրել
Շ...-ի մեկուսարանը՝ նրան խնամելու համար:

Մի անդամ բանտարկյալներից մեկը, վոր ցեմենտե
առանձասենյակում եր դտնվում, խիստ ջղայնացած վի-
ճակում վերջ տվեց իր կյանքին: Նրան առավոտյան
գտան ուռած, արյունոտ աչքերով և վերքը վզին: Կո-

պիտ ծաղրանքը և պրովակացիան անընդհատ շարունակվում են: Այսպես, որինակ՝ մարտի 21-ին, ճաշից հետո, հայտնի դահիճ կոսյուն, վոր դիրեկտորին ևր փոխարինում, պահակներին բակն ուղարկեց, ուր քաղբանտարկյալներն եյին գրոսնում և կարգադրեց, վոր բանտարկյալները միայն չըջանաճև ուղղությամբ գրոսնն, չհամարձակվելով նստել, կամ խմբովին գրոսնել: Իսկ ով հողնի միմիայն հատուկ թուլտվությամբ կարող ե նստել: Հակառակ դեպքում ծեծի կենթարկվի: Ի նշան բողոքի, բուրս թողինք բակը և հայվաքվեցինք դռների մոտ՝ պահանջելով ներս թողնել մեր կամերները:

Բանտի դիրեկտորն արձակուրդի մեջ և, նրան փոխարինողը լիազորություն ունի մեր ազգականներից ընդունել մեր անունով ստացած դումարները: Բայց այդ դումարները նա չհանձնեց մեզ, վորի պատճառով սոյի մատնվեցինք: Այս միջոցով նա և դանձապահը գրավել են 16 ընկերոջ 3645 լևիր:

Տեսակցությունը մեր ազգականների հետ միշտ ընդհատվում և, մեզ հետ տեսակցություն ցանկայող մեր ազգականներին մեծ չափով դրամ ու ժամանակ և հարկավոր:

Ահա թե ինչ և պատմում մի ընկեր, վոր փորձ և արել տեսակցություն ունենալ բանտարկված ընկերոջ հետ. «ամբողջ դիշերը վտաքով յեկա (դրամ չունենալու պատճառով), վոր ընկերոջս տեսնեմ: Դատարանում այցելության տո՛մս ստացա՝ վճարելով 2 լևիր: Բանտում, յերբ խմացան խմ այցելության մասին, հրաժարվեցին բերածս կերակուրը նրան տալ, իսկ ինձ արդելեցին դիրեկտորի մոտ գնալ: Յերբ յես սկսեցի բողոքել, վերջապես թույլ տվին յերկու վանդակի միջից, ուր հսկիչն անընդհատ չըջում եր, տեսնել ընկերոջս»:

— Մայրիկից ուտելիք բերի, բայց չեն ընդունում, —ասացի յես:

— Կարիք չկա անհանդստանալու, դու գիտես, թե վորտեղ պիտի դժգոհություն հայտնել...

Դեռ վերջին խոսքը շարտասանած, հսկիչը հան-

կարծ հայհոյեց նրան՝ հրելով մյուս կողմը և հայտարարեց, թե տեսակցությունն ավարտված է: Յեւ նրան ասելով կարցեր:

Յես դիմեցի դիրեկտորին, բողոքեցի հսկիչի ինքնադիտության համար, բայց նա հայտարարեց, թե բանախի «դիտցիսլինան» այդպես է:

Այդպես վերջացավ մեր տեսակցությունը:

ՄՈՊՐ-Ի «ՊԱՏԱՆԻ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԸ» ՖՐԱՆՍԻԱՅՈՒՄ

ՄՈՊՐ-ի ֆրանսիական սեկցիան շատ հազվադեպ տներից մեկն է, վոր կարողացել է յերեխաների մեջ շնորհատլի կերպով մտաբանական աշխատանք ծավալել: 1933 թ. աշնանից յերեխաների ստորին կազմակերպության մեջ աշխատանքն սկսվեց և այժմ արդեն դրական արդյունքներ և պալիս: Մոտ 30 պատանեկական խմբակ կա, ուր 1000-ից ավելի ՄՈՊՐ-ի պատանի յարեկամներ են ներդրավոված. բնորոշ և այն, վոր 50 տակոսից ավելին Փարիզի շրջանից են, իսկ մնացած 400—500 անդամք՝ մյուս շրջաններից:

Յերեխաների խմբակներն ակտիվ կերպով մասնակցում են այն բոլոր միջոցառումներին, վոր ՄՈՊՐ-ի ֆրանսիական սեկցիաներն են մշակում ու կիրառում: Նրանք մասնակցել են «քաղաքնադիյալների ծննդյան» տոների կամպանիային՝ կատարելով միջոցների դանձումն ու շուկայի կազմակերպումը: Հակաֆաշիստական դեմոնստրացիայի ու ֆաշիստական տեոթի դեմ տեղի ունեցող ցույցերի ժամանակ յերեխաները մեծերի հետ դնում եյին իրենց սեփական դրոշակներով ու լուղունգներով և իրենց յերզն եյին յերգում: Փարիզի կոմունարների պատի մոտ տեղի ունեցող դեմոնստրացիային 400 պատանի մտաբաններ եյին մասնակցում: Յերեխաներն այցելում եյին հակաֆաշիստական հիվանդանոցներում պառկած՝ փեարվարի Թին վիրավորվածներին ու նրանց պատմում իրենց ցույց տված ոգնությունն տեոթի զոհերին:

Լալազու՞ն աշխատանք ե կատարվում՝ կազմակերպութեան մեջ նոր յերևիսաներ ներդրաւելու: Դպրոցներում թերթիկներ են տարածվում, սպորտի հրապարակներում ազատ որերին խաղեր են կազմակերպում մոտակա շրջանի յերևիսաների համար, ուր սովորաբար հակիրճ ճառով դուրս ե դալիս ՄՈՊՐ-ի անդամը՝ ՄՈՊՐ-ի գործունեյութեան մասին. ազիտացիոն բնույթի պիեսներ են ցուցադրում և այլն: Յերևիսաների համար ամեն ամիս սոցմրցման յերևիսաներ, զանազան թեմաների շուրջը զեկուցումներ են կազմակերպում. աշխարհիկ նկարներով, յերևիսաների համար միանդամայն մատչելի ձևով (Փարիզյան Կոմունա, Լույիզա Միշել, դրությունը դադութներում և այլն): Այստեղ անհրաժեշտ ե նշել, վոր այս թեմաներից մի քանիսը (Լենինը և Սորհրդային իշխանությունը, Մարքսը և նրա մարքսիստական թեորիայի հիմունքները և այլն) դեռևս շատ ծանր են ու յերևիսաների հասկացողութեան համար անմատչելի յեն և չեն հանդիսանում մոպրական հատուկ նյութեր:

ՄՈՊՐ-ի սեկցիայի Կենտրոնական «Լյադեֆանա» որդանում ամեն որ կարճ հաշվետւություններ ե լույս տեսնում ՄՈՊՐ-ի պատանեկական բարեկամների գործունեյութեան մասին՝ զանազան տեղերում: Ֆրանսիայում յերևիսաների մեջ աշխատանքը բալականին ուժեղ թափ ե ստացել. այժմս անհրաժեշտ ե ունեցած հաջողություններն ոգտագործել ՄՈՊՐ-ի պատանի բարեկամների մեջ աշխատանքն ուժեղ կերպով ծալալելու համար:

Ֆրանսիացի յերևիսաների մեջ կատարվող աշխատանքն որինակ պիտի ծառայի մյուս բոլոր սեկցիաների համար:

ՔԱՂՐԱՆՏԱՐԿՅԱԼՆԵՐԸ
ԻՄՊԵՐԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ԱՆԳԼԻԱՅԻ
ԳԱԺԱՆ ԵՅԺԻՄԻ ՏԱԿ

«ԻՆՏԵԼԻՉԱՆՍ ՍԻՐՎԻՍԻՆ» ՎԱՅԵԼ
ԴԱԺԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

(ԱՅգլիա)ի խուզարկու վստահագնություն)

ՆԱՄԱԿ ՍԻՆԳԱՊՈՒՐԻՑ

Յերբ ձերբակալեցին ինձ ջրեյակիան հանցադործների հետ մխաթին տեղավորեցին խուզարկուներով շրջապատված կամերաներից մեկում: Այս կամերան զրկված է թերթ ստանալու ըտլոր տեսակի իրավունքներից, իսկ հատ ու կենտ ստացվող թերթերը շղարչված են լինում հակահեղափոխական և հակախորհրդային բամբասանքներով, վորոնք ուղղված են խորհրդային Միության և կոմունիստական կուսակցության դեմ:

Նման ուժիմի կիրառման նպատակն այն է, վոր բանտարկյալները կտրված լինեն արտաքին աշխարհից: Մեր հարևան կամերայում բանտարված են 60 չինացի կոմունիստներ, վորոնց նույնպես շրջապատել են խուզարկուները: Ինձ շրջապատող ջրեյականների մեջ յես թշնամանք առաջ բերի, այն բանում, վոր շահելով կալանավորների վստահությունը: Բանտարկյալներից մեկը խորամանկությամբ թուղթ ու մատիտ ավեց ինձ, իսկ մյուսներն ողնում եյին հեղափոխական ընկերների հետ հաղորդակցություն ունենալու մեջ:

Այս կապն ինձ հողեպես թեթևացնում եր բանտում և դնալով ավելի ամրապնդվում: Չինացի հեղափոխականների դրությունը համեմատած մեր կամերայի կալանավորների հետ ավելի վատթար եր, վորովհետև

առողջապահութեան վոչ մի կանոն մուտք չեր դործում
այդ կամերաներում, մութ ու խոնավ այդ կամերանե-
րում վխտում են տասնյակ հազարների հասնող միջատ-
ները, չին կոմունիստների վրա դործադրվող ամենորյա
ծանր աշխատանքն ու ամեն տեսակի ծաղրանքները չզե-
րազանցված չափերի յեր հասնում: Չհանդուրժելով այս
վայրագ ուժիմը բանտի պատերի ներսում քաղրան-
տարկյալները թվով 60 հոգի 12-որյա սննդադուլ հայ-
տարարեցին, վորպեսզի մի քանի գիրք ձեռք բերեն ու
վերահայցուին փոխել տան: Նրանցից շատերին հաց ու
ջրով 40 որ կարցեր նստացրին, տաք կերակուր միայն 4
որը մի անգամ ելին տալիս: Հարող բանտարկյալներից
մեկը, վոր մասնակցում եր դադարի թղթակցություններ
հանձնելուն, նույնպես 40 որ կարցեր դրվեց: Նա բողո-
քեց՝ իր կարցերի պատերին հեղափոխական լրդունդներ
գրելով: Նրան մարմնական պատժի դատապարտեցին
(բաց մարմնին չ-ր ու դալար բամբուկի ճիպտաներով
24 հարված հասցնելով), վորովհետև անգլիական կուլ-
տուրան մարմնական պատիժ թույլ ե տալիս և այդ պա-
տիժներով պարծենում ե: Բանտարկյալին քիթ ու բեր-
նի վրա պառկացնում են ցինկի վրա, ձեռք ու վուտքն
ամբացնում ծնկին, կապում և հետույքը բաց անում:
Մեղքիական մի հրեշ բանտապահ (սինգապուրցի, 110
կիլո յեր քաշում) բամբուկի ճիպտով դանդաղ հար-
վածներ և հասցնում՝ ամեն մի հարվածից հետո ճիպո-
տի հետ մաշկի կողմեր պոկելով ու արյան հեղեղ ա-
ռաջացնելով: 12 հարվածից հետո «հոգնած» ծառային
փոխում՝ ուրիշն են կանգնեցնում, վոր խփում ե մնա-
ցած 12 հարվածը: Ծեծվողի մեջքը միաձուլ արնաշա-
ղաղ վերք ե դառնում: Կեղծալորությունը կատարելու-
թյան հասցնելու համար, այս տեսարանին ներկա յե լի-
նում բժիշկը: Յերբմն ստիպված են լինում պատիժը
կրճատել, վորովհետև կալանքի յենթարկվողը գիտակ-
ցությունը կորցնում ե: «Ինտելիջենս Սիրվիսի» յերկրին
վայել այս պատիժը հաճախ տեղական կոմունիստների

նկատմամբ և կիրառվում: Այսպէս պատժվածը 15 որ
անընդհատ մոչ կարողանում և նստել, մոչ ել մեջքի
մբա պառկել, բրիտանական բամբուլը հիւլերյան
կայնի մոտիկ ազդակիցն և:

Պետք և ավելացնել նաև, մոր Մալայան կղզիներէ
բոլոր չին կոմունիստները, պատիժը կրելուց հետո,
Գոն-Կոնդի մբայով արտաքսվում են Չինաստան: Ահա
թե ինչ՞: Սինդարուրի անդլիական իշխանությունները
նրանց իբր թե թեթև պատիժ են տալիս, մոր յեռամյա
բանտարկությունից չի անցնում, բայց արտաքսելով
ու բանի ակադարիացիայով փաստորեն նրանց տալիս են
չինական իշխանությունների՝ ձեռքը, մորոնց դաժանու-
թյունները բոլորիս քաջ ծանոթ են: Այսպիսով՝ Տան-
Կոնդը մի ակաթի կոմունիստ, մոր Հնդկական կղզիներ-
բում բոլորին ծանոթ և և 1931 թ. հունիսի 22-ին դատա-
պարտվել եր 6 ամսյա բանտարկության, արձակվեց
հեղտեմբերի 1-ին (իբր բանտարկության ժամկետից ա-
ռաջ), և նույն տարվա նոյեմբերի վերջին չինական իշ-
խանությունների կողմից Շանհայում նորից ձերբակալ-
վեց: Անդլիական իշխանությունները կոմունիստներին
դիտմամբ ւղարկում են չինական սաղմական բանդիտ-
ների կայնի տակ կամ գնդակահարելու:

Ի միջի ալլոց նույնն և արվում նաև չինացի գոր-
ծողւրի բանմորներէ հետ, մորոնց աշխատանքով և
ծաղիման տարիներին ստեղծվել մալայացիներէ կաու-
չուկի և անալի հարստությունը: Հենց մոր գործը
կանդ և առնում, նրանց մոնդում են զերբնակեցրած ու
քաղցած Չինաստան, մորտեղ նրանք ավելացնում են
քաղցից մեռնողներէ ամբխը:

ՀԵՌԱՎՈՐ ԱՐԵՎԵԼՔԻ ԲԱՆՏԵՐՈՒՄ

Մինդապուր: Մալայան Արշխալադի անդլիական մամուլը հայտնում և կոմունիստների մեջ քաղաքական վոստիկանության (Ինտելիջանս Սեւրին) կատարած ձեռնարկությունների մասին: Բանտարկված են 17 չինացի հեղափոխական, վորոնցից մեկը կանտոնցի մի աղջիկ և, մեկը հնդկաչինցի հեղափոխական և, և—ի՛նչ սենսացիա—մի յեւրոպացի՝ նույնիսկ Ֆրանսիացի: Առաջին կոմունիստն և այդ, վոր ձերբակալված և նորին մեծության այս դադութում, վոր բանտարկությունների, բանտերի ու դատավճիռների համար և այս հռչակն ստացել:

Այսպիսով, մշտնջենավոր բեյեռային ամառվա մի շոգ առավոտ յես ծանոթացա Մինդապուրի տաժանավայրի բանտին, վորի սպիտակ պատերի ներսը 1500 բանարկյալ և տառապում: Դավադրություններ, ինտրիգներ, խռովություններ: Իսկի ել չե: Բավական և միայն կասկածել անդլիական բրենքներով չճանաչված այս կամ այն կուսակցությանը պատկանելու մեջ (Մալայան կոմկուսակցություն), վոր Ֆրանսիացի կոմունիստին տարի ու կես բանտ դցեն, վորը, նա շնորհիվ Ֆրանսիայում ունեցած իր դործունեյության, ծանոթ չլինի միջազգային վոստիկանության դադանային արարքներին: Հեղափոխական քաղաքական կուսակցությունները, բանվորական արհմիությունները, դյուղացիական կադմակերպությունները, մարքսիտական տենդենց ունեցող սովորական դիշերային դասընթացները—այս բոլորն արգելված են, այս բոլորը բանտ գցելու, յերկրից արտաքսելու պատրվակներ են: Վորովհետև կաուչուկի տնկարանների ու անազահանքերի փայտերերի, Ֆինանսիստի ու գաղութային չինուինիկի համար ավելի սարսափելի մղձավանջ չկա, քան կոմունիզմը:

Յեւ մահ ինձ խալի դույնի տարազ հազցրին՝ բրե-
տանահան դարութի բանտարկյալի տարազ:

— Սպիտակ կոմունիստ ասածդ այս յերկրում հազ-
մադյուն բան և,—ասաց ինձ բանտ մտածս հենց առա-
ջին սրերը միամիտ ու յնուանդոտ մի վերակացու:—Այդ
անխճմաճ տեղացիները բռնապանելիս դեռ հասկանալի
յև: Ինչո՞ւ սպիտակը՝ յեղբայրացին, արտոնյալ Ֆրան-
սիայի անդամը—այդ խելքից հեռու բան և:

— Դուք շատ մտանգամոր մարդ եք, մենք ձեզ հա-
տուկ հսկողութեան տակ կպահենք,—վրա բերեց խու-
ղարկուների ու բանտի վերակացուների խումբը: Ահա
թե ի՛նչպես դիմավորեցին ինձ բանտում, ահա թե յես
ի՛նչպես հենց առաջին սրերից ծանոթացա Սինդապուրի
յուրատեսակ քաղաքական ռեժիմին: Յերկու ռեժիմ
զոյություն ունեւր—մեկը քրեյականների համար, մյու-
սը՝ քաղբանտարկյալների, վոր վոչ այլ ինչ եր, յեթե
վոչ քրեյականների ռեժիմ, բայց ավելի լավ ձեւի: Ար-
հեստանոցներում՝ (ապարան, կաղմատուն, կոշիակա-
բանոց և նորոգման արհեստանոցներում), վորտեղ յես
աշխատում եյի, 120 տեղացի բանտարկյալ կար (մալա-
յացիներ, չինացիներ, հնդիկներ), վոր զանազան ժամ-
կեաներով՝ 1-ից մինչև 20 տարի՝ տաժանակիր աշխա-
տանքի եյին դատապարտված: Դրանք զողեր, ավա-
ղակներ, բանդիտներ ու մարդասպաններ եյին:
Նրանց թուլյատրվում եր իրար հետ խոսել,
ազատ տեղաշարժեր կատարել, զուգարան զնալ,
լվացվել ու մի արհեստանոցից մյուսը փոխվել: Իսկ յես,
քաղբանտարկյալս իմ տեղը պետք ե մնայի, իրավունք
չունեյի մարդու հետ խոսել, պահակի հսկողութեամբ
միայն կարող եյի տեղից տեղ փոխվել, զուգարան զնա-
լիս բանտի վերակացուն պետք ե հետս լինել: Ինձ որա-
կան յերեք-չորս անգամ խուղարկում եյին, կամերում
ամեն որ ամենամանրակրկիտ խուղարկություն եյին
կատարում, վորի ժամանակ տակնուվրա եյին անում
կամերի բոլոր անկյունները, յերկաթե մահճակալը,
ներքնակն ու վերձակը: Վոչ թուղթ, վոչ գրիչ, վոչ

մատիտ: Բոլորը վախենում եյին, թե յես արտաքին աշխարհի, կամ բանտարկված չինացի կոմունիստների հետ դրադրութուն անեմ, կամ թե տեղացի մյուս բանտարկյալներէ կամ յեղբորացու հետ խոսեմ: Նրանք պրոպագանդից վո՛նց եյին վախենում: Մի չինացի 5 որով կարցեր դջվեց այն պատճառով, վոր ինձ մի յերկու խոսք ասաց:

Բանտարկյալներից վոչ մեկը չեր կարողանում ինձ մտա դալ: Յերկու մետր հեռու պետք ե լիներ: Ինձ ամենամիակերպ ամենասարսափելի աշխատանքն եյին տվել—թղթի թերթեր համբել ու հարյուր-հարյուր դարսել, ծրարներ պատրաստել, գրքի թերթեր կպցնել, և այս աշխատանքը ժամեր, որեր ու ամիսներ եր քաշում, այնինչ մի անդլիացի, վոր Սինդապուլի «լավ հասարակութեան» մեջ հայտնի յեր և անհաջող կեղծիքի համար բանտ եր ընկել, հաշվետար եր նշանակվել, ընթերցանութեան, գրելու համար բոլոր հարմարութեաններն ուներ և սպասարկող անձնակազմի կողմից մեծ ուշադրութուն եր վայելում:

Ահավասիկ «Սինդապուլի տիպիկ քաղաքական սեփմը»:

Յես ել եյի ընդհանուրի ուշադրութեանը վայելում: Որինակ՝ իմ կամերը, վոր իր հերթին միակն եր այդ բանտում, շարունակ յերկու ահագին կողպեցով եր կողպվում: Այդ կամերը դանվում եր մահվան դատապարտված քրեյական հանցադործների բաժանմունքում, 10 մետրի վրա այն տեղից, վորտեղ կախաղանն եր բարձրանում: Այդ 18 ամսվա մեջ յես 9 անգամ լսել եմ, թե ինչպես յերկուշաբթի որերն այդ դահլիճից լավում եր ողի մեջ բարձրացող՝ կախվածի մարմնի խուլ աղմուկը: Յես լսում եյի մահվան դատապարտվածների գանդատները, անեծքները և մահապատժից առաջ վերջին ժամին յերգվող մուսյլ ու հուսահատ յերգերը: Հարորդ առավոտյան յես տեսնում եյի նրանց ձգված մարմիններն ու անդութ պարանի ծայրին դանվող մեշակի

մեջ պահված դուռները: Իմ պերիպիստական ջնասեմենները շատ ուշադիր են:

Իսնախ դիրեկտորը կարգադրություն արեց՝ նրանց հետ վարվել ինչպես մահվան դատապարտվածների հետ: Ուրեմն՝ դիչեր-ցերեկ հսկողության տակ դանվել, հայկոյան չքշապաաված լինել, պահակներով, շարունակ իր վրա հարատև. հայացքներ դղալ: Իբրև գիրք՝ ոսման ու աստվածաշունչ, իբրև այցելու՝ չափազանց հետաքրքիր խուզարկումներ, Ֆրանսիական: Հյուսիսատոր, վոր վործում եր դատական ջնչի դեր կատարել, վորպեսզի հետո Պոսկյին՝ Հնդկաչինի նահանգապետին սխալ հարչվեալություն ուղարկեք և այդպիսով անորինական աքսոր նախապարաստեր և, վերջապես, անդլիացի անխուսադիլի պատույր՝ թարմ, ծիծաղկոտ ու կեղծավոր, վոր, իմիջի այլոց, դադարեց ինձ այցելել այն որից, յերբ իմացալ, վոր յես աթեիստ եմ: Յերեք ամիսը մի անգամ փնձ մի թերթ թուղթ, դրիչ ու կես ժամ ժամանակ եյին տալիս, վոր ընտանիքիս նամակ դրեմ, և յերեք ամիսը մի անգամ ինձ տալիս եյին զադակամաններից՝ յեկած նամակը, վոր կես տարի առաջ եր դրված լինում:

4 մարտի 1924 թ.

Լա Գիֆունսից

**ՔԱՂԱՆՏԱՐԿՑԱԼՆԵՐԻ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԳՈՄԻՆԳԱՆՑԱՆ ՉԻՆԱՍՏԱՆՈՒՄ**

**ԳՈՄԻՆԳԱՆՑԱՆ ՉԻՆԱՍՏԱՆՈՒՄ ՏԻՐՈՒՄ Ե
ԿԱՏԱՂԻ ՍՊԻՏԱԿ ՏԵՌՈՐԸ**

(Մասը-ի Կենսիսի ազիսբաժնի տեղեկատու)

Ձինտատանի բանտերում տեղի ունեցող համախա-
կի քաղցը վրդովեցրել և վողջ աշխարհի հասարակա-
յնությանը: Մենք այժմ մի շարք տեղեկություններ ենք
ստացել բանտերում տիրող դրության մասին: Պեյալինի
բանտում այժմ 48 քաղբանտարկյալ է, բացի Ռան-
կու-Յե-Գանի և Տան-Ջառ-Չեուից, վոք արդեն մահվան
են դատապարտված և շուտով կհանձնվեն դահլիճների
ձեռքը: Գոյություն ունեցող հատուկ դրության հիման
վրա բանտարկյալները չվթաշակապված են: Մուշուր
վառ և և անբավարար: Բանտարկյալներին վայրագ
տանջանքների յեն յենթարկում: Յեվ բանտարկյալներն
այդ տանջանքներից շատ անգամ մահանում են:

1. ՆՈՒՅՆԻՍԿ ՅԵՐԵԱՆԻՐ ԵՒ ԵՆ ՁԵՐԲԱՎԱԿԱԾ

Որինակ՝ Տյանցզինի կանանց բանտում: Տյանցզինի
բուրժուական «Սեպտան» թերթը հայտարարում է.

«Տյանցզինի կանանց բաժնի 3-րդ բաժանմունքում
շատ յերեխաններ կան, վոքոնց թվում նաև նորածիններ:
Չափից դուրս ծանր և ու ցափալի տեսնել այդ սլայման-
ներում ապրող յերեխաններին», (Սոպի արդարադատու-
թյան գիտական հանձնաժողովի հաշվետվությունից):

«Տա-Կոնդ-Բառ»-ի տեղեկությունները վկայում
են, վոք Տյանցզինի 3-րդ բանտում 18000 բանտարկյալ
է, վոք յերեք անգամ դերագանցում և նորման:

2. ՔԱՂԱՆՏԱՐԿՅԱԼՆԵՐԸ ՍՏԻՊՎԱԾ ԵՆ ԲՈՒՆԻ
ԱՇԽԱՏԱՆՔ ԿԱՏԱՐԵԼ

Համաձայն Չինաստանի արդարադատութեան մի-
նիստութեան նորերս հրատարակած հրամանի, քաղ-
բանտարիչացիները պարտավոր են բռնի աշխատանք կա-
տարել: Նրանց վլխավորապես սղտագործում են յեր-
կաթուղի և Ըննադարհների շինարարութեան գործում:

3. ՊՈՒԻՅՈՒԱՅԻ ՏԱՆՁԱՆՔՆԵՐԸ

Քաղրանտարիչացիների հանդեպ պատժի խոչորա-
դույն մեթոդներ են գործադրվում:

Այժմ Եանինայի հատարակութեան ուշադրութեա-
նը գրավողը Հեռեյալ փաստերն են՝ վոմն ծառայող՝
Տիլ—Յան—Չեյը, սխալ տեղեկութեանների հիման վրա
ձերբակալվել և, իբրև գողութեան մեջ մեղադրվող:
Գատարանն ստիպված և յեղել նրան արդարացինը:
Սակայն համաձայն դատարանում նրա աված ցուցմուն-
քի, ելեկարահանութեան միջոցով նրան 17 անգամ
տանջանքի յեն յենթարիել: Գործադրած տանջանքի ձե-
վերից մեկն ևլ այն և, վոր նրան ստիպել են այնքան ա-
ղաջուր խմել, վոր նա նույնիսկ գիտակցութեանը կորց-
րել և: Տանջանքը նույնութեամբ շարունակվել և, յերբ
նա գիտակցութեան և յեկել: Ի վերջո, նա դարձել և
հաշմանդամ: Պետք և նշել, վոր այո ձևի տանջանքները
քաղրանտարիչացիների հանդեպ ամեն որ են գործադր-
վում: Եանհայի ինտերնացիոնալ սետարիմենտի պոլի-
ցիայի վարչութեանը յուրաքանչյուր ամիս տասնյակ
բանվորներ ու գյուղացիներ և հանձնում շինական իշ-
խանութեան ձեռքը:

4. ԱՐՅՈՒՆՈՏ ԲԱՂՆԻՍԸ ՅԵՎ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Կամոյից մեյտերի գործակալութեանը տեղեկաց-
նում և՛ ՀԱ-բդ Կվանտանի դիվիզիայի շտաբում այսօր 24
կոմունիստ գեղակահարվեց, վորոնց թվում և 2 կին:
Մյուս 20 հոգին հանձնված են դիմվորական ատյանին»:
«Ի Սեպտո»-ի նոր հաղորդագրութեան համաձայն

(Տյանցզինում), ս. թ. անլրելիին զորքեր են ուղարկվել Յառ-Ձին պետական հարկերը վճարելուց հրաժարվող գյուղացիների դեմ: 10.000 գյուղացի միացել են «Կարմիր Պիկ» դրոշմ տակ՝ պաշտպանվելու համար: Ավելի քան 70 գյուղացի սպանվել ու վիրավորվել են, այրվել են 8 խոշոր գյուղ:

Մանջուրիայից «Չայնա-թայմս» լրագիրը հաղորդում է «Չինգբինն դադութում, Ուվխապում և Աննդիապում, ուր խիստ կռիվներ են տեղի ունեցել ճապոնական բանակի ու կամավորների միջև, ճապոնացիները հարյուրավոր գյուղացիներ են զնդակահարել, վորոնք պատերազմի հետ վոչ մի առնչութուն չեն ունեցել»:

5. 20.000 ԻՆԴԱՎԱՀԱՐՎԱԾ ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐ

«Ի Սեպտո»-ն պնդում է, վոր Մանսինում, ուր գյուղացիք դիմադրութուն են ցույց տվել բրիտիշ լա-վաբույն հողամասերն իրենց բուն ուժով գրավող ճապոնացիներին: Այս պատճառով ճապոնական խմբերիս-րոտաները գյուղացիների դեմ ուժադիրներ են ուղարկել, և 20.000-ից ավելի գյուղացի, վորոնց մեջ նաև յերեխաներ ու կանայք, հոդս են ցնդել:

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԲԱՆՏԱՐԿՅԱԼՆԵՐԻ ՊԱՅՔԱՐԸ ՀԱՅԱԴՈՒԼԻ ՆՈՐ ԱԼԻՔ

Մենք արդեն հայտնել էինք հակահեղափոխական Գոմինդանի բանտերում տեղի ունեցող հացադուլի մասին: Այժմ նոր տեղեկութուններ ենք ստացել Չինաստանի բանտերում տեղի ունեցող կատարյալ հացադուլ-ների մասին: Պեյպինի, Տյանցզինի, Տայուանի և այլ քաղաքների ջաղճանաարկյալները բանտային խիստ ուժեղի դեմ անողոք պայքար են մղում իրենց տրամադրության տակ ունեցած միակ զենքով՝ հացադուլով:

«Գա-կուն-Ֆաո» լրագրի հաղորդագրության հա-

մամայն, Պեյպինի բանախ քաղքանտարկյալները հասցադուլ հայտարարելով՝ հետևյալ բնորոշ պահանջներն են առաջադրել՝

1. Արձակել ձեռքի շղթաները:

2. Յերաշխիք տալ, վոր հետագայում ձեռքի շղթաներ չեն գործադրվելու:

3. Բարելավել սնունդը և առհասարակ բոլոր պայմանները:

4. Արդելել բանախ հսկիչներին բանտարկյալներին ծեծելը:

Ի պատասխան այս պահանջների, բանտային վարչությունը ցինիկ պարզությամբ հայտարարել է, վոր ձեռքի շղթաները չեն արձակվելու, քանի վոր դատարանի վորջմամբ մահվան գատապարտվածների համար ձեռքի շղթաները պարտադիր են: Ինչ վերաբերվում է սննդի բարելավմանը, ապա այն միանգամայն բավարար է. մյուս պահանջներն անհարին է կատարել: Նույն լրագիրը հայտարարում է, վոր Պեյպինի քաղքանտարկյալների այս հացադուլը Չ-րդն է: Առաջին հացադուլը վիժեց, վորովհետև բոլոր բանտարկյալները չեյին մասնակցում: Այս յերկու հացադուլի ղեկավարները՝ Վանվի-Կան, Տան-Լաո-Շեոն մահվան են դատապարտված: Նույն թերթի հետագա տեղեկությունների համամայն, բանտային վարչությունը բոլոր միջոցները գործադրում է, վոր քաղքանտարկյալների մարտնչող տրամադրությունները ճնշի: Այսպես, որինակ՝ նա, ի միջի այլոց բանտարկյալների պահանջը, ձևականորեն կատարում է, վոր կատարած գիջողությունները հետագայում փոխի:

Բնորոշ է և այն, վոր վարչությունը բոլոր միջոցները գործադրում է՝ թաղցնելու քաղքանտարկյալների ցուցարներած պայքարի բոլոր փաստերը:

Չինաստանի բուրժուական մամուլն այս տեսակետից ամեն կերպ սժանդակում է բանտային վարչությանը... Հենց այս պատճառով էլ մոտավոր գաղափար կարելի չե ունենալ Չինաստանի բանտերում տեղի ունե-

ցող հացադուլի նոր ալիքներն շափի մասին: Այսուամե-
 նայնիմ, քաղրանտարեկալները Գոմինդանի պարիսպնե-
 րից դուրս շարունակում են իրենց համառ պայքարը
 բանտային ռեժիմի դեմ: Նրանք վստահ են աշխատա-
 վորութեան կնանրնացիոնալ համերաշխութեան վրա,
 վորի շնորհիւ մի շարք հաղթանակներ են հաջողվել:

ՄԵՐ ՀԱՂԹԱՆԱԿԻ ԺԱՄԸ ԳՆՈՒԻ ԶԵ

Վերսնի բանախոյ ազատված ամստրիական մի բան-
վոր նամակ և ուղարկել ժնկում հրատարակվող Ջրա-
վայն թերթի խմբագրութան: Նամակում նա նկարա-
դրում և Այստրիայի մարտերի ղեկավար Կոլոման Վա-
լիշի վերջին ժամերը:

— Վերսնի նահանգական բանառ, — գրում և բան-
վորը, — գտնվում և նախկին վանքի շենքում: Հաշվել
էին, վոր այդ բանառը 100 կալանավոր կարող և տանել:
Կիրակի, փետրվարի 18-ին, մեր կալանավորներն թի-
վը 400-ից ավելի յեր:

Յերեկը, ժամի չորսին, քրեյական կայանավորնե-
րից մեկը մեր խցի պատը ծեծեց և շնջաց, թե Վալիշին
ու իր կնոջը միասին բանտ են դերել: Ժամը 2-ից 20 բո-
պե անց, զինվորական դատարանի նխան սկսվեց: Բնո-
րոշ և հետևյալ փաստը. յերեկոյան ժամի 7-ին Կանց-
լեր Դոլֆուսն անձամբ հեռախոսեց ռազմական դատա-
րանի նախագահ Մարինիշին և բացատրութուն պա-
հանջեց, թե արդարադատութունն ինչո՞ւ այդքան դան-
դաղ և դարձում: Մինչ այդ՝ բանտում մեծ հուզում ա-
ռաջացաւ: Միմիայն — դատապաշտային եր, վոր իրեն
հանդիստ եր պահւում: Չևական ժամկետը յրանալուց
հետո նրան մտտեցան դատարանի նախագահն ու ան-
դամները և հայտարարեցին, թե դատավճիռը պետք է
ի կատար ամօրի: Նրա կիմն սկսեց հեկեկալ: Իրան վերջ
տալու համար, բանտի բժիշկը խլորոֆորմով թրջված
մի թաշկինակ ավեց Վալիշին, և Վալիշը հարկադրված
յեղավ անձամբ քնեցնել իր ընկերուհուն: Այնուհետև նա
խնդրեց, վոր իրեն հնարավորութուն տան հրաժեշտ
տալու դռնե մի քանի բանվորների: Նա սեղմեց նրանց
ձեռքը և տասյ՝

— Մի՛շտ մնացեք ազնիվ սրտետարներ: Մեր հաղ-
թանակի ժամը հեռու չե:

Ժամը 11-ից անց 30 բուպե, դահիճ Եպիցերն ու իր
յերկու ոգնահանները Վալիչի խուցը մտան: Այդ բուպե-
յին Վալիչը քաղաքավարութեամբ հրաժարվում եր կա-
տարել քահանայի առաջարկը՝ կարդալ վերջին աղոթ-
քը: Եպիցերը բղավեց Վալիչի վրա.

— Դե՛, դ՛ուրս յեկեք այստեղից:

— Ի ուք անշուշտ կարող եք ինձ սպանել, — պատաս-
խանեց նրան Վալիչն անվրդով:

Դահիճի յերկու ոգնահանները թեանցուկ տարան
նրան: Նրանց հետեից դնում էյին դատարանի նախա-
դահն ու անդամները և դահիճը՝ սև պլաշչով, ցիլինդ-
րով ու սպիտակ ձեռնոցներով: Նրանց հետևում եր հե-
տաքրքրվողների ամբոխը՝ սպաներ, ժանդարմաներ և
քաղաքացիական շորերով ինչ-վոր մարդիկ: Խուցերի
վերածված 8 սենյակի պատուհանները դեպի բակն էյին
նայում: Իրանք բանտի պատուհաններ չեն, այլ սովոր-
ական լուսամուտներ, միայն վանդակապատ: Մենք
կարողացանք տեսնել մահապատժի բոլոր նախապատ-
րաստությունները:

Քրեյական բանտարկյալները կախաղանի համար
փոսեր փորեցին և մի փոքրիկ սանդուխք դրին: Իշխա-
նութեան որդաններն ստիպված յեղան քրեյական հան-
ցադործներին աշխատեցնել, վորովհետև ամբողջ քա-
ղաքում չգտնվեց մի հյուան, վոր համաձայներ այդ
դործը կատարել: Վալիչն առաջ եր դնում գլուխը բարձր
պահած: Մենք վարժվել էյինք նրան այդպես տեսնել
բանտրակած ժողովներում, յերբ նա դիմում եր դեպի
ամբիտն: Նրան կանգնեցրին սյան տակ՝ մեջքը դեպի
սյունը դարձած: Դահիճը սանդուխքով վեր բարձրա-
ցավ և հանդույցը դեցեց Վալիչի վրայ: Դահիճի յերկու
ոգնահանները բռնեցին Վալիչի ուսերը և մարմինը հուպ
տվին դեպի ցած: Վալիչը ժամանակ չգտավ արտասա-
նելու «ազատություն» բառի վերջին վանկը: Մի քանի
վայրկյանից հետո դահիճը ցած իջավ, գլխարկը վերց-
րեց և ասաց.

— Գտատվելուն ի կատար և ածված :

Բախում լուծյուն ախրեց : Հանկարծ խցերից մեկի պատուհանից մի կալանավոր բացականչեց՝

— Մարդասպաններ :

Յերկու ժամ հետո մեր հերոս առաջնորդի ղեկավար կախադանից իջեցրին— գրին զազազն ու գերեզմանոց տարան :

ՅԵՐԵՆԱՆԵՐԸ ԱՎԱՏԻՒԱԿԱՆ ՖԱՇԻՉՄԻ ՏԵՌՈՐԻ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԻ ՏԱԿ

Փաշխատական դիկտատուրայի տեսքն իր բոլոր դաժանություններով ուղղած է նաև յերեխաների ու պատանեկության դեմ : Տեսքը բոլոր տեսակի ձևերն ընդունում է՝ սկսած սովի ու յերեխաների խղճի վրա լանանարուց, ընդհուպ մինչև ամենադաժան ծեծերն ու սպանությունները : Փետրվարյան կռիվների ժամանակ Ալատրիայում յերեխաների դեմ յեղած բացարձակ տեսքն իր դադաթնակեալին հաստով : Միտեմատիկ կերպով զարծադրվող տնտեսական տեսքն ու խղճի բռնադատումն առանձնապես ուժեղացել են փետրվարյան կռիվներից հետո, և քրիստոնյա-Փաշխատականորեն ճյւրիտատարդությանը դաստիարակելու՝ ձևերից մեկն է հանդիսանում :

Շատ յերեխաներ են նախամտածված կերպով սպանվել կառավարական զորքերի ու Հայմերի բանդաների ձեռքով : Վինննայի՝ տակ յեղած կռիվներում սպանվել է 12 տարեկան Կորոլինա Ռինկլերը, իսկ նրա ընկերուհի Շարլոտան միջրավորվել է : Կարմիր բազենների Ֆլորիդադորֆի կազմակերպության տնօրեններից մի աղայի, մոր իր սիրտֆելի մեջ փամփուշաներ ու քորեր ուներ, փոստիկանները բռնել և աչքան են ծեծել, մոր գիտակցությունը կորցրել է : Սակայն միանգամայն հասկանալի պատճառներով՝ դժվար է ճշգրիտ տեղեկություններ ստանալ յերեխաների դեմ յեղած ունհա-

տական տեւորի դեպքերի մասին: Այլեւի շուտ՝ յերեխաների դեմ յեղած տեւորի մասսայական դեպքեր են հայտնի:

Վիեննայում՝ Կայնեքմյուլէյում՝ Հեռեխոֆի համար անդի ունեցած կոխիներում կանայք ու յերեխաները յերեք որ անընդհատ Գորֆուսի Բնդանոթների, ականանետների, հրանետների ու գնդացիներնրի կրակի տակ եյին: Կայնեքմյուլէնի քահանան կառավարական Փաշիստական Ղոկատների հրամանատարից պահանջեց ժամանակավորապես կրակը դադարեցնել, այն պայմանով, զոր կանանց ու յերեխաներին ժամանակավորապես մի տպահով տեղ փոխադրեն: Հրամանատարը մերժեց, և յերեխաները, մինչև կոխիները վերջանալը, ստիպւած եյին մնալ գնդակոծութեանից քանդուած Հեախոֆում, կամ փախչել կառավարական զորքերի արդեւիչ կրակի տակ:

Ետեյներում (վերին Ալտարիա)՝ Եյնսլէյտենի փողոցում՝ կանայք ու յերեխաներն ստիպուած եյին յերկուցերեկ ու մի դիշկը մնալ գնդակոծութեանից քարուքանդ յեղած բանվորական տնակների նիւղներում՝ 15 ամստիմեարանաց հարբիցների ու ականանետների, հրանետների, գնդացիներնրի կրակի տակ: Եյնսլէյտենի փողոցը կառավարական զորքերը պաշարել եյին, և յերեխաները վոչ մի տեղ չեյին կարողանում թաքնուիլ:

Ետեյերմարկում գաշնակից բանակի մի սպա յերեխաներին ու պատանիներին ստիպում եր կառավարական հարձակվող զորքերի առջևից գնալ, վորպեսզի այս ծածկույթի տակ դրոհեր շուքրունդականների դիրքերը:

Համարձակ մի կնոջ հաջողվել եր յերեխաներին ժամանակին ապահով տեղ տանել: Կանանց ու յերեխաների դեմ կառավարական զրիստոնէյական զորքերի ունեցած կոխիներից հակայական թվով այսպիսի փոտանք Կարելի չե բերել:

Կոխիներից հետո տնտեսական տեւորը ծալավից:

Վիեննայի կոմունալ ու պետական հիմնարկներից հաղտորալոր սոցիալ-դեմոկրատ բանվորներ ու ծառայողներ արտաքսվեցին, իսկ նրանց կին ու յերեխան սովի մահնը վեցին: Հաղարալոր շունցբունդական բանանքն ու համակենարոնացման ճամբարներ ընկան, իսկ նրանց կին ու յերեխան անճար կարիքի ձեռքը հանձնվեցին:

Կարմիր Ռզնուխյունն իսկույն ձեռնամուխ յեղավ միջազգային համերաշխություն կազմակերպելու գործին: Առաջին սզնուխյունը կազմակերպվեց, առաջին արցունքները ցամաքեցին, բայց փեարվարյան կռիվների հաղարալոր դոհերին յերկարատե սզնուխյուն եր հարկալոր: Ծրանսիայի, Հոլանդիայի, Զվիցերիայի ու Չեխոսլովակիայի աշխատադորությունը իր պատրաստականությունը հայտեց՝ ընդունելու ընկած ու բանտարկված շունցբունդականների յերեխաններին: Ինպի մերձական ունեցած քրիստոնեյական սիրուց դըրդված՝ Փաշիստական կառավարությունն արգելեց դոհերի յերեխանների դնալը: Իսլամսի մոտ նրանք պեաք ե յազցեյին ու «հայրենական վոդուվ» դաստիարակվեյին: Ստիպված յեղանք յերեխաններին անլեղալ կերպով անցկացնել Չեխոսլովակիայի սահմանը, և այժմ նրանցից 120 հոգի հանդատանում են Խորհրդային Միության մեջ՝ Ղրիմում:

Շունլինի կառավարության սրով իղծի վրա բնանալն Ալստրիայում շարունակում ե անասելի ուժով դարդանալ: Յերեխաններին ու պատանիներին ստիպում են կրոնական արարողություններ կատարել: Իպրոցն սմբուղջովին հողեորականության ձեռքն ե հանձնված: Իպրոցներում այժմ «պաշտպանության գործի ուսուցում» ել ե մացված, վորովհետե Փաշիզմը, պատնրազմըն ու կղերականությունն անրաժան դաշնակիցներ են:

Համերաշխության գործի մեջ ՄՈՊՐ-ը բայոր հակաՓաշիստներին միացնում ե: Միջազգային մանկական արախն իր մսպրականներին նորից ե պայքարի կոչ անում՝ հանուն ընկած, սպանված ու բանտարկված հակաՓաշիստների յերեխանների ոզնության:

Թանկազի՛ն ընկեր մայրականներ.

Ձեր նամակը մենք ստացանք և ծանոթացրինք մեր հազմակերպություններին: Այդ նամակն ամենուրեք վարկաբուխություն առաջ բերեց, մի հանդամանք, վարկապաշտուցում և ամբողջ աշխարհի աշխատավորության սերտ հապը, մա՛նավանդ կապիտալիստական լծից ազատազրկած՝ Խորհրդային Միության աշխատավորների սերտ հապը՝ կապիտալիստական յերկրներում շահագործվող իրենց յեղբայրների հետ:

Այստրիայում Փաշխոտական տերրորն անդուշտ մարտն ու Փետրվարյան ապստամբության մարտիկներն ու հակաֆաշիստները մինչև որս ընդհանուր առմամբ 1400 տարի տաժանահիւր բանտի յն դատաւարութիւն: Ողորտութի 1-ից առաջ ամբողջ Այստրիայում հապաքավոր բանվորներ են բանտարկվել:

Հուլիսի 15-ին նորից յերեք բանվոր զնդակահարվեցին, վորովհետև ֆաշիստական դիկտատուրայի դեմ ջուրջ ելին արել: Հուլիսի 24-ին մահապատժի յնթարկվեց յերիտասարդ մի բանվոր՝ Յոսիֆ Հերալդ: Այստրիական բուրժուազիայի, «Փրկչի»՝ միութենական կանցլեր Դոլֆուսի վերջին «հերոսական» սխրագործություն եր այդ, վորը 24 ժամից հետո ինքն ել կապիտալիստներին-նացիոնալ-սոցիալիստների լիազորած խմբակի՝ զնդակով դնաց, այն կապիտալիստ-նացիոնալ-սոցիալիստների, վոր Դոլֆուսի քաղաքականությունից դժգոհ ելին: Այս սպանությունն ել և ողտազործվում՝ բանվորներին կատաղի ինքնաքննադատատան անելու համար: Դաշտային, դինվորական ու տրապացված դատարաններ են ստեղծվել. նորից մահվան պատիժ և մտցվել, բուրժուազիայի դինյալ բան-

տերն ամեն որ նորանոր ու մահաբեր հրանսթներ են ստանում: Բանտերում ու համակենտրոնացման ճամբարներում վայրագ սեփեմ և թաղալորում: Բանտարկված հակաֆաշիստները ծնծի ու տանջանքի յեն յենթարկվում: Բելբրատ: րֆի համակենտրոնացման ճամբարում, վատարակ կերակրի պատճառով նորերս 200 կաթնեջ արած բանվոր են հիվանդացել:

Բայց այս բոլոր հալածանքները չեն կարողանում քնկենել բանվորների մարտական վազին: Ավստրիայի կարմիր Ողնությունը շարունակ առաջ է գնում:

Չնայած ամենախիստ անշեղալուծյան՝ մեր կենտրոնական ապագիր որդան՝ «Տրիրոււնայ»-ը 25.000 որինակով է և լույս տեսնում, վոր իսկույն խլիլում են: Բայր ակտուալ անցքերի կապակցությամբ մենք մեծ թիվով թուրքիներ ենք բաց թողնում: Ողոտտոթի մեկի համար 30,000 որինակից մենք մի կ-չ լույս ընծայեցինք:

Վիեննայի մեր կողմակերպությունն էր «Վ. Տրիրումայ» ապագիր որդանը 10,000 որինակից և լույս ընծայում: Բացի այդ, շատ տեղերում ու շրջաններում իրենց սեփական թերթերն են լույս տեսնում:

Ենորհիվ միջազգային պրոլետարիատի, մանավանդ Պարզրդային Միության պրոլետարիատի հակայական համերաշխության, և Ավստրիայի աշխատավորների կողմից ողնություն ցույց տալու պատրաստակամության, Ավստրիայի կարմիր Ողնությունը մինչև որս կարողացել է բանտարկյալներին ու նրանց ընտանիքներին ոգնելու, վտարանդիներին յերեխաներին արտասահման ուղարկելու համար նրանց ոժանդակելու և իրավաբանական ողնության նպատակով ավելի քան 400,000 շիլինգ տալ: կարմիր Ողնությունը մեղնում շատ մասսայական է: Նա մասսաներին պայքարի յն դորակողում քնդում ֆաշիստական տերրորի, հանուն փետրվարյան կռիվների բոլոր մասնակիցներին ու հակաֆաշիստներին բանտերից ու կոնցենտրացիոն լաղերներից անմիջապես ազատելու, հանուն բանվոր մարտիկների մա-

ստյական պաշտպանութեան: Կարմիր Ողնութեան դե-
կալարութեամբ, հանուն այս պահանջների, մի շարք
հարվածային ցույցեր են կազմակերպուիլ:

Ներկայումս մենք դիտարկումք աշխատում ենք
համերաշխութեան գործում միասնութեան ստեղծել և
Կարմիր Ողնութեանը դարձնել ողնութեան, համերաշ-
խութեան և Ավստրիայի բոլոր աշխատավորութեան
միասնական մի կազմակերպութեան:

Մեր լողունդն է՝ ճամբո'ղջ աշխարհի բոլոր աշխա-
տավորութեան միասնական համերաշխութեան: Այս
ստորագրում մենք արդեն առաջին արդյունքներն ու-
նենք: Սոց-դեմոկրատները, անկուսակցականները, կո-
մունիստները, շուքր-անդակները, սպասարհմիու-
թյունների անդամներն ու սպորտսեն բանվորները
մտնում են Կարմիր Ողնութեան մեջ և այնտեղ ակտիվ
աշխատում:

Վերին Ավստրիայում սոցիալիստ հեղափոխական-
ների Ազգային Կոմիտեն մտել և Կարմիր Ողնութեան մեջ
և մեղ հետ միասին: մի կոչ և հրատարակել: Մեր պայ-
քարը դժգոհին է ու դոհեր շատ է սրահանջում:

Համենայն դեպս մենք շինք կասկածում չ'մեր պրո-
լետար դատակարգը ֆաշիստական տեռորի դեմ հաղթա-
նակ կտանի, և այս բանին հաստատ հաջատարով՝ մենք
պայքարում ու աշխատում ենք՝ հանձին Խորհրդային
Միութեան սոցիալիզմ կառուցող բանվորների՝ մեր աշ-
քի առաջ ունենալով սցինակ և խթան:

Կեցցե՛ աշխատավորութեան միջազգային համերաշ-
խութեանը:

Կեցցե՛ Խորհրդային Միութեանը՝ բոլոր ճնշվածնե-
րի հայրենիքը:

Կեցցե՛ ՄՈԳՐ-ը:

Ավստրիայի Կարմիր Ողնություն

ՀԱՐԱՎՍԼԱՎԻՍԵՒ ՌԱԶՄԱ-ՅԱՇԻՍՏԱԿԱՆ
ԴԻԿՏԱՏՈՒՐԱՅԻ ԱՐՅՈՒՆՈՑ ՏԵՌՈՐԻ 5 ՏԱՐԻՆ

(Նամակ Հարավ-Սլավոնացի)

Հինդ տարի յն, ինչ բանվորներէ, գյուղացիներէ ու ճնշված ազգութիւններէ դեմ ուղղված մեծ Սերբիայի բուրժուազիայի ու իր սազմաֆաշիստական կառավարութեան անո՞րը կատաղի չափերի յն հասնում: Մեծ Սերբիայի բուրժուազիան սպիտակ անո՞րը պատերազմի վերջերից ու Հարավսլավիա ստեղծվելու որից (համաձայն Վերսալի դաշնագրի) և արդեն սկսել կատարել: Բայց յերթջ տեսարն այնքան վայրագ չի յնդել և այդպիսի չափերի չի հասել, ինչպես այժմ:

Հարավսլավիայի կոմկուսակցութեան լավագույն առաջնորդներն ու մարտիկները, ինչպես և բաղձաթիփ հեղափոխական բանվորներ, գյուղացիներ ու նացիոնալ-հեղափոխականներ սպանվել են վստիկանական բանտերում կամ ուղղակի փոշոցներում: Զոհերի մեծ մասը մահից առաջ ամենահրեշտավոր տանջանքների յն յնթարկվել՝ բերաններից ցուցմանքներ դուրս քաշելու համար: Այսպես, ընկ. ընկ. Զորա Դյակովիչը՝ մեծագույն բանվոր և Հարավսլավիայի կոմկուսակցութեան առաջնորդ ՎՈՒՅԼ, Հարավսլավիայի կոմկուսակցութեան ԿԿ անդամ, ԳԵՉԻՄՈՎԻՉԸ՝ Հարավսլավիայի Կարծիր Ոգնութեան քարտուղար, Հարավսլավիայի կոմյունիստիկութեան վեց քարտուղար (Միչիչը, Որեչկին, Շատուկան, Ադան, Մարգանոփիչն ու Դորեւլյակը) և ուրիշ շատերը նույն զաղիր մեթոդներով են սպանվել:

Հազարավոր հեղափոխական մարտիկներ Հարավսլավիայի բանտերում անյուր տանջանքների յն յն-

Թարկվում: Հարավսլավիայի վոստիկանական բանտերի վայրագությունները գերադասեցել են միջնադարի ինկվիզիցիայի բոլոր սարսափները: Չոհերը յերկար ու ձիղ որք սաղխտական տանջանքների յեն յենթարկվում: Մենք ուզում ենք այստեղ միայն մի քանի որինակ բերել, վոր տանջանքների այդ բաղմաթիվ դեղքերից ենք վերցրել: Ընկ. Մարզանովիչը Հադրերի վոստիկանական բանտում 20 ոք տանջանքի յենթարկվեց: Նրա մարմինը վերքերով ծածկվել էր, մաշկը, շատ անդ զոր-զուկախ եր ընկել, նրա աամները ջարդել ու թևիք կտրել էին: Համողվելով, վոր նրանից բան չի պոկվի՝ Փաշխտաները նրան վերջ են տվել: Ընկ. Պետկո Մելիչիչը Բելգրադի վոստիկանական բանտում 50 դիշեր տանջանքի յենթարկվեց: Հադրերի վոստիկանական Բեգիկովիչն անձամբ տանջել է քաղբանտարկյալ կանանց շատերին, վորոնց մեջ նաև կիսակենդան բանվորուհի Յսրեյչին, վոր թոքախտավոր հիվանդների սանատորիայից եր բանա բերվել: Տանջանքների յենթարկված դոհերից վոմանք խելքները թոքերին, նրանցից շատերն ամբողջ կյանքում հաշմանդամ դարձան: Թրվատացի աղղայնականներից մի քանիսը տանջանքների ժամանակ ամորձատվեցին:

Տեղ չլինելու պատճառով մենք հնարավորություն չունենք այս բոլոր վայրագությունները նկարագրել: որինակ՝ մարմնի մասերի (կողերի, վոտքերի, ձևաքերի) կտրատելը, վոտքերի թաթերն այրելը, աչքեր հանելն ու այլ խոշտանդումները: Բայց ստորև բերած մեր ամենաթերի ու սեղմ միճակադրությունն ամենայն հրատակությամբ պատկերում է Մեծ Սերբիայի բուրժուազիայի սպիտակ տեռորի բոլոր սարսափները:

Մյասես՝ ռազմա-Փաշխտական դիկտատուրայի 4 տարվա ընթացքում (մինչև 1933 թ. սեպտեմբերի վերջը) Հարավսլավիայում, ըստ մեր ունեցած տեղեկությունների, դիկտատուրական վարձկանների ձևաքով սպանվել են 328 քաղբանտարկյալ, 3270 մարդ տանջանքների հետևանքով ծանր վերքեր են ստացել: Քա-

դաքսական հանցադ. բժությունների համար 30,000 մարդ-
ե բանտարկված, վորոնցից 9,000-ը վոստիկանական
բանտերում զանազան տանջանքների յեն յենթարկվել:

Յաշխոտական դատարանները Փաշխոտական վոս-
տիկանությունից յետ չեն մնում: Ընդհանուր առմամբ
այդ փամանակամիջոցում 33 մահվան վճիռ և յեղել, 7
ցմահ բանտարկության դատավճիռ և բազմաթիւ այլ
դատավճիռներ՝ ընդհանուր առմամբ 4910 տարվա տա-
փանակիր աշխատանքի վճիռ:

Քաղրանտարկյալները Հարավսլավիայի բերներե-
բան լցված բանտերում յիդրայրական ոգնություն են
սպասում և հ.ւ.յաները դրել են Հարավսլավիայի ու մի-
ջադգային բանվոր դասակարգի համերաշխ պայքարի
վրա:

ՊԱՅՔԱՐ ՀԱՐԱՎ-ՍՆԱՎԻԱՅՈՒՄ ԱՄՆԻՍՏԻԱ ՁԵՆՌԻ ԲԵՐՆԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

(Նախկին քաղրանտարկյոյի նամակը)

ԳԱՀԻՃՆԵՐԻ ՃԱՆԿԵՐՈՒՄ

(Ուսոյի նամակը)

Անցյալ տարի Միջ. Միտրովիցում (Հարավսլավիա)
տեղի ունեցաւ 200 քաղրանտարկյալի անդադուլ: Այս
գործադուլը թե քաղցողների թվով, թե քաղրանտար-
կյալների տեղուհությամբ և թե ռազմաֆաշիստական
գիկտատուրայի ձեռք առած սեպրեսիւ միջոցներով դե-
րազանցում և այն ամենը, ինչ մինչև այսօր այդ աստղա-
րիզ ւմ տեղի յն ունեցել:

Հարավսլավիայի բանտերի քաղրանտարկյալներին
անդադուլը սովորական յերեւելթ ե: Մննդադուլը կա-
տակ բան չի, մանավանդ Հարավսլավիայի բանտերում:
Այս նամակովը յես ուղում եմ պատմել, թե ռազմաֆա-
շիստական գիկտատուրայի դահիճներն ի՛նչպես են տան-
ջում քաղցող քաղրանտարկյալներին:

Ստորև բերված փաստերը յես իմ անձնական կյան-

քից ու ասլրումներէց եմ վերցնում, քանի վոր յես, իր-
բև նախկին քաղբանտարկյալ, բազմիցս ստիպված եմ
յեղել քաղցել Հարավսլավիայի բանտերում, վերտեղ
12 տարի անընդհատ յեղել եմ:

Ամեն մի սննդադուլ քաղբանտարկյալների մի դի-
մադրություն ե ուզմա-Փաշխտական դիկտատուրայի
դահիճներին: Այս բանը Փաշխտները շատ լավ գիտեն,
ուստի և ամենայն խտությամբ աշխատում են դիմա-
դրության մազաչափ փորձ անգամ խեղդել: Բանտի
վարչությունը յերբեմն-այնպես ե ցույց տալիս, թե բո-
լորովին սառն աչքով ե նայում սննդադուլին, ասես թե
ամեն բան կարգին ե, և առանձին վոչինչ չի պատահել:
Այս բանն այն ժամանակ ե լինում, յերբ քաղցրողները
քիչ են լինում, և յերբ հասարակական կարծիքը սննդա-
դուլի մասին վոչինչ չի իմանում:

Իմ միտն ե ընկնում 1927 թ. Միջ. Միտրովիցում
տեղի ունեցած սննդադուլը: Մենք 10 քաղբանտարկյալ
եյինք: Մենք — արդարադատության մինխտրությանն
ուղղած մի հուշագիր հանձնեցինք բանտապետին, վորի
մեջ ցույց տվինք բանտի մեր կյանքն ու մեր պահանջ-
ները դրինք: Բանտապետը հուշագիրն ընդունեց, հեղ-
նանքով թեթևակի ծիծաղեց ու հետո, կամենալով մեզ
վախեցնել, բղավեց.

— Յես ձեզ ցույց կտամ, թե ի՛նչ ե նշանակում իմ
քանտում բուռտ անել: Այնուհետև մեզնից բոլոր իրերը
(բաղի փայտե դուալից ու սրբիչից) խլեցին և կարցեր
դրին: Բանտի վարչությունից մեզ մ'տ յերեք խր վոչ-
վոք չեկայ: Բայց մամուլի մեջ մեր սննդադուլի մասին
առաջին հոգիածներն արդեն յույս տեսան: Իսկույն ձեռ
ու վրտ արին: Թե՛ բանտապետը, թե՛ իր ողնականը,
թե՛ տերտերը, թե՛ քփի,ին սկսեցին իրար հետևից դնալ
քաղցրողների մոտ: Նրանք բոլորին ել համոզում եյին
սնունդն բնդ-ւնել և այն ժամանակ ամեն բան կարգի
կընկնի: Իհարկե՛ 1927 թ. եր այդ: Այն ժամանակ յերկ-
րում «աղատ» մամուլի պես մի բան գոյություն ունեք,
վոր չեր կարող սննդադուլի մասին չհայանել: Բայց

թուրովին այլ պատկեր ե հիմա՝ բացարձակ ռազմա-
ֆաշիստական դիկտատուրայի պայմաններում, յերբ
դործադուլի մասին ամենաչնչին հ դվածն անգամ մա-
մուլում չի կարող հրապարակվել: Յեւլ այդ ժամանակ
ՄՈՊՐ-ի, վոր քաղրանտարկյալների պայքարի դործում
միշտ ել խոշոր դեր ե խաղացել, դրոշի տակ միջադա-
պային կամպանիա կազմակերպելը վճռական նշանակու-
թյուն ունի:

1930 թ. մենք՝ 12 հոգի քաղրանտարկյալ Մարի-
բորում սննդադուլ հայտարարեցինք, պահանջել վ՛ յե-
րեկները լուսավորութուն, քաղրանտարկյալների
ընդհանուր կամերը տաքացնել ե այլն: Սկզբից մեր իրե-
րը ձեռքներիցս առան ե այնպես ցույց տվին, իբր թե
սննդադուլը չեն նկատում: Բայց պետք ե շեշտել, վոր
մեր իրերը ձեռքներիցս առնելով՝ նրանք փրճում եյին
մեզ պր վահացիայի մեջ գցել ու ավելի խիտ դատաս-
տան անելու վորևե՛ պատրվակ ունենալ: Առանձնապես
դեմ եյին աղգակիանների հետ կապ ունենալու, ցերեկը
պառկելու ե դրոսնելու հարցերին, ե այդ խժրժանքները
հայհոյանքներով եյին ընթացակցվում՝ մեր կողմից բո-
ղոք առաջ բերելու նպատակով, վոր այնուհետև այս
հիման վրա «որինակելի կարգ մտցնեն»: Մի քանի որից
հետո, յերբ բանտապետը տեսավ, վոր սննդադուլը չի
դադարում, կարդադրութուն արեց՝ մեզ բռնի կերպով
կերակրել: Սննդադուլի 7-րդ որը, 7 բանտապահ խու-
ժեցին իմ կամերը, ինձ մահճակալից վերցրին ե ստի-
պեցին բերանս բանալ, վորի մեջ ունելու պես մի բան
դրին, վոր չկարողանամ փակել, ե ռետինե խողովակով
սուպ յցրին ներս: Բայց զգվելի բան եր այդ ու ցավաց-
նող, վոր վհետև անողը մի բանտապահ եր, վոր վոչ
միայն այս բանի հետ վոչ մի առնչութուն չուներ,
այլև խողովակի դիտմամբ թափ եր տալիս, վոր ցա-
վացնի: Որական յերկու անգամ յես յենթարկվում եյի
այդ սայերացիային:

Լեոնդյայովի բանտում, վորտեղ 1932 թ. 30 քաղրան-
տարկյալ եր քաղցում, սննդադուլը ճնշելու դործում

առանձին յեռանդ ցուցարբերնց բժիշկը: Նա քաղցողնե-
րին բռնի կերակրելու մեթոդներ դործադրեց: Նրա
դործադրած տանջալի մեթոդներից մեկը կլիզմայով
կերակրելու մեթոդն էր: Նա նպատակ ուներ այդպիսով
ընկճել քաղրանտարկյալի կամքն ու դիմադրութունը:

Քաղց դներն որը մեջ յենթարկվում էյին կերակրե-
լու այս մեթոդին, վոր արյունահոսություն էր առաջ
բերում: Բժիշկը պնդում էր, թե կլիզմայի միջոցով
միայն կարելի յե նպատակին հասնել և քաղցողներին
«խելքի բերել»: Բայց ուղղամտության հիմնարկի
տուրքայի դահիճներն այսքան՝ մի չեն սահմանափակվում:
Միջ. Միտրոփիցի վերջին անդադուլի ժամանակ, վո-
րին 200 քաղրանտարկյալ էյին մտանակցում, նրանք
միայն ռեաինե խողովակով ու կլիզմայով էյին դուրս-
թյուն ստանում: Քաղրանտարկյալներին ծեծում էլ և-
յին: Մեծելուց հետո հանդատացուցիչ շապիկներ էյին
հաղցնում նրանց: Այս կատաղի պայթարի արդյունքն
այն յեղավ, վոր բանտի վարչությունը բոլոր քաղցող-
ներին մեկուսարան դցեց, վորտեղ նրանց դատաստանն
անխնա տեսնում էր:

Առանձնահատուկ տանջանքների էյին յենթարկվում
ղեկավարներն ու կազմակերպիչները: Բայց վերջին
անցուդարձի մասին մինչև որս ճշգրիտ տեղեկություն-
ներ չունենք, սակայն դժվար չի պատկերացնել այն
բանտարկյալների դրությունը, վոր Միջ. Միտրոփի-
ցում պայթար էյին մղում: Բացի սուրտ մեկուսարա-
նում քաղցելուց, նրանք զրկված էյին արտաքին աչ-
խարհի հետ վորևե կապ ունենալուց, նրանք վոչ միայն
ծաղրանք, հայհ-յանք, ռեաինե խողովակ և այլն պետք
է տանեն, այլև հանդատացուցիչ շապիկ ու դատանացած
դահիճների ծեծք պետք և կրեն: Հաջորդ նամակով յե
կտատմամ, թե ի՛նչ են՝ ձեռք բերում քաղրանտարկ-
յալները:

ՔԱՂՐԱՆՏԱՐԿՅԱԼՆԵՐԻ ԲՈՂՈՔԸ

Անցյալ տարի դեկտեմբերին քաղրանտարկյալների ընտանիքներն արդարադատութեան մինիստրութեան մի հուշագիր ներկայացրին այն սարսափելի պայմանների մասին, վոր ընթացիկ տարվա սեպտեմբերի յերկրորդ կիսից Գրուսկիանդեյի քրեյական բանտի քաղրանտարկյալներն եյին ապրում: Այս բանից հետո այդ հուշագիրն ստորագրած ընտանիքների բոլոր քաղրանտարկյալներին խոհույն տեղափոխեցին մի ուրիշ բանտ: Բանտից բաց թողած նախկին քաղրանտարկյալների ասելով՝ մեռցած քաղրանտարկյալների դրութեանն այն ուրից վոր միայն չյաւացայ, այլև, ընդհակառակը, աւելի վատացայ և ամելի անտանելի ու սարսափելի դարձայ՝ վտանգե՛լ յենթարկելով քաղրանտարկյալների կյանքն ու Վառդըութեանը:

Բերենք մի քանի վորոշակի վաստեր վերոհիշյալ բանտի քաղրանտարկյալների դրութեան մասին:

1. Արդեն մի քանի ամիս և, ինչ քաղրանտարկյալները բոլոր վին զրկված են դուրսն զբոսնելու իրավունքից: Բանտի վարչութեանը սրանով չբավականացայ. քաղրանտարկյալներին ամելի տանջանք պատճառած լինելու համար, կամերների բոլոր պատուհանները մեխել ամելց. մոտ ժամանակներս պատուհաններին լայն ու անթափանցիկ ապակիներ դցել ամին, վորից հետո պատուհանները բացելն ու կամերների ողբ թարմացնելն անհնարին և դառնում: Քաղրանտարկյալները պահանջում են յերկու ժամվա դր սանք, պատուհանները բացելու և ողբ թարմացնելու իրավունք:

2. Քաղրանտարկյալները զրկված են լրագիր, գիրք և գրեհական պիտույքներ ունենալու հնարավորութեանից. նրանց մոտից հավաքել են նաև բոլոր տեսակի

խաղերի պարագաները՝ շախմատ, դոմինո և այլն: Այսպիսով նրանք բոլորովին մատնված են անդ՝ բծու-
թյան:

3. Քաղրանտարիկյալներին արգելված է ծխել:

4. Նրանց զրկել են նամակ գրելու և ստանալու իրավունքից:

5. Նրանց զրկել են հարազատների հետ տեսակցություն ունենալու իրավունքից:

6. Նրանց արգելվում է իրար հետ սննդամթերքների փոխանակում կատարել:

Ընկերը մի կտոր հաց տալու համար մեկի սննդամթերքը բռնագրավել են և մեղադրյալին նստացրել կարգեր, իրար մի կտոր հաց տալը սարսափելի հանցանք է համարվում:

7. Կամերներում ձմեռը ցւրտ է, բայց բանտի վարչությունը քաղրանտարիկյալներին մի վերմակ և տալիս, չնայած վոր բանտում ավելորդ վերմակներ չառ կան: Հարկավոր է նշել, վոր այդ բանտի քաղրանտարիկյալների զգայի մասը թքախտով և տառապում:

8. Բժշկական ոգնություն — բոլորովին դոյություն չունի. հիվանդ քաղրանտարիկյալները բժշկի գրվելիս, 6—8 որից հետո միայն կարող են նրա մոտ ընկնել: Բացի այդ, այն քաղրանտարիկյալները, վորնք բժշկական ոգնություն են պահանջում, բւրորովին մերկացվում և նախնական խիստ քննության են յենթարկվում, խսկ վորոնք ընդիմանում են այդ քննության, նրանց բորորովին արգելվում է բժշկին ներկայանալ: Հաճախ ծանր ու լուրջ հիվանդները հազիվ են բժշկի մոտ ընկնում, և դեղ ստանում են միայն այն ժամանակ, յերբ արժեքը վճարւմ են: Բայց 200 քաղրանտարիկյալներից այդտեղ մեծ մասը չբավորներ են, չեն կարողանում դեղ զնել, զրկված են իրենց առողջությունն ազատելու բոլոր հնարավորություններից:

9. Քաղրանտարիկյալներն այսպիսի ծանր պայմաններում դանվելով, միաժամանակ զրկված են վորեւէ մեկին դիմելու հնարավորությունից՝ իրենց իրավունք-

ներք, կյանքն ու առողջութիւնը պաշտպանելու համար: Յերբ Վլոդարսկին և Ելովիչն ուղեցին դատախազութեան բողոք դրել, բանտի վարչութիւնը թույլ չտվեց: Յերբ քաղրանտարկյալները պահանջեցին դատախազին կանչել, նա չեկաւ: Տեսնելով, վր յեւթ չկա՝ նրանք սկսեցին կամերներում բարձր դռալ՝ «դատախա՞ղ»: Այս բանի համար բանտի իշխանութիւնը նրանց ծեծեց և շատերին կարցեր նստեցրեց:

10. Ամենափոքր հանցանքի համար քաղրանտարկյալներին փակում են կարցերում՝ առանց բժշկական միջոցների, թեև բանտային կանոնադրութեան մեջ այդ մասին հատուկ հոդվածներ կան:

11. Վերջին ժամանակներս այդ բանտում ծեծը դարձել է սիստեմ. ծեծը բանտում սկսվեց այս տարի ապրիլի 8—15—ից. ծեծին ակտիվ մասնակցութիւն ունեցողների շարքն են նշանակված՝ տեսուչ Մատիլ վսեկին, ավագ վերակացուներ՝ Ոսիսկին և Կասպերովիչը, ինչպես նաև վերակացուներ՝ Կախանսկին, Մայսկին և ուրիշները: Ծեծում են բանալիներով, ձեռքերը և վոթրերը շուռ տալով և այլն: Բանտի պետ Կուխարսկին բոլոր քաղրանտարկյալներին չորս որ կոշտ անկողնով պատժեց այն պատճառով միայն, վոր վերջիններս պահանջել են դատախազին կանչել: 40 քաղրանտարկյալի՝ խեղճ կարցեր նստեցրին: Բոլորից անկողինները խեցին և ստիպեցին հատակին կամ մահճակալների չոր յերկաթների վրա քնել: Դեռ ավելին՝ տեսուչ Մատիլկովսկու հետ հսկիչները յեկան և քաղրանտարկյալներին հրամայեցին, վոր խոտի ներքնարկներն իրենց տանիակ յերբ կամերներից մի քանիսի քաղրանտարկյալները հրաժարվեցին այդ հրամանը կատարել, նրանց սկսեցին ծեծել՝ չխնայելով նույնիսկ ծանր հիվանդներին: Հետո սկսեցին սիստեմատիկ կերպով՝ ամեն որ, այսինքն՝ որական յերկու անգամ, ստուգման ժամանակ նրանց ծեծել այն պատճառով, վոր չեն ուղում շարքի կանգնել:

Բանտարկյալները բողոքին իբրև պատասխան, կոշտ անկողիններում պառկելու պատիժը յերեք որ ևս ավե-

լացրին: Ամենադատան կերպով ծեծվեցին՝ Չժեսկին, Պոմսկին, Պրոմիկան և այլ ընկերներ: Առանձնապես կալանքի յեն յենթարկում հրեյաներին՝ ծեծելու ժամանակ նրանց անվանելով «զզվելի ջհուղներ» և այլն: Ծեծի դեմ բողոքելիս քաղրանտարկյալներից շատերը տասն որով կարցեր են դրվել:

12. Քաղրանտարկյալներն իրենց արժանապատվւթյունը, կյանքն ու առողջւթյունը պաշտպանելու համար դիմում են սննդադուլի միջոցին: Այն փաստը, վոր յոթ ամսյա ընթացքում սննդադուլը չորս անգամ նորոգվել է, պերճախոս կերպով վկայում է այն ծանր պայմանները, վորոնց մեջ կուխարակու իրավասության տակ գտնված քրեյական բանտի քաղ. բանտարկյալներն են ապրում: Այս բանը հաստատում է դոնկ Վոյալուկայի հիվանդանոցում ինքնասպանություն գործելը, Պրոտասի մահը, և ամեն որ այդ բանտում ծանր հիվանդների թիվն աճելը (թոքախտ, սրտի, ստամոքսի և այլ հիվանդներ):

ՍՏՐՈՂՐՈՒՔՅՈՒՆՆԵՐ

ԼԵԿԱԿԱՆ ՓԼՈՒՋՄԻ
ՍԱՆՁԱՐԱԿ ԳԻԿՏԱՏՈՒՐՈՅԻ ՏԱԿ

ՔԱՂՐԱՆՏԱՐԿՅԱԼՆԵՐԻ ԲԱՑ ՆԱՄԱԿԸ
ԲԵԼԱՍՏՈԿԻ ԲՈԼՈՐ ԲԺԻՇԿՆԵՐԻՆ

(Նեհասսս. 6)

Այն սոսկալի գրութիւնը, վորի մեջ ե գտնվում
Բելաստոկի բանախ քաղրանտարկյալների բուժման գոր-
ծը, առանձնապես բանտային իշխանութիւնների բար-
բարոս վերարեբմունքը քաղրանտարկյալների հանդեպ—
հարկադրում ե մեղ դիմել այս նամակով:

Ամբողջ Լեհաստանում, ինչպես նաև Բելաստոկի
բանտում խոտում են նոր կարգեր մտցնելու մասին, բայց
չեն խոսում այն մասին, վոր հիվանդ բանտարկյալներին
թողնում են առանց բժշկական ոգնութիւն, վոր կալանա-
վոր հիվանդները, նամանավանդ ուրիշ բանտերից փո-
խադրվածները, հիվանդանոցի յերևա՛նույնիսկ չեն տես-
նում ե վոր մի բուժօգնութիւն չեն ստանում, վոր վա-
րակիչ հիվանդներին ե թոքախտավորներին տեղավորում
են առողջների հետ միևնույն կամերայում: Մեկ տարվա
ընթացքում մահացել են 10 քաղրանտարկյալներ, բայց
դա դեռ յրիվ պատկերը չէ: մահացութիւնը քաղրան-
տարկյալների մեջ ավելի շատ ե, ըստ վորում յուրաքան-
չյուրի մահվան պատճառը բանտային իշխանութիւննե-
րի արտա-վոր վայրագութիւնների հետևանքն ե:

19 տարեկան քաղրանտարկյալուհի Տատյանա Չու-
մսիը մահվանից յերևու որ առաջ աղերսում եր բանտի
պատավորուհի Գերմանիկին հրավիրել իրեն մոտ բան-
տային բժշկին, սակայն դա մնաց անհետևանք: Քաղ-
րանտարկյալ Կոմսյեմիզը մահացավ դեկտեմբերի 25—ին
բանտից դեպի հիվանդանոց գնալու ժամանակ՝ կալան-
չից աղաախելուց հետո:

Ահա թե ինչ են պատմում Քաղբանտարկյալ Պոստոմսկու մահվան մասին նրա ընկերները, վերոնք գտնվելիս են յեղել նրա հետ հիվանդանոցում: Պոստոմսկին հիվանդանոց ե ընդունվել հունվարի 15-ին, զգում եր իրեն չափազանց վատ, արյուն եր թքում, քթից շարունակ արյուն եր հոսում, տենդոլթյունը թուլացել եր, դժվարությամբ եր կարողանում խոսել, ուտել և քնել: Այդ դրությամբ նա վոչ մի ոգնություն չեր ստանում: Նրան տվին մի ինչ-վոր փոշի, վորից դրությունն այնչի վատացավ: Ամբողջ ոգնությունը կայանում եր, տաքությունը չափելու մեջ, վորովհետև ջերմությունը միշտ բարձր եր:

Իժիշկը պնդում եր, վոր հիվանդը կեղծում ե՝ պատժվելուց ժամանակավորապես ազատվելու համար: (Ընկ. Պոստոմսկու գրավոր դիմումը պատժից ժամանակավորապես ազատելու մասին, մնացել եր անհետևանք): Վերջին շաբաթվա ընթացքում հիվանդը ճշում եր ու հառաչում որ ու գիշեր: Նրան սրսկումներ եյին անում, բայց սրսկում ստանալու համար հարկավոր եր գիշերներով կռվել, ինչքան վոր ուժ կար—թակել դուռը և պահանջել բուժակ: Յերբ նա դիմեց բժշկին և խնդրեց տեղափոխել հիվանդանոց ազատ պայմանների մեջ, նրան պատասխանեցին, վոր յերբ նրա առողջությունը վատանա—այդ դեպքում միայն կարելի կլինի խոսել փոխադրման մասին:

Պոստոմսկու մահվան նախորդակին ընկ. Ս. խնդրեց բժշկին ի հաշիվ կոմունայի հրավիրել մասնագետ բժիշկ, բայց նրան պատասխանեցին, վոր բանտային ռեզլամենտը այդ անել թույլ չի տալիս, իսկ տեսուչները սպանացին ընկ. Ս-ին, վոր նման յելույթների համար նա կհեռացվի: 1934 թ. հունվարի 31-ին, յերեկոյան ժամը 10-ին Պոստոմսկին մեռավ: Մահվանից առաջ նա ասաց ընկերներին՝ «Ֆաշիստները գիտակցաբար ինձ սպանեցին: Հաղորդե՛՛ք փողոյններս ընկերներին»:

Փետրվարի 9-ին, յերեկոյան ժամը 6-ին մեռավ մեր ընկ. Լուկաշ Դոբրինսկին, վորին մեկ տարի առաջ Լյուբ-

լինի բանախց բերեցին այստեղի-բանտը բուժվելու համար: Դորժինսկին ամբողջ ժամանակ չեր ստանում վոչ մի բժշկական ոգնություն և պահվում եր քրեյական հանցագործների հետ: Յերբ քաղբանտարկյալների կուլեկտիվը կատեդորիկ կերպով պահանջեց և բողոքեց—այն ժամանակ միայն Դորժինսկուն փոխադրեցին հիվանդանոց, վորտեղ նա մեկ շաբաթ անց մահացավ:

Պարոնայք բժիշկներ, հնարավոր եք դոնում արդյոք կատարել ձեր բժշկական պարտականություններն այդ հրեշային սեղաններու համաձայն, վորը թույլ չի տալիս — ոգնել մեռնող մարդուն: Բժշկության այս ձևը՝ մնացած մարդկային ելեմենտար իրավունքներից դրկելու հետ միասին, հանդիսանում ե բանտային նոր սեղաններու մի մասը, նպատակ հետապնդել վ Փիզիկապես վոչնչացնել քաղբանտարկյալներին: Հրեշավոր սեղանները թույլ չի տալիս ոգնել մահամերձին:

Մենք դիմում ենք ձեզ, պարոնայք բժիշկներ, վորպեսզի դուք չչարունակեք մնալ անտարբեր դեպի քաղբանտարկյալները և վորպեսզի դուք ձեր բժշկական հեղինակությամբ աղղեք՝ այդ վայրագությունները Բելաստոկի բանտից վերացնելու համար:

Վոդոլյուցնեով՝

Բելաստոկի բանտի ֆողաճտեղյալներ

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ Ն. ԲԱՆՏԻ ԲԱՆՏԱՐԿՅԱԼՆԵՐԻ
ՆԱՄԱԿԸ՝ ԽՍՀՄ ԲԱՆՎՈՐՆԵՐԻՆ, ԱՇԽԱՏԱՎՈՐ
ԳՅՈՒՂԱՑԻՆԵՐԻՆ ՅԵՎ ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԱՑԻՆԵՐԻՆ

Մենք քաղաքանտարկյալներս, թվով 170 հոգի, գտըն-
վելով բանտի մեջ, Հ. Կոեմբերյան հաղթական հեղա-
փոխութեան 16-րդ տարեդարձին յեղբայրական հեղա-
փոխական վողջույն ենք հղում ԽՍՀՄ բանտներին, աշ-
խատավոր գյուղացիներին ու կարմիր բանակայիններին:

ԽՍՀՄ-ը պրոլետարական առաջին հնգամյակում
արդեն դրած հիմքի վրա 2-րդ հնգամյակում սոցիալիզ-
մի անհաղթելի ամբողջյուններ ե կառուցում՝ հակառակ
սոցիալ-Ֆաշիզմի կողմից աջակցութեան գտած համաշ-
խարհային իմպերիալիզմի ամեն տեսակի զինված մեքե-
նայություններին:

ԽՍՀՄ-ի գոյութեանը՝ աշխարհի 1/6 մասի ազատա-
գրումը կապիտալիզմի լծից, սոցիալնարարութեան հակա-
յական զարգացումը, մարդկութեան պատմութեան մեջ
չտեսնված ակտիվութեամբ ու վողքերութեամբ և Համ-
կոմկուսի (ր) Կենտկոմի լենինյան ղեկավարութեամբ
անասան խորացնում ե կապիտալիզմի ճգնաժամը:

ԽՍՀՄ-ը համաշխարհային հեղափոխութեան պատ-
վար հանդիսանալով՝ կապիտալիստական սխտեմի տնկ-
ման կարևորագույն Ֆակտորներից մեկն ե դառնում:
Բանտներին, աշխատավոր գյուղացիներին և կարմիր
բանակայիններին ստեղծած ԽՍՀՄ-ում վերացած ե աշ-
խատավոր մասսայի ազգային և սոցիալական ճնշումը,
լիկվիդացիայի յե յենթարկվում կուլակութեանը, վոլ-
պես դասակարգ, լիկվիդացիայի յեն յենթարկվում դա-
սակարգերի մնացորդներն ընդհանրապես: Դասակարգա-
յին ներհակութեաններն անլուր չափերով սրելուն գու-
ղընթաց, կապիտալիստական աշխարհի այս ու այն յեր-
կրներում (Կ-ւրա, Պաղեստին, Լեհաստան, Գերմանիա)
աճում են զինված հեղափոխութեան ալիքները:

ՍՍՀՄ-ը դարձել է պրոլետարիատին, չքավոր գյուղացիութեանն ու ճնշված ժողովուրդներին հեղափոխականացնող Ֆակտոր: ՍՍՀՄ խորտակելու փորձերից հետո, վեր կարմիր բանակի պողպատյա ձեռքերով լիկվիդացիայի յնթարկվեցին, միջազգային իմպերիալիզմն այժմ ավելի յնտանդով ձեռնարկել և հակախորհրդային բյուի կազմակերպելու դործը: Իմպերիալիզմը, վերին հեղափոխական շարժումն սպառնում է խորտակել, այլ յելք չի տեսնում այդ դրությունից, քան Համաշխարհային հեղափոխութեան պատվար ՍՍՀՄ-ի խորտակումը:

Ճնշված ժողովուրդներին բուրժուազիան թե դադութներում և թե համաշխարհային իմպերիալիզմի դանադան կլիկներին կողմից գրավված առանձին յերկրամասերում հեղհետե ավելի ու ավելի ամուր և կապում իմպերիալիզմի հետ՝ ամեն քայլափոխում դավաճանելով ազգային ազատագրման պայքարին:

Սոցիալ-Ֆաշիստական Չ ինտերնացիոնալն որստորի շախմատելով պրոլետարիատի ամեն մի պայքարը՝ հեղհետե ավելի ամուր և կապում Ֆաշիստական ապարտի հետ, կազմելով նրա բաղկացուցիչ մասը՝ բանվորական հեղափոխական շարժման դեմ կռիելու ավելի վտանգավոր մասը, վորովհետե այդ ինտերնացիոնալն իր դործունեյությունը բանվորական մասսաների միջավայրում և կենտրոնացնում:

Սոցիալ-ինտերվենտները, վորոնց ամենից շատ է ստատնում հեղափոխությունը, ավելի ուժեղ, քան 1918 թ. հակախորհրդային ինտերվենցիան, Ֆորպոստն են հանդիսանում (Անգլիայի, Ալատրիայի սոցիալ-դեմոկրատներին՝ բաննաձևը, Վանդեր-Աելդեյի յելույթը և այլն): Չորսի պակտը, տնտեսական դինամիզման կոնֆերենցիան, Ազդերի Լիգայից Գերմանիայի դուրս դալը, ճապոնական իմպերիալիզմի պատրաստակամություններն ինտերվենցիայի համար, Հիտլերի ինտերվենցիոնիստական հանրաքվին, նրա մեքենայությունները Ֆրանսիայում և Լեհաստանում, բուֆերայից պետություններ-

րի պատվար ստեղծելը, — այս բոլորն ինտերվենցիայի շուտափուլից պատրաստումն են վկայում: Իմպերիալիստական պետութ՞յունների մեջ մշտապես խորացող հակասութ՞յուններն ավելի յեն սրում նրանց ձգտումները՝ միանալու և այդ հակասութ՞յունները ԽՍՀՄ-ի հաշվին լիկվիդացիայի յենթարկելու: Չհարձակվելու պակտերն ուժեղացնելով մասսաների համակրանքը դեպի ԽՍՀՄ-ի խաղարար քաղաքականութ՞յունը՝ միաժամանակ ծածկութ՞ են հանդիսանում ինտերվենցիայի համար:

Փաշխտական Լեհաստանը համաշխարհային իմպերիալիզմի թույլ ողակը կազմելով՝ արևմուտքում հակախորհրդային բլոկի պլացդարմն է հանդիսանում (Տուտուզեսկոյի այցելութ՞յունները, լատվիական և Ֆինլանդական դիվալոր շտաբի սպաներն, Ստանիսլավսկու խաղերը, Վիլնայի և Պերեմիշլի դադային մանեվլերները): Իր ներսում հեղափոխական շարժումը ճնշելու համար՝ Փաշիզմին հարկավոր է ԽՍՀՄ-ը խորտակել: ԽՍՀՄ-ի հանդեպ, լեհական Փաշիզմի ուժեղացմանը զուգընթաց՝ հակախորհրդային ակցիաներն ու սրովակացիաները (մահափորձ Լվովում) ներկայումս կենտրոնացել են Լեհաստանում, Արևմտյան Ուկրայինայում և ուկրայնական եմիգրացիայի ներքը՝ Լեհաստանից դուրս (րնդհանուր Ուկրայնական համագումար, ուկրայնական Փաշխտաների ցույցեր՝ 29/10, և սոցիալ-Փաշխտական ցույցեր 5/1-):

Լեհաստանի հեղափոխական պրոլետարիատը՝ Արևմտյան Ուկրայինայի և Արևմտյան Բելոռուսիայի աշխատավոր գյուղացիութ՞յան և աշխատավոր մասսաների հետ միասին, Լեհաստանի կոմկուսի ղեկավարութ՞յամբ՝ իր հեղափոխական մարտերում հետ կմղի աշխատավոր մասսաների հաշվին ճշնաժամից դուրս գալու կապիտալիզմի փորձը, կճախջախի հակախորհրդային խաչաքրաց անշավանքի Փորպոստը՝ հակառակ նրանց խաղերի ու հեղափոխական փրուն ճառների: Կիչրի ինտերվենցիայի ամեն մի փորձը ԽՍՀՄ-ի դեմ՝ համաձայն Լենին-

նի ուսմունքի, իմպերիալիստական ամեն մի պատերազմ ու ինտերվենցիա քաղաքացիական կռվի փոխելով:

Ճշմարտամբ կլուծվի միայն հեղափոխական ճանապարհով, Լեհաստանի կոմկուսի ղեկավարությամբ, նույն այն ճանապարհով, վոր 16 տարի սրանից առաջ ցույց են տվել ԽՍՀՄ-ի բանվորները, աշխատավոր դ. լ. պայինները և կարմիր բանակայինները՝ պրոլետարական դիկտատուրայի համար իրենց մղած պայքարում:

Կեցցե Հոկտեմբերի և ԽՍՀՄ-ի 16-րդ տարեդարձը:

Կեցցե ԽՍՀՄ-ի աշխատավոր մասսաների ղեկավար՝ Համկոմկուսի (բ) Կենտկոմը:

Դեպի պայքար համաշխարհային սոցիալիստական հեղափոխության համար կոմկուսի ղեկավարության ներքո:

Կեցցե՛ կարմիր բանակը, դեպի պայքար՝ ընդդեմ իմպերիալիստական ինտերվենցիայի:

Կեցցե՛ կոմկուսը՝ Լեհաստանի պրոլետարական հեղափոխության առաջնորդը:

Քաղբանտարկյալների Կոմունայում
(Լեհաստան)

«57»-ի ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽՈՐՅԱԿԻՆ

Լեհական քաղբանտարկյալների նամակների մեջ առված է, վոր 1934 թ. փետրվարի 5-ին վերջապես պետք է սկսվի, բաղմիցս հետաձգված, 57-ի հռչակավոր դատավարությունը, այն աշխատավոր ուկրայնացիների դատավարությունը, վոր 1930 թ. աշնանն են ձերբակալվել:

Արդեն յերեք և կես տարի յե, ինչ լեհերի կողմից դրավված Արևմտյան Ուկրայնայում 57 հեղափոխական տառապում են բանտում՝ սպասելով այդ դատավարության: Այս դատավարության դադանի աստառը սերտո-

րեն կապւած ե Արեւմտյան Ուկրաինայի՝ 30 թ. հեղափոխական դեպքերի հետ: Ամբողջ Արեւմտյան Ուկրայնան ապստամբութեամբ եր բռնւած լեհական ճնշումների դեմ: Մեծ կարլւածատերերի կարլւածների մասսայական հրդեհումները, յերկաթուղային և հեռադրային լարերի վոչնչացումն ամենորոյա յերնվութներ եյին: Մի քանի տեղ որվա մեջ մինչև 50 հրդեհ եր բռնկւում: Այդ հրդեհների շողքը ջահի նման լուսավորում եր ամբողջ Արեւմտյան Ուկրայնան և խուճապի մատնում շահադրժողներին ու կեղեքողներին: Այդ հեղափոխական աղատադրական պայքարին Փաշխատական կառավարութեան իր պատժիչ արշավախմբերով ու մասսայական բանտարկութեաններով եր պատասխանում: Բանվորների և դյուղացիների դեմ հալածանք սկսվեց: Արեւմտյան Ուկրայնայի բոլոր ծայրերից կալանավորներին «Դեֆենդիվ» (լեհական ախրանկա-պահնորդական բաժին) եյին բերում և ամենածանր տանջանքների յնթարկում. քաղաքական կալանավորներին հատկապես տեղավորում եյին բանվորական կենտրոններից հեռու դանվոդ բանտերում, վորպեսզի «այնտեղ նրանց հարցաքննեն»: Այս բանը լեհական «դեֆենդիվ» սխտեմ դարձաւ: Այս կապակցութեամբ արժե հիշել այն դեպքերը, վոր 1925 թ. Բեյնկում և Չնդվորսյում առաջ յեկան: Քաղրանտարկյալները լեհաստանում միշտ ել դաժան հալածանքների յն յնթարկվում, բայց մինչև այժմ յեղած պատիժները նսեմանում են 1930 թ. աշնանը Լուցի քաղաքի վոստիկանական բանտում տեղի ունեցած դեպքերի առաջ: Այդ ժամանակից Լուցին ու Լուցիի վոստիկանական բանտի պետ Չարեմբան տանջանքների առանձին կամեր են պտտրատում: Լեհական սեյմում կոմունիստական Փրահցիայի կողմից Լուցիի դեպքերի մասին արված հարցապնդման մեջ ասվում ե՝ «Բանտարկյալների ջթերը լիքը քացախի և մեղի խառնուրդ եր»: Այնուհետև նրանց մարմինը պարաններով կապւում եյին և այնքան ուժեղ քաշում, վոր ներքին որդաններն անպետքանում եյին. կրունկներն ալրում ու ծակում եյին, այն-

պես, վոր նրանցից շատերը յերկար ժամանակ սողալով
 և յին ման դալիս: Վոսքերից շղթայակապ բանտարկյալ-
 ների ծնկների տակ ձող և յին ամբացնում ու կախում ա-
 ստատաղից. սեռինն դալաղաններով ծեծում և յին սե-
 ստական անդամներն ու շանը կատաղեցնում-թողնում և-
 յին վոր նրանց կծի: Համարյա բոլոր կանայք բռնաբար-
 ված և յին: Լվով քաղաքից մի կին չկարողանալով այդ
 տանջանքները տանել՝ փորձեց ինքնասպանություն դոր-
 ծել, և ներկայումս մահամերձ վիճակում ընկած և բան-
 տային հիվանդանոցում: Մի ուրիշ կին յերբորդ ուր
 մեռալ պահնորդական բաժնում: ՄՈՊՐ-ի կողմից իր
 ժամանակին սկսած բողոքի կամպանիան իր կողմը
 դրալեց հասարակության ուշադրությունը վոչ միայն
 Լեհաստանում, այլև արտասահմանում: Ձեռքի տակ յե-
 դած փաստերն այնքան համոզեցուցիչ և յին, վոր ինքը՝
 ւանկոբների իշխանությունն ստիպված եր խոստովա-
 նել, թե տանջանքներ տեղի ունեցել են և Չարեմբան
 փոխադրվել և վոստիկանական մի ուրիշ բանա:

Համենայն դեպը՝ Լուցկի մեթոդները հեղափոխա-
 կան բանվորների և գյուղացիների նկատմամբ մեթոդ
 դործան նաև Արևմտյան Բելոուսիայում ու Լեհաստա-
 նում:

Լուցկի մեթոդներն այլևի ու այլևի և յին դործա-
 դրվում բոլոր բանտերում: Մերկացումներից վախենա-
 լով՝ Ֆաշիզմը բաղձիցս հետաձգել և «57» հեղափոխա-
 կանների դատավարությունը: Դաշտային դատարաննե-
 րը յերկրում անդադար աշխատում են: Լեհաստանը
 ծածկված և կալանավորների բաղձությամբ, բանվոր-
 ներին ու գյուղացիներին զնդակահարում են դատա-
 վճիռներով ու առանց դատավճռի, փողոցներում նրանց
 սպանում են: Վոստիկանական դժգոհներում տանջում,
 մահվան դուռն են հասցնում: Լեհական բուրժուազիան
 իր ճանկն ընկած հեղափոխական մարտիկներին ամենա-
 դաժան, վայրենի ձևով և դատում: Ծ Կ գի մահվան են
 դատապարտված, 1450 հոգի՝ բանտարկության և 23
 հոգի՝ 208 տարի աքսորի: Ահա վասիկ ոկուպանտների

տեոսրի արդյունքը միայն մի ամսում (Թվերը վերցված են բուրժուական մամուլից, վոր բաղմաթիվ պրոցեսների մասին լուրթյուն ե պահպանում): Բայց լեհական բուրժուադիան ի միճակի չի ճնշել հեղափոխական շարժումը. արյան մեջ խեղդված և առաջին մոմենտին կարծես թե դաշտային դատարանների կողմից լիկվիդացիայի յենթարկված «խաղաղեցրած» հեղափոխական շարժումը նորից վերածնվում ու ավելի լայն մասսաներ ե ընդգրկում: Ձերբակալվածները դատապարտվելու յեն նոր որենքի հիման վրա, վորպես «լեհական կառավարությունից յերկիրը խլելու փորձ կատարողներ»: Բուրժին ամենադատան դատալճիւռ ե սպասում՝ ցմահ աքսոր:

«57»-ի դատալարությունը մեծ լարվածությամբ ե սպասվում: Կարմիր Ոգնությունը՝ ՄՈՊՐ-ը, հողուտ Լուցկի բանտարկյալների կամպանիա յե սկսել: Միջադասյին համերաշխության ալիքը պետք ե պաշտպանի լեհական աշխատալորներին:

Ազատե՛նք Լուցկի տառապյալներին:

Կորչե՛ն Լուցկի տանջարանները:

ԿՈՐՈՆՈՎԻ (ԼԵՀԱՍՏԱՆ) ԲԱՆՏԻ ՔԱՂԲԱՆՏԱՐԿՑԱԼ ՆՆՐԻ ՆԱՄԱԿԸ

Մենք այստեղ 160 քաղբանտարկյալ ենք: Դատալճիւռներից մեծ մասը յերկարատե Ժամանակներով ե: Ընտանիքից համարյա թե ոգնություն չենք ստանում: Մեր բանտում ամենակարևոր անցքը 1933 թ. սեպտեմբերի 19-ի քրեյականների յելուլթն ե: Կոմունան ամենաակտիվ մասնակցությունը ցույց տվեց այս յելուլթին: Առալոտից բոլոր բանտարկյալները պահանջեցին բանտապետին: Առաջին ծեծի ու բարիկաղը դրահելու Ժամանակ քաղբանտարկյալները գոչեցին.

— Կորչի՛ սպիտակ տեոսրը, կորչի՛ անպաշտպան բանտարկյալների ծեծը:

Նախքան այդ, յնլույթ անող ջրեյականները մի ճառով դիմեցին վարչական ստորին կազմին: Այն ջրեյականները, վոր մինչև այդ չէյին մասնակցում յնլույթին, տեսնելով քաղքանտարկյալների յնլույթը՝ միացան ջրեյականների հետ և կամերաներում յերկու նոր բարեկառ կառուցեցին: Վարչությունն ստիպված յեղով նահանջել: Հետո, յերբ տեղ հասած վոստրիկանությունը բարեկառը դրավեց ու սկսեց բանտարկյալներին ծեծել, քաղքանտարկյալների մեջ աղաղակներ բարձրացան:

— Չծեծե՛ք, չսպանե՛ք:

Ի պատասխան այս բարձրաձայն բողոքի, վոստրիկանությունը դադարեցրեց ջրեյականներին ծեծելը:

Բոլոր քաղքանտարկյալները ճաշից հրաժարվեցին՝ պահանջելով դատախաղին կամերաներ կանչել: Դատախաղը կամերաներ դալուն պես մենք նրան դիմալորեցինք բարձրաձայն բողոքով՝ անպաշտպան բանտարկյալներին ծեծելու, դեմ, և դրինք մեր բոլոր պահանջները:

Այս ընդարձակ հրապարակայնության հետևանքով, վոր մեր յնլույթն և դառել, մինխտրությունից մի խորհրդական մեզ այցի յեկավ, վորին մեր պահանջները դրինք, որինակ՝ մթերքների բաշխում; դրամական փոխադրություն, լուսավորություն՝ մինչև յերեկոյան ժամը 9-ը, սոցիալական բովանդակություն ունեցող դրքերի թույլտվություն և ստացում: Մենք նրան բացատրեցինք աղմինխտրացիայի գործադրած պատիժների, ծեծների, տեղալորելու հատուկ սխտեմը, ինչպես և ջրեյականների վերջին ընդլղումների հիմքն ու դրդապատճառը: Նկատի ունենալով հանցադործների մեջ կատարած հետադա թախառումը՝ մենք վորոշեցինք աղմինխտրացիային ճնշել այն մտքով, վոր մեր պահանջները կատարի: Մանր-մունր պահանջներն աղմինխտրացիան բավարարեց, այնուհետև կոմունան գորակոչվեց պայքարելու այն անվանակոչի (УРЕКЛАЧКА), դեմ, վոր մի տարի առաջ Կորսնովի կոմունայի

վզում են յին փաթաթել: Կոմունային Հաջողվեց անվա-
նակաբեր ձախողել: Սկզբից իշխանությունը չեր համար-
ձակվում դիմադրել, այլ յերկու շաբաթից հետո միայն
անվանակոչը նորից պահանջեց: Մեզանից կտրուկ պա-
տասխան ստանալով, թե անվանակոչի համար շարքի
չենք կանգնի՝ ադմինիստրացիան մեզ պատժեց անորոշ
Ժամանակ մախորկայից գրկելով: Ղեկավարութեանը
կոմունան զորակոչի հրավիրեց անվանակոչի դեմ պայ-
քարը շարունակելու: Կոմունայի պատգամավորների ան-
ընդհատ ու բարձրաձայն բողոքներից, բոլոր ընկերների
մասսայական բողոքներից ու դռները բարձրաձայն թա-
կելուց յերեք որ հետո ադմինիստրացիան մախորկան
վերադարձրեց մեզ: Այսպիսով, շնորհիվ կոմունայի
հեռավոր ու միաձայն դիրքի, ադմինիստրացիայի դրո-
հը հեռ մղվեց:

Կորոնովի բանդի կոմունայի ղեկավարութեան

Նայմբեր, 1933 թ.

ԼՈՄԺԱՅԻ (ԼԵՀԱՍՏԱՆ) ՔԱՂԱՔԱՆՏԱՐԿՅԱԼՆԵՐԻ ՆԱՄԱԿԸ

Մեր կոմունայում 105 մարդ կա, վորից 85-ը տղա-
մարդ են, իսկ 20-ը՝ կին: Նյութական դրությունը սոս-
կալի յե: Արդեն մի քանի ամիս են, ինչ ծխախոտ չկա,
մեկուսարաններում ենք նստած: Վերջին յելույթի ո-
րից, այսինքն՝ 1932 թ. սեպտեմբերից (4 որյա սննդա-
դուլ) դրոսանքը մի ժամով պակասեցրել են, դրադարա-
նից գրկել են (պեղաբլիստական դրահանութեանը մըտց
րել են բանախ դրադարանը), մյուս դրքերը վճիչացրել
են: Զրոսանքի համար նոր սեփիմ ե սահմանված (դույշ
դույշ, դույշը փոխել, մյուս դույշի հետ խփել չի թույ
լատրվում, դրոսանքն սկսել համաձայն հրամանի, հա-
մաձայն հրամանի՝ պատվի կանգնել ու դուրսը բանալ):
Արդեւլիմ ե մթերքներից միմյանց բաժին տալ, մի
բան, վոր հավասարադոր ե կոմունայի վճիչացմանը

Արտասնքից առաջ ու հետո, նույնիսկ դուզարանից
 դուրս դալիս, անհատական խուզարկութիւնն: Սկզբից
 թերթերով պատում եր նա, ով ուղղակի խմբադրու-
 թիւնից եր ստանում, իսկ այժմ միմիայն բանտապետի
 հատուկ թուղթովութիւնով կարելի յե թերթ ստանալ,
 իսկ յեթե մյուս ընկերն ուղում և այն կարդալ, նորից
 պետք և պետին հայտնի: Տնարակ կամ մատիտ ունի-
 նալու համար դարձյալ պետք և դիմում տալ: Նամակ-
 ներն առայժմ կամեքաներում են դրվում: Կանանց ար-
 դեն հայտարարել են, վոր ամիսը մի անգամ կարելի յե
 նամակ դրել: Այժմ ինխտորացիան ներկայացուցին ձևա-
 կանորեն չի ճանաչում, բայց փաստորեն զեկալարը կո-
 մունայի բոլոր դործերը կանոնաւորում և: Ամեն անգամ
 բանտապետը նրան հակառակում և, չի ուղում նրան
 տկանը զնել և վերջիվերջո դիմում և: Պատժելու, կար-
 ցեր դնելու, ծեծելու և այլ գեղարարում ներկայացուցիչը
 հակադրում և այն Գործըին և հաճախ համապատասխան
 արդյունքներ և ունենում: Նորերս սնունդը մի քիչ լա-
 վացաւ, ընկերների յերութիւնից հետո, վորոնք պահան-
 ջել ելին, վ-ր դատախազը դա: Յերը դատախազը յե-
 կալ ամեն մի ընկեր նրա հարցին, թե՛ ի՞նչ ունի ասե-
 լու, կրկնում եր, վոր իրենց նկատմամբ աղմկնխտորա-
 ցիայի վերաբերմունքը ստատիկի յե, վոր կերակուրն
 սնտանելի յե, և վոր իրենք կարուկ կերպով պահանջում
 են սնունդը լավացնել: Այս այցից հետո սնունդը լավա-
 ցաւ, սուրճը քաղցրացաւ, և շարաթը յերկու անգամ
 մի-մի կտոր միս ու սուպ տոին: Ընկերները կարուկ կեր-
 պով հրաժարվեցին անվանակոչին պատասխանելուց,
 վոր աղմկնխտորացիան եր պահանջում, և կանչելիս քրե-
 յականների պես ելին կանգնում՝ դուրսը դեմ անելով
 դռան դիմացի լուսամուտին: Բայց բողոքները չոգնե-
 ցին: Այս անգամ ընկերներն աշխատում են դուրս բա-
 նալուց առաջ կանգնել, բայց վոր լուսամուտի դեմ:
 Փոխարենն դրոստնքի ժամանակ խմբի պետի ներկա-
 լութիւնով մեղ յերկու անգամ կրկնեցին.

— Ծարքի, և դուրսներդ բացեք:

Բայց ընկերներն իրենց չլսելուն դրին ու սկսեցին գրոսանքը, իսկ ազմինխտրացիան լռեց: Փորձեր յեղան նաև ընկերներին շոր փոխելու, առանձնապես նորերին: Նույնիսկ դեպքեր յեղան, վոր բանի կերպով նրանց շոր փոխեցին: Մի քանի որ անընդհատ այդ ընկերները շորերը չեյին հազնում և կամերի դժուր բանալուն պես բանտի շորերը շարտում եյին միջանցք: Այդ ժամանակ բանտապահները խռթեցին կամերան, ու սկսվեց մեղ ծանոթ ծեծ ու ջարդը: Ներկայացուցիչը բողոքի դնաց պետի մոտ, վոր խոստացել եր, թե այլևս այդ բանը չի լինելու, իսկ ինչ վերաբերում է շոր փոխելուն, պետը հայտարարեց, թե առողջապահական նկատառումներով նա նորերին 10 որով շորը փոխում ե: Իբր թե կարանտինի համար եր արվում: Մինչև որս ել այս խոստումը կատարվում է և տաս որից հետո սեփական հազժուտը վերադարձվում է իրեն՝ բանտարկյալին:

Ընկերները վորոշում կայացրին, վոր յեթե ծեծը կրկնվի, համապատասխան կարգով բողոքելու յենդատախաղ կպահանջեն ու չեն նախաճաշի: Ամեն մի դատարկ բանի համար պատիժներ են տեղում՝ կարցեր, կոշտ մահճակալ, մի քանի շարաթ թեյից զրկել և այլն:

7 մայիսի 1934 թ.

ՆԱՄԱԿ ՎԱՐՇԱՎԱՑԻ ԿԱՆԱՆՑ «ՍԻՐՑԻԱ» ԲԱՆՏԻՑ

Մենք գտնվում ենք ծայր աստիճան լարված դրության մեջ: Մասսայական մերկացում և կատարվում: Քրեյական որենտրության 154 հոդվածով 15 կին մերկացրել են: Նրանք 3-4 որ մնացել են մերկ: Բոլորը հիվանդացել են: Այժմ յերկու մերկ կին նստած են ստորյերկրյա բանտում (կարցերում) վորոնցից մեկը, այսպես կոչված՝ «որինական» բանտում:

Մխասին գրոսնելուց հրաժարվելու համար պատրժեցինք՝ յերկու շարաթ զրկվելով վորևե բան ընդունելու իրավունքից:

Զղանոյսկայան (կանանց բանտի տեսուչը) ծագ-
բում և մեղ, չխնայելով վոչ մի միջոց:

Հունիսի 28-ին մեղ հայտարարեց, վոր տարած-
ված տիֆ հիվանդութեան պատճառով չեն թույլատրե-
լու դրսից սպիտակեղեն ստանալ: Առաջարկում են՝ կամ
բանտային հազուապը հազնենք, կամ սպիտակեղենները
լվանալու համար դրամ վճարենք: Պարզ և՛ տիֆ հիվան-
դութեանը միմիայն առիթ և ծառայելու, վոր մեղ մեր-
կացնեն:

Զրոսանքը պարբերաբար կրճատում են, այժմ 30-
-40 բողե յենք դրսանում: Ամենատարրական բանի հա-
մար խիստ կերպով պատժում են: Բացի մերկացումից,
7 կին պատժված են և աքսորված յերկու շաբաթից
մինչև մեկ ամիս ժամանակով: Գրական պարագաներ ու
լրագիր մինչև հիմա չունենք (կամերայից յերկուսը մի-
այն լրագիր ունեն):

ՍՊԻՏԱԿ ՏԵՌՈՐԻ ԱՎՐԱՎՓՆԵՐԸ
ԲԱԼԿԱՆՆԵՐՈՒՄ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՓՈՒԲՐԱՄԱՍՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԴԵՄ
ՏԵՂԻ ՈՒՆԵՑՈՂ ՍՊԻՏԱԿ ՏԵՌՈՐՆ ՈՒ ՀԱԼԱԾԱՆՔԸ
ԲԱԼԿԱՆՆԵՐՈՒՄ

Բալկանյան պետութիւններն ազգային փոքրամասնութիւններին ճնշելու, հալածելու ալալիկ օրինակ են հանդիսանում: Որինակ՝ Ռումինիայում ազգային փոքրամասնութիւնը 40 տոկոս է կազմում, Հարավ-սլաւիայում, վրտեղ 5 միլիոն սերբ կա, ազգային փոքրամասնութիւնը 7,5 տոկոս է կազմում, Բուլղարիայում, Պետրիչեի շրջանում 200000 մակեդոնցիներ են բնակվում, վորոնց դաժանորեն ճնշում են բուլղար «փրկիչները»: Հունաստանում՝ մակեդոնցիները, տաճիկները, Թրակիայում՝ բուլղարները, հայերն ու հրեաները տարրական իրավունքներից ու ազատութիւնից զրկված են, Փաշիստական բանդաներն ազգային փոքրամասնութիւնների դեմ չլսված տեռոր են տարածել:

Բեսարաբիայում (Ռումինիա) այսպես կոչված «չերկաթե դվարդիան» է իշխում, վոր ցարական ժամանակների սև հարյուրակայիններին է հիշեցնում: Դորբուջայում (Ռումինիա) Փաշիստական բանդաներ են կազմակերպված: Հունաստանում «ՅՅ, ՅՅ, ՅՅ» կոչված Փաշիստական կազմակերպութիւնը, վոր Վենիզելիոսի խմբակի ծառայողն է, հրեյանների, հույների, տաճիկների ու մակեդոնցիների դեմ անամոթ հալածանք է ըսկըսել: Բալկանյան յերկրներից վոր մեկում է վոր մի ազգային հեղափոխական կազմակերպութիւն լեղալ կերպով չի աշխատում: Այդ կազմակերպութիւնների առաջնորդները բանտարկվում, տանջանքների յեն յեն-

Թարկելով՝ և յերկար տարիներ դրկելով են ազատութիւնից :

Այս տարվա սկզբում Ֆաշիստական բանդաները Բուլղարիայում նացիստալ-հեղափոխական մակեդոնացի լիզներներից սպանեցին պատգամավոր Բրիտանացի Տրայկոսին, և Դիմա Կալբակիրովին : Բուլքովինայում մերջին ամիսները բանտարկիւած և Յասսայի բանտերն են տեղափոխված 100 սկիբայինացի ազգային հեղափոխական : Արդեւելով և հալածելով են վոչ միայն քաղաքական այլև կուլտուրական կաղմակերպութիւնները :

Բալկանյան բոլոր յերկրներում բռնի դենացիոնալիզմի պրոցեսն արագ տեմպերով (և ամենադաժան միջոցներ կիրառելով) և ընթանում : Ազգային փոքրամասնութիւնների բոլոր դպրոցները փակվում են : Ազգային փոքրամասնութիւնների լեզուներով լույս տեսած մամուլը (թերթեր, ամսաթերթեր) եխտեմատիկ կերպով բռնադրուվում են և արդեւելում : Ազգային հալածանքի ամենացայտուն արտահայտութիւնը անտեսական և Ֆինանսական քաղաքականութիւնն և՛ հանդեպ ազգային փոքրամասնութիւնների, փորը տարվում և չտեսնված շահագործման և թալանի միջոցով : Այն տուրքերը, վոք ազգային փոքրամասնութիւնների վրա յեն դրվում, միշտ յերկու անգամ ավելի յեն, քան իշխող տղութիւն վրա դրված տուրքերը : Տուրքերը դանձվում են ամենադաժան կերպով, և վոչ մի յրացուցիչ ժամկետ չի տրուվում : Ազգային փոքրամասնութիւններին վարկեր չեն տրուում, իսկ յեթե տալիս են ևլ, ապա նրանք մուծում են կրկնակի չափով : Գործադրկութիւնն ազգային փոքրամասնութիւնների մեջ ավելի ուժեղ ե, քան ազգաբնակչութիւնն մյուս խավերի մեջ : Ազգային փոքրամասնութիւններին պատկանող գործադրկների թիւն որեց որ աճում ե, փորովհետե ազգային փոքրամասնութիւնը պատկանող բանվորներին կառավարութիւնը գործաբաններից դուրս ե անում :

Բանվորների համերաշխութիւնը պատկանելու նրապատակով՝ ազգային փոքրամասնութիւնը պատկանող

բանվորներին աշխատավարձը միշտ ավելի յն իջնցվում, քան այն բանվորներինը, վոր տիրող ազգությունից են:

Ազգային փոքրամասնություններին պատկանող բանվորներին և գյուղացիներին շահագործմանն ու թալանին մասնակցում են իրենց սեփական կապիտալիստներն ու խոշոր կալվածատերերը, քանի վոր ազգային փոքրամասնությունների բուրժուազիան կառավարության և կառավարական կուսակցությունների մեջ ե մտնում և վերջիններին հետ ձեռք ձեռքի տված՝ իրենց սեփական ազգության աշխատավոր մասսաներին ճնշելու քաղաքականություն և վարում: Ռումինիայում նրանք ամեն տեսակի միջոցներ են ձեռք առնում, վոր ազգային փոքրամասնությունները չմտնեն ազգային հեղափոխական շարժման մեջ:

Հարավ-սլավիայում, վորտեղ բոլոր կուսակցություններն ու կազմակերպություններն արգելված են, սոցիալ-դեմոկրատներն իրենց լեզու կազմակերպություններն պահպանել են այն պատճառով միայն, վոր նրանք կառավարությանն ոժանդակում են՝ Ֆաշիստական սերբերի քաղաքականության հանդեպ ճնշված ազգային փոքրամասնություններ ունենալու:

Բուլղարիայում և Հունաստանում սոցիալ-դեմոկրատ պարագլուխները նույն դերն են խաղում և նույնպես իրենց նացիոնալ շովինիստական կառավարությունների ծառայողներն են: Հակառակ այս բանի, ազգային ազատագրական շարժումը բալկանյան յերկրներում աճում ու ընդարձակվում ե, հաճախ յերևան դալով իբրև բացարձակ ապստամբություն: Այս ապստամբություններն արյան մեջ խեղդելու համար պատժիչ զորամասեր են ուղարկվում, վորոնք բազմաթիվ զոհերի պատճառ են դառնում:

Հարավ-սլավիայի «պացիֆիկացիան» վերջացավ մասսայական զնդամհաճարություններով և տասնյակ մահապատիժներով:

Մ Ո Պ Ր-ի բալկանյան սեկցիաներն ազգային փոքրա-

մասնությունների զոհերին ողնության են դալիս այն-
պես, ինչպես և դասակարգային պայքարի զոհերին:

Մ Ո Պ Ր-ի սեկցիաները բաղկանյալ են յերկրներում սիս-
տեմատիկ պայքար են մղում ընդդեմ սպիտակ տեռորի,
և ակտիվ կերպով մասնակցում են տեղի բանցող յե-
լույթներին, աղղային մտքամասնությունների պայքա-
րին՝ մարտիկացիայի յենթարկվելով մոչ միայն վերջին-
նե՝... այլև տիրող լայն աշխատավորական մասսաների
ազատագրման համար: Նրանք կադմակերպում և կամ-
պանիաներ են մղում՝ հանուն աղղային ազատագրման
պայքարող հեղափոխական մարտիկներին ողնելու հա-
մար:

ՍԻՐԻԱՅԻ ԿԱՐՄԻՐ ՈԳՆՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԻ
ՎԱՐՄԾ ԴԱՅՖԱՐԸ ՓԱՅԻԶՄԻ ԴԵՄ

ՍԻՐԻԱՅԻ ՔԱՂՔԱՆՏԱՐԿԵՍԱԼՆԵՐԻ ՆԱՄԱԿԸ
ԱԼԼԱՀՎԵՐԴՈՒ ԲԱՆՎՈՐՆԵՐԻՆ

Ընկերնե՛ր.

Ստացանք ձեր նամակը, թարգմանեցինք և անմիջապես հասցրինք Սիրիայի բանտերում գտնվող մեր բոլոր ընկերներին, վորը նրանց մեծ ուրախություն պատճառեց:

Խորհրդային Հայաստանում և ամբողջ Խորհրդային Միության մեջ կատարվող սոցիալիստական շինարարության մասին գրված հետաքրքիր լուրերը մեզ մեծ հաճույք են պատճառում:

Հետաքրքրությամբ և համակրանքով հետևում ենք մեր սիրելի ընկեր ՍՏԱԼԻՆԻ առաջնորդությամբ կոմունիստական կուսակցության՝ ամբողջ աշխարհում տարած հաջողություններին:

Ընդհակառակը, մեր յերկիրը կրում և Ֆրանսիական խմբերիալիզմի ճնշող լուծը և նրա զարհուրելի տեղորդ: Միանալով քաղաքի փոսած Ֆեռդալներին ու բուրժուազիային, ինչպես և դեմազող նացիոնալիստներին՝ նա վայրագորեն հալածում և սիրիական կոմկուսակցությունը և այն համակրողներին: Բանտերը լիքն են անիրախցիորեն և անստույգ պատճառներով ձերբակալված ընկերներով:

Բեյրութում միայն անցյալ շաբաթվա ընթացքում՝ ձերբակալվեցին 18 ընկեր, վորոնք մասնակցել էյին հակադաշնակցական մի ցույցի կամ թուուցիկներ էյին բաժանել: Այս ցույցն ամբողջ աշխարհում իր հակաազդեցությունն ունեցավ. վոստիկանական յերկու կոմիսար և մի տասնյակ ազենա վիրավորվեցին. ծերերը, կանայք և

պատանիները մտղոց իջան իրենց ցասումը հայտնելու Ֆրանսիական խմբերիալիզմի քաղաքականութեանը, մորը պաշտպանում և քաջալերում և ֆաշիստ դաշնակներին կուսակցութեանը և հրահրում և նրա տեռորիստական և մոնոպոլիտիկական ակտերը:

Դամասկոսում մեր կուսակցութեան և Կարմիր Ուղեւորութեան ընկերներն ամեն մի բանի համար ձերբակալվում և բանտ են դրվում. ներկայումս 38 ընկեր բանտումն են: Միևնույն պատկերն և նաև Հալեպում, ուր այս որերս հակախմբերիալիստական մեծ ցույց տեղի ունեցավ, մորին ամբողջ ժողովուրդն եր մասնակցում, և մորին հաջորդեց ընկերներին 60-ի ձերբակալումը: Մի խոսքով՝ Սիրիայի բոլոր բանտերը լիքն են մեր ընկերներով. բանտապետները և ապահովութեան ազնեաները մեր ընկերներին հետ ամենապայրենի կերպով են վարվում, ծեծում, չարչարում են և հաղար ու մի տեսակ սանջանքների յենթարկում, մորպեսզի նրանց ստիպեն խոստովանութեաններ անել և իրենց ընկերներին մասնել: Սակայն նրանք վուչ մի հաջողութեան չեն ունեցել, և շատ հաճախ դնդանների խորքերից թնդացող Ինտերնացիոնալն ու Կարմիր Սիրիայի մարչն են լսում:

Ընկերներ՛ր, բերկրանքով սպասում ենք Ձե՛ծ դիչերվանք: Մենք հաջողութեաններ ունենում ենք և վրստահ ենք, մոր հաղթանակելու յենք: Պրոլետարիատը բոլոր դժվարութեաններն ու խոչնդոտները պետք և վերացնի և խմբերիալիստական, Ֆաշիստական ու կապիտալիստական տեռորը հաղթահարի:

Կեցցե՛ Համաշխարհային Կարմիր Հոկտեմբերը:

Կեցցե՛ ամբողջ աշխարհի բանվորութեանն ու դյուրացիութեանը:

Կեցցե՛ կոմունիստական կուսակցութեանը և ամբողջ աշխարհի պրոլետարիատի առաջնորդ ընկ. ՄՏՄ-ԼԻՆԸ:

• Հեղափոխական բարեվճեքով՝

Սիրիայի Կարմիր Ոգնուքյան Կեմալոս:

ՌՈՒՄԻՆԱԿԱՆ ԻՆՏԵԼԻԳԵՆՑԻԱՅԻ ԲՈՂՈՒԹ
ԲԱՆՏԱՅԻՆ ԲԵԺԻՄԻ ԴԵՄ

ԲՈՂՈՒԹ ՌՈՒՄԻՆԻԱՅԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
ԲԱՆՏԱՐԿՅԱԼ ՆԵՐԻՌԵԺԻՄԻ ԴԵՄ

Մենք՝ ներքո ստորագրողներս, մի շարք քաղաքանա-
տարկյալների դատապաշտպաններս և իրավաբաններս,
Հասարակութեան լայն խավերին մամուլի միջոցով
հայտնում ենք ի դիտութիւն հետևյալ իրականութիւ-
նը:

Դովթանի տաժանակիրների բանտում նրանք մե-
կուսացված և դրված են քարից, յերկաթից, ցեմենտից
շինված կամերներում, վորոնք չեն տաքացվում, և այս
պայմաններում դոտանքն որական ընդամենը մի ժամ և
տևում: Քաղաքանտարկյալների և իրենց ազգականների
ջանքերով կաղմակերպված հազուստի վերանորոգման
ու այլ սեփական արհեստանոցները, և մեծամեծ զոհա-
բերութիւններից հետո ձեռք բերած փոքրիկ գրադա-
րանը, վորտեղ նրանք գրադվում են ին մտավոր և ձեռքի
աշխատանքով, փակված են: Փակված են նաև նրանց
կաղմակերպած խոհանոցը: Բոլոր տեսակի թերթերն ու
ամսագրերն արգելված են: Մնուկը խայտառակ վիճա-
կում է: Բանտարկյալը սովամահութեան դուռն են հա-
սել: Հարազատների և բարեկամների բերած մթերքների
և իրերի հանձնումը յերբմե՛ն սահմանափակվում է, յեր-
բմե՛ն ևլ այդ մթերքներն ուղղակի խլվում են:

Բանտարկյալների մեծամասնութիւնը հիվանդա-
նում է թոքախտով և այլ հիվանդութիւններով: Բժշ-
կական ողնութիւն համարյա չկա, վորովհետև բժիշկն
ամսական մի անգամ և միայն հիվանդանոց այցելում:

Դովթանի բանտի բոլոր քաղաքանտարկյալները, վոր
աղատվում կամ նոք են ընդունվում, յերկաթե մուրճե-

բոյ, կամ ձողերով ու այլ բաներով ծեծվում—արյունաշողաղ են տրվում. նրանց շղթայակապում և դջում են իրենց բարբարոսութեամբ հանրածանոթ՝ ցեմենտահատակ սենյակը, վոր նախորոք ջրվում և: Այստեղ նրանք մնում են առանց լույսի, ցուրտ տեղը, խայտառակ կեղտի մեջ, յերբեմն ևլ՝ նույնիսկ առանց ուտելիքի: Մարդու առողջութեամբ ջրունն ու ջղեր քայքայող այս սեփիմի դեմ չնչին բողոք անելու դեպքում քաղրանտարկյալները յենթարկվում են ամենազածան պատիժները—ծեծից մինչև «մահվան» կամերան ներառյալ: Կալանավորներից միմեանք խելաղարվում են: Այուդայում, Մարու-Մարեյում, Յասանում, Քիչինելում և այլ քաղաքներում ևլ նույն սեփիմն և, յերբեմն նույնիսկ ավելի դաժան:

Ռեփիմը դաժան և նաև կին բանտարկյալների վերարեքմամբ՝ Միսլեյում: Այն աննշան թեթևությունները, վոր ծանր դժարերություններից հետո, մասամբ ևլ հասարակական բողոքի հետևանքով են ձեռք բերված, կամ սահմանափակվում կամ վերացվում են և մոխարինվում ավելի դաժան սեփիմով, ավելի մեծ անարխիայով:

Այս վայրագ սեփիմի դեմ մենք մեր բողոքն ենք հայանում և պահանջում ենք անհասլաղ վերացնել այն:

Իրավարաններ՝ Վ. Գերասիմ,

Ս. Նիսուշեսկու

Պավել Մոսկովիցի

Պ. Գրուզե

Ծանոթ.— Այս բողոքին միացել են նաև ուսմանական ինտելիգենցիայի 85 ներկայացուցիչ՝ դրոզներ, թղթակիցներ, դեղարվեստագետներ, դերասաններ և իրավաբաններ:

ԶՈՆՆՆԵՐՈՒՐԳԸ ՎԱՐԱԿԻ ՈԶԱԽ Ե

Յես մեկն եմ այն տասնյակ քաղքանտարկյալներից, վոր Գերմանիայում հլտլերյան ռեժիմ սահմանելու որից տառապել եմ Փաշխտական բանտերի վանդակներում:

Յես յոթ ամիս Զոննենբուրգ (Նեյմարկ) համակենտրոնացման ճամբարի բանտային դռեստ եմ հաղել: Այս ճամբարի յերկտակ սլատերի ներսը մոտ հաղար քաղքանտարկյալ կա: Գերմանիայում Զոննենբուրգի մասին խոսելիս «Զոննենբուրգ դժոխք» ասելուց բացի, ուրիշ բան չեն կարողանում ասել: Ծնորհիվ այն բանի, վոր պայմանները բացառիկ բարեհաջող ընթացք ունեցին, յես հաջողեցրի այնտեղից փախչել: Այս դրքում յես մի քանի եպիզոդ կալատմեմ, վոր այդ դժոխքում եմ անցկացրել: Յես կալատմեմ առանց վորևե բան ավելացնելու և առանց դույն տալու, վորովհետև վոչ մի նույնիսկ կատարելադրծված, Փանտաղիա չի կարող մտածել այն, վոր այնտեղ ե կատարվել և այժմ կատարվում ե: Յես հաճախ սարսափում եմ, յերբ հիշում եմ այն սարսափներն ու տանջանքները, վորոնց բանտարկյալներն են յենթարկվում, բայց փախուստիցս առաջ յես նրանց հանդիսավոր կերպով յերզվեցի, վոր տմբողջ Յելբոպան, ամբողջ աշխարհը կլոի այն աղաղակները, վոր Զոննենբուրգի դժոխային բանտից են տարածվում:

Զոննենբուրգը յերկարատև կամ ցմահ դատապարտված քրեական հանցադրծների բանտն ե:

Անցյալ տարիները, յերբ բանտը դեռևս «չահադործվում» եր, այդ «մ'ույալ տան» մեջ հինգհարյուր վաթսուև հողուց ավելի մեռան կամ անճաստպանություն դրծեցին: Բանտին կաթմ դերեղմանոցը մարդկային վողբերգությունների կենդանի վկան ե: 1930 թ. Զոն-

նենքուրդի բանտարկյալների մեջ լուծ և դրիսլ հիվան-
դությունների կատաղի համաճարակ եր ընկել, վոր
խմելու ջրի վատ-բակության ու շենքի անտանելի խո-
նավության պատճառով եր առաջացել: Կառավարու-
թյունն ստիպված յեղավ բանտը վաղել, ուրիշ ճար
չկար:

Վարակի այս բունը, այս հակասանխտարական,
խանավությունից ու կեղտից բորբանած այս շենքը
հիսլերյան կառավարությունն և ընտրել՝ համակենտրո-
նացման ճամբար պատրաստելով քաղբանտարկյալների՝
կոմունիստների, սոցիալ-դեմոկրատների, հակաֆա-
շիստների ու հրեյանների համար: Ըստ ճամբարի ղեկա-
վար կազմի յեղբակացության, խմելու ջուրն այնտեղ
դեռ այժմ էլ թունավոր և, և բանտարկյալներին վճռա-
կանապէս արդելված և այդ ջուրը խմել: Գծվար չի հաս-
կանալ, թե ի՞նչ հրեյավոր բան և այդ արդելքը ճամբար-
ում, վորանդ հոգի շարաթներ, ամիսներ, կա-
բող և պատահել՝ նույնիսկ տարիներ պետք և անցկաց-
նեն:

ԶՈՆՆԵՆԲՈՒՐԳ ԳԱԼԸ

Բանտարկյալների առաջին խումբը Զոննենքուրդ
բերվեց 1933 թ. ապրիլին՝ բեռնատարներով ու վոստի-
կանական սայլերով՝ վոստիկանության ու դրոհային
ջոկատների հսկողությամբ: Ճանապարհին քաղբան-
տարկյալներն ստիպված եյին սայլերի մեջ յնրկար ու
ճիգ ժամեր կանգնել անձրևի հեղեղի տակ:

Ճամբար հասելուն պես մեկնն սկսեցին առաջին
ձողբանքներն ու սողմական վայրագ մարզանքը:

Բանտարկյալների հետևյալ խմբերը, վորոնց հեռ-
նակ մերը, վոր նույնպես սպրիլին տեղ հասավ, յերկա-
թուղով բերվեցին: Բեռլինի Եպանդաու Լերտերշտրա-
սե, Ալեքսանդերպլատոց և Պլոդեմգեե բանտերից բան-
տարկյալները Սիլեզի կայարան եյին բերվել: Յերը մենք

«կանաչ միննան»*) թողինք, ամեն մեկիս շղթայակապ արին և ամեն մի «հանցագործիս» մոտ մի հատուկ պահակ դրին: Այսպես շղթայակապ՝ մենք կայարանից անցանք դեպի բանտի վագոնը: Լուռ ու վշտացած տղամարդիկ և բանվորուհի կանայք արտասուքն աչքերին կանգնել ելին կայարանում:

Բանտի վագոնը փոքրիկ վանդակներից և բաղկացած: Ամեն մի վանդակի մեջ, իրար պինդ կպած, կարող են յերկու բանտարկյալ կազնել: Այսպես գնացինք մենք մինչև Չոննենբուրգ, այդ դժոխքը, վորն ստիպեց բազմաթիվ գլուխներ սպիտակել, վորտեղ շատերն սպանվեցին կամ այլանդակվեցին:

Չոննենբուրգի կայարանում մեզ շրջապատեց համակենտրոնացման ճամբարի պահպանութունը (СТРАЖА) — Ֆաշիստ գրոհայինների բուժ ու վայրագ բանդան՝ լցրած կարարիններով, վոր նշան ելին բռնել: Վատիկաններն ու գրոհայինները բղավում ելին.

— Կրուկները միասին, կոմունիստական կեղտոտ խոզեր: Պատվի՛ կանգնիր սրիկա:

Մեզ չորս-չորս կանգնեցրին ու գյուղի միջով տարան ճամբար:

Պահակապետը բղավում եր.

— Ազգային հիմն:

Շատերն այս հիմնը չըհտեյին: Առաջին հարվածները տեղացին: Հրացանների կոթերը բանտարկյալների մեջքերին դրոսանք ելին կատարում, բունցքները ջարդւմ-դեմքերն արնլիկ ելին անում: Ով չեր կարողանում արագ մարզանքի քայլքով շարժվել, գրոհայիններից կամ պահնորդայիններից քացի յեր ուտում՝ տակն ամուր մեխեր խփած կոչիկներով: Չոննենբուրգի բնակչութունը լուռ եր: Վարագուրած լուսամուտներից մոայլ դեմքեր ելին յերևում:

Վիրավորանքների, անպատկենքի, հրացանների կոթերի հարվածների կարկտի տակ մեր ջոկատը վերջա-

*) Բանային ավտոմեքիկն աշխատեց կուլում:

պես մտալ բանտի բախը: Սուղարկություններից հետո բանտարկյալներին հայտարարեցին, թե ով ուզում է իր վիճակը թեթեացնել, իր աղապականներին պետք է դրի, վար Չոննենրուրդում տեղի ունեցող ծեծերի ու տանջանքների մասին յեղած պատմությունները մտացածին են և սուտ: Իսկ ով այս բանը չի կատարի, մեղքն իր վրի:

Բանտարկյալների առաջին խումբը շատ յերկար քնեց բաց հատակին, նույնիսկ առանց ծղոտի: Մի անգամ յերբ բանտարկյալներն սկսեցին քնեքու համար բազկից ծղոտ տանել իրենց բնակարանները—ահա այդ ժամանակ միջանցքները, սանդուխքներն ու բակը դրոհալիններով լցվեցին: Նրանք իրարից մի-մի մետր հեռու աղաններ կազմեցին և բանտարկյալներին աթոռներով, յերկաթե տարոբեաներով և փայտե ու ռետինե մահակներով ծեծեցին: Ընկերներից շատերն այդ որն այն աստիճան այլանդակվեցին, վոր հարկ յեղավ փոխադրել բանտի՝ աչքաթող արած ու կեղտոտ հիվանդանոցը: Այս առաջին տանջանքը մեխի պես ցցվեց Չոննենրուրդի բանտարկյալների հիշողության մեջ: Բանտի լեզվով բանտարկյալներն այս տանջանքն անվանում են «առաջին ծղոտե վայլ»: Մոտենում եր Ադուլի Հիտլերի ծննդյան տոնակատարությունը: Առավոտյան ժամը 5-ին և յերեկոյան ժամը 11-ին մեզ պփրկում եյին մեր շարժական մահճակալներից կամ ծղոտ լցրած մեշոկներից և մենք ստիպված եյինք լինում մերկաշապիկ դիք կանգնել մեր անկողինների մոտ: Կիսադրագետ մի դրոհալին բարձրանում եր աթոռին և մեզ, վոր ցրտից ատամներս չխիչխկում եյին, սովորեցնում եր աղապին հիմնի բառեր ու մեղեդիներ: Այս դասերն անսահման սիրտ խառնել է, սիրտ թափելու աստիճան յերկար եյին տեում: Պահպանպետն այդ ժամերին սենյակները օդաքե ստուգեր, և նրա ստորադրյալներն ամեն կերպ, շտապ-շտապ աշխատում եյին հաճոյանալ իշխանության: Չե՞ վոր նրան դուր պետք է դար «ժողովրդական կանցլեր Ադուլի Հիտլերի» ծննդյան տոնակատարության պատրաստվե-

լու «բարեկամական միավորութիւնը»: «Մ պատիւ Ա-
դրթ Հիտլերի» արտասանած հանդիսավոր ճառի ժա-
մանակ, վորով վերջանում էին այդ դասերը, մի քանի
վստահական ու գրոհային վխտում էին քաղբանտար-
կայաների շարքերի արանքներում և, վորսի շան պես,
ամեն մեկին տնտղում, վոր տեսնեն թե չծիծաղե՞ց ար-
դյո՞ք մեկն ու մեկը, ուսերը վեր չքաշե՞ց, կամ քիթ ու
մոռութը չհավաքե՞ց, յերբ ճառախոսը «ժողովրդական
կանցիւր Հիտլերի» մասին եր խոսում կամ հայտարար-
ում, թե՛ «Հիտլերը հաց և աշխատանք կտա»:

Բաղմագանության համար, հենց սկզբի յերկոնները
կամերից կամեր լուրեր էին տարածվում՝ «Վաղը սուս-
վոտյան Գին գնդակահարելու յեն յուրաքանչյուր տաս-
երրորդ բանտարկյալին»: Առավոտյան բանտարկյալ-
ները, յերկար ու անքուն դիշերներից տանջված, շինու-
թիւնից դուրս էին վռնդվում, և սկսվում էին այն
տանջանքները, վոր առաջին որերից հիմք են հանդիսա-
նում Ձոննենբուրգի դաժան, ծաղրող ուժիմի, այն է՝
—«պառկիր, կանգնիր»—ը, «պառկիր, կանգնիր»—ը
(բանտարկյալները կայծակի արագութեամբ պետք է
կատարեն այս հրամանը—վորի վրա ընկնեն դեռն ու
կանգնեն պատվի առած):

ԳԻՏԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԿՈՐՑՆԵՆՈՒ ԱՍՏԻՃԱՆ
ՌԱԶՄԱԿԱՆ ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Այս դաժան ուժիմը, ինկվիզիտորների տեսակե-
տից, բանտարկյալներին սկտք է սանձի ու բարոյալքի,
նրանց մեջ խեղդի դիմադրութեան բոլոր ձևումները:
Բանտարկյալների առաջին խմբի վզին փաթաթած ուղ-
մական վարժութիւններն այն աստիճան տանջալի էին,
վոր ընկերներից շատերը հոգնածութիւնից ուշաթափ-
վում էին: Վարժութիւնների արանքում անվերջ կըրկ-
նըվում եր այս հրամանը.

— Մարդանքի քայլքով, մա՛րշ:

Ռազմական խտտավարժութիւնն այնքան եր տևում,

մինչև վոր տասնյակ բանտարկյալներ գիտակցութունը կորցում եյին: Քաղբանտարկյալներին մի քանի ամիս շարունակ ստիպում եյին ավազի ու ցեխի մեջ սեփական հազուստով թափալել, վոր շուտով դարձան ցնցոտիներ, և յերկարատե բողոքներից հետո միայն բոլորիս կոշտ գործվածքից հազուստ ավին:

ԲԱՆՏԱՐԿՅԱԼՆԵՐՆ ԻՐԵՆՔ ԵՆ ԻՐԵՆՑ ԳԵՐԵՁՄԱՆ ՓՈՐՈՒՄ

Չոննենրուրդ ճամբար դնալու առաջին որերից կոմունիստները, ձախ փաստարաններն ու հակաֆաշիստներն անլուր տանջանքների եյին յենթարկվում:

Առանձնապես տառապում եյին նախկին կոմունիստ պատգամավորները՝ Շնելլերը, Կասպերն ու Որուլը, Երրիխ Մյուզամը, փաստարամ Լիտգեմն ու գրող Ոսիցկիմ: Որինակ՝ Երեստ Շնելլերին իր կամերում հաճախ այնքան եյին ծեծում, վոր գիտակցութունը կորցնում եր:

Ծեծելու ժամանակ նրան ստիպում եյին հարվածները համբել:

Բայց ֆաշիստներն ամենից շատ ծաղրում եյին կոմունիստական ֆրակցիայի նախկին նախագահ Վիլլի Կասպերին, վորին վորոշել եյին կենդանի բաց չթողնել Չոննենրուրդից: Հրեյա Ռուդի Բերնշտեյնին այնքան եյին ծեծել, վոր յերկար ժամանակ ու խոր վերքերով պառկած եր Բեռլինի քաղաքային հիվանդանոցում: Հռչակավոր գրող Երրիխ Մյուզամը մշտական թշնամանքի ու ծաղրանքի առարկան եր: Նրա մազերը քաշում եյին ու մերումը պոկոտում: Նա և Ոսիցկին Չոննենրուրդ բերվեցին արդեն սարսափելի վիճակում: Մայիսի լույս 17-ի գիշերն Երրիխ Մյուզամին իր կամերում դարձյալ տանջում եյին: Հաջորդ որը նրան ճանաչել անկարելի յեր: Նա պառկած եր հիվանդանոցում և չեր կարողանում բերանը բանալ, վոր գոնե մի խոսք ասեր:

Այս բոլոր տանջանքները ճամբարապետ լեյտենանտ

Պեսեյների ղեկավարութեամբ եյին տեղի ունենում: Ապրիլին փաստաբան Լիտտենը, Վիլլի Կասպերը, Երնստ Ծնեյլերն ու Երրիխ Մյուլզամն*) արևմտյան կորպուսի պատի յերկարութեամբ իրենց համար դերեզման պետք է փորեյին: Բուրբ բանտարկյալներին շարք եյին կանգնեցրել կորպուսի բակում և ստիպում եյին նայել, թի ինչպիսի վայրագութեամբ են ծեծում ու տանջում իրենց չորս ընկերոջը: Նրանց զնդակահարելուց առաջ, վերջին բոպեյին մեջ մտալ ինչ-վոր մեկի կողմից նախագրուչացված մի վոստիկան և «գազանութեանների դեմ մղվող կամպանիայի» նոր ալիքի յերկյուղից խանդարեց զնդակահարութեանը:

Վոստիկաններից մեկը նկարել եր այն տեսարանը, յերբ չորս բանտարկյալ Ձոններուրդի բակում իրենց համար դերեզման եյին փորում: Ինչպես հետո իմացանք, լուսանկարի թիթեղը վարչական կարգով դրաւված է յեղել, «վոր արտասահմանում հարձակումների տեղիք չտրվի»:

Ձոններուրդում բազմաթիւ բժիշկներ, փաստաբաններ, յրադրողներ, գրողներ ու պառլամենտի նախկին անդամներ կան, վորոնց հետ ամենավայրենի ձև վ են վարվում: Այնտեղ են՝ «Վեյտրյունե»-յի նախկին հրատարակիչ Յոն-Սիցկին, Բենե-ամեն և Երվին Մյուլլեր բժիշկները, տասնյակ կոմունիստ պատգամավորներ, սոցիալ-դեմոկրատ շարքայիններ, Ռայխստագի, Լանդտագի ու քաղաքային խորհրդի ներկայացուցիչները:

Այս ընկերներին տանջելու փորձված միջոցը «Հարցաքննութեան կանչելն» եր: Որինակ՝ նրանց հարցնում եյին.

— Դու դեռ կոմունիստ ես:

Յեթե հարցաքննվողը «այո» պատասխան եր տալիս,

*) Ներկայումս թերթերը լուրեր են բերել կրթիչ Մյուլզամի շեքոնոպանութեան մասին: Ակնհայտ է, վոր քաղաքապետարկյալն զգալի էնքանազատատուն տնելու մը փառս ել բաներ:

ապտակներն ու մահակի հարվածներն անճրևի պես տեղում ելին նրա գլխին:

— Վ.՞նց թե, խոզ, դու դեռ կոմունիստ ես:

Յեթե հարցաքննչուդ «վոչ» պատասխան եր տալիս, նա ել նույնն եր ստանում: Նրա վրա բռունցքներով ելին հարձակվւմ ու վտտքերի տակ տրորում:

— Վ.՞նց թե, սրի՛կա, քաջություն չունն՞ս խոստովանելու, վոր կոմունիստ ես:

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՄԻՋՆԱԴԱՐԸ

Չոննենբուրգի վայրագ ուժիմի պատմությունն ամենավայրագ գլուխն է այն տանջանքների ու սխտեմատիկ շարչարանքների, վորոնց յննթարկվում են բոլոր նորեկները:

Ամենասարսափելին այն է, վոր բոլոր տանջանքները վորոչ ծրագրի մեջ են մտցված, վաղորդ մշակված սխտեմով են հաջրդում: Չոննենբուրգի պարետն այս տանջանքների համար Արևելյան և Արևմտյան կորպուսների նկուղներւմ հատուկ տեղեր և նշանակել: Բանտարկյալներն այս տեղերի անուներ դրել են «չարչարանքի կամերներ»: Ամեն մի նորեկ ժամանակակից ինկվիզիցիլայի այդ կամերաներում յերկու կամ յերեք շարաթ պիտի անցկացնի, նախքան հուսալը, թե կարող է ճնորմայ» կամեր կամ հանրակացարան փոխադրվել: Որտեան հինդ, տաս, շատ անգամ՝ յերեսուն նորեկ են ուղարկում «չարչարանքի կամերները»:

Մարդկանց Չոննենբուրգ առողջ են բերում: Մի քանի բուպնյից հետո բանտի բախով նբանց այնպես են քշում, կարծես կատաղած շուն լինեն:

Գացիներն ու բռունցքներն անդադար տեղում են: Յերբ մարդիկ վերջնականապես ուժասպառ են լինում ու ընկնում, քարչ են տալիս կարցեր: Յերկաթե ճիպոտներով, մահակներով, հրացանի կոթով, բռունցքներով այնտեղ այդ մարդկանց այնքան են ծեծում, մինչև վոր ականջներից ու քթից արյուն է գալիս, մինչև վոր խոր

վերջերը ծածկում են նրանց դլուխը, ուսերն ու մեջքը: Հետո դահիճները թողնում դնում են: Միառժամանակից հետո, յերբ բանտարկյալները մի քիչ ուշքի յեն դալիս և արդեն կարող են վստքի վրա կանգնել, նրանց պահեստ են տանում ու կոշտ կտորից՝ կալանավորի խալաթ հաղցնում: Յեվ ահա այն մարդիկ, վր չեն չին յերևակայում թե իրենց ինչ ե սպասում և վտաք եյին դրել Զոննենրուրդի դժոխային շեմքն առողջ ու ամբողջ կազմ, բակի միջով նորից դնում են իրենց կամերաները: Այժմ նրանք վտաքի վրա հաղիվ են կանգնում: Փոս ընկած աչքեր, արյունախեղդ դեմքեր, դլսին՝ խուրճով պահած մաղերի հետքեր:

Յերեկոյան ռազմական ուսուցումն և սկսվում: Նրանց չորս-չորս սյունաշարքի յեն կանգնեցնում: Լըսվում և ականջ ծակող հրամանը.

— Ո՛ւղի՛դ— թո՛ղ— ե՛ք—

Հետո այդ ուժասպառ մարդկանց ստիպում են մարզանքի քայլքով վազել բանտի բակի շուրջը: Պարեաք վորոտում և.

— Պա՛ռ—կի՛ր: Կա՛նգ—նի՛ր:

Հարյուր—հազար անգամ ստիպված ես լինում պառկել գետնին ու վեր կենալ: Հետո՝ նորից մարզանքի քայլք: Առաջին զոհերը վայր են ընկնում ուժասպառ: Բակն արյունը բռնել և:

— Կա՛նգ—նի՛ր, —բղավում և Փաշխտական յենթապան գիտակցութունը կորցրած բանտարկյալի վրա: — Կա՛նգ—նի՛ր, խողի մո—ւթ:

Ու յերկաթե դամերով պայտած կոշիկն անխնա իջնում և պառկածի մարմնին: Վերջինս կյանքի նշանները չի կորցնում, և հրամանատարը գոռում և.

— Մորակի տա՛կ:

Չորս բանտարկյալ վերցնում են գիտակցությունը կորցրած ընկերոջն ու տանում ծորակի տակ: Զուրը խփում և աչք ու յերեսին, մարմնին, բերանն ու ականջներն և լցվում, և առաջ և դալիս ցնցող հազ: Մի քանի

բոսպետից հետո, յերբ թշխանն աչքերը բաց և անում, հրամանը նորից և լսում :

— Կա՛նդ—նի՛ր: Մարդանքի քայլքով մա՛րչ:

Ու նորից .

— Պա՛ռ—կի՛ր: Կա՛նդ—նի՛ր:

Ելի մի՛ քանի բոսպետ, և բանտարկյալը նորից ուշաթափ վայր և ընկնում և քարերին խփլեկով՝ արյունարկիկ դառնում: Նրանց նորից են քարչ տալիս ծորակի տակ: Աւրը շոտում և: Շրխկացներով, թափահարելով, ձեռքերը ձիդ տալով՝ զոհին նորից են ուշքի բերում: Յեւ վայսպես այնքան և տեսում, մինչև վոր դահիճները մարդկային տանջանքներից կշտանում են, այնուհետև ծփեն—ծփեն արած բանտարկյալներին տանում են կամերաները: Բայց այս դեռ վերջը չի: Չարչարանքի գիշերն և սկսվում: Այս առաջին գիշերը բանտարկյալներն ամենից շատ մեռում են ինքասպանութուն դործել, միայն թե տանջանքներ այլևս չքաշեն:

Մի քանի որինակներ ևս, վոր ապացուցում են, թե Ֆոշիտո դահիճներն ի՛նչ վայրագությունների յնն ընդունակ:

Բանտարկյալները ծալապատիկ այնքան պետք և նստեն ողանքի առաջ, վորից փչում և, մինչև վոր նրանց հոգերը վերջնականապես փայտանան: Այս անգամ նրանց ստիպում են դորտի պես ցատկոտել: Յեւ զոհեքը, վորոնց հոգերը ցրտից ու լարվածությունից այլևս չեն ծալվում, հենց առաջին ցատկելուց ընկնում են հատակին ու դուրսները ջարդում:

Պահնորդ՝ դահիճ Արբիանն ու իր կամակատարները հաճախ են վաղ տվել հիվանդանոց՝ ասեղի: Այդ ասեղները նրանք ճխտում եյին ողանքի առաջ ծալապատիկ նստած կամ բակում ցատկոտող մարդկանց մեջքը, վորն ու սեռական անդամները: Այս չարչարանքների ժամանակ բանտարկյալների ճիչն ու տնքոցները ճամբարի սահմաններից շատ հեռու եյին դնում: Կարելի չե, թերևս, ասել, վոր ուշաթափությունների ու վիրավորվելու մեծ մասը հենց այդ տանջանքների արդյունքն և:

Հռչակավոր «մարդանքի քայլքի» ու «պառկիր, կանգնիր»-ի ժամանակ շատ անգամ վեց-յոթ բանտարկյալ բւրրովին ուշաթափ՝ դետին եյին գլորվում: Քրտնած, տաքացած՝ նրանք 20-30-ական բույն պառկում եյին սառն ու խոնավ քարերին: Խիստ և խիստ արդելվում եր ուշադրություն դարձնել այդ «սիմուլյանաներին»: Յեւ մենք հաճախ ականատեսս ենք յեղել այն ներկայացումներին, վոր նույնիսկ նորմալ մարդու յերեւակայությունն անգամ չեր կարող պատկերացնել:

Բանտարկյալները զույգ-զույգ պետք ե չորեքթաթ կանգնեյին: Յոճրաքանչյուր զույգի մեջքին մի ուշաթափված ընկեր եյին դնում: «Դեպի առաջ մարչ» հրամանը տալուն պես նրանք չորեքթաթ պետք ե սղային բանտի ամբողջ բակով, և այն զույգը, վոր մյուսներից շուտ եր հասնում բանտի սլատին, «հատուցում» եր ստանում. այդ որը նրան աղատում եյին հետագա մարդանքից ու խստավարժությունից:

ՅԵՐԵՔ ՀՐԵՅԱ ՍՏԻՊՎԱԾ ԵՆ ԻՆՔՆԱՍՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴԻՄԵԼ

Սեպտեմբերին մի քանի պահնորդ ու ժանդարմ հանդիսավոր կերպով Ձոննենրուրդ քարչ տվին մի հրեայի՝ իր յերկու տղայի հետ: Հայրը մոտ հիսուն տարեկան եր, մեծ տղան՝ մոտ յերեսուն, փոքրը՝ քսան: Գրոհայինների մեջ կայծակի արագությամբ լուրը տարածվեց՝ «Յերեք ջհուդ խող են յեկել»:

— Հիմա մենք նրանց հաշիվը կքաշենք, — հրճվում եյին Ֆաշիստները: Հրեային ու իր տղաներին սկզբից տարան գլխանցման բաժին: Պատահմամբ այնտեղ ներկա յեղող բանտարկյալները լսել եյին, թե ինչպես են «Ձոննենրուրդի լավ-լավ բանտերից շատ բան» խոստացել նրանց: Բանտարկյալներն արևելյան կորպուսի բակից տեսել եյին, թե հետո յերեք հողու ինչպես տարան այդ կորպուսի կարցերը: Յերեքն ել միանգամայն առողջ ու անվնաս եյին:

Բայց մի քանի ակնթարթից հետո արևելյան կոր-

պուսի նկւղից ճիշեր ու սղնթիւթյան աղաղակներ լայն-
ցին: Մի խումբ պահնորդ՝ ռետինե մահակներով ու
յերկաթե ճիպոտներով զինված, Արրիանի գլխավորու-
թյամբ՝ գնացին դեպի մենարան կարցերները, վորտեղ
յերեք հրջան էյին: Ներածական ինկվիզիցիան եր սկսու-
վում այդ: Չնայած՝ դռները պինդ վակ էյին թշվառնե-
րի ճիչն ամբողջ արևելյան կորպուսում ու բակում լըս-
վում եր և հիմանդանոց ու հյուսիսային կորպուս եր
հասնում:

Միտոժամանակից հետո նրանց ստիպեցին պահեստ
գնալ և հաղուստ, աման ու անկողին ստանալ: Բայց
հայրն արդեն վերալոր՝ պառկած եր իր կամերի հատա-
կին ու նույնիսկ չեր կարողանում շարժվել, ել ո՞ւր
մնաց, վոր արված հրամանը կատարեր:

Իրերը պետք և բերվեյին նրան: Յերկու տղան,
ծեծված-ջարդված, գլուխներն, աչք ու յերեսներն ու
մեջքերն արնաշաղախ վերքերով պատած, աչք ու յե-
րեսներն այն տուփճան ուռած, վոր նույնիսկ մի ժամ
առաջ տեսն-դները չկարողացան ճանաչել, յերերայով
անցան բակի միջով:

Յերեկոյան մի սարսափելի տեսարան տեղի ունե-
ցալ: Ժամի Ց-ին, չնայած սարսափելի դրության, թըշ-
վառ հրեյաներին քարշ տալով բերին բակն ու ստիպե-
ցին մյուս «ն-րեկների» հետ միասին «մարդանք» կա-
տարել: Նրանց ստիպում էյին գժի պես՝ մարդանքի
քայլքով վաղել բակի շուրջը: Արրիանն ու իր կամակա-
տարները բուռնցքով ու մահակով խփելով՝ քշ-ւմ էյին
յետ մնացողներին: Անվերջ լավում եր «Պառկի՛ր, կանդ-
նի՛ր» հրամանը, վոր Արրիանը նաև համեմում եր հրե-
յաների հասցեյին ուղղած հայհոյանքներով ու վիրա-
վորանքներով:

— Կեղտո՛ւտ խողի ջհ-ւղ, դու քրիստոնյա տղաների
յես սպանել: Ու-՛՛՛ւ, ջհ՛՛ւղ շանվորդի: Դու գերմանա-
ցի բանվորներին մատնել ես:

Ուշաթափությունները շուտով սկսվեցին: Հր՛հյա-
ններին, վոր գիտակցությունը կորցրած՝ գետն էյին

Թափվել, քարը տվին ծորակի տակ: Ծորերով ու վտանամաններով նրանց դրին ծորակի տակ: Արբիանը սեփական ձեռքով նրանց բուժում եր ազտակներով ու կամթոցով: Հենց վոր նրանք աչքները բաց արին, դահիճը հրճվեց:

— Տեսնո՞ւմ եք, ջհուդներն արդեն առողջ են:

Ու նորից լավեց հրամանը:

— Եա՛ր-քի՛: Մարդանքի քայլը՛ վ մա՛րը առաջ:

Թշվառները գլորվելով մի քանի տասնյակ քայլ ել քարը յեկան, ու նորից ուշաթափություն, նորից անտակներ, կամթոց, ջուր, և այսպես առնվազն հինգ-վեց անգամ:

Այդ որից առաջին անգամ մի շարժարանք ել դործ դրվեց, վոր հետագայում հաճախ կիրառվում եր. Փաշիստներն սկսեցին մյուս բանտարկյալներին ստիպել, վոր հրեյաներին ծեծեն: Ով փրձեց հրաժարվել, դատան կերպով ծեծվեց: Թեև հետագայում այս սիտեմը հաճախ եր կիրառվում, բայց պարծանքով կարելի յերասել, վոր բացի ճամբարի քրեական տարրերից վոչ վոք այդ սիտեմին չեր մասնակցում:

Կոմունիստ բանտարկյալներին հաճախ ծեծում— կիսամեռ եյին դարձնում ու զցում արևելյան կորպուսի կարգերները, բայց քաղբանտարկյալներից վ-չ վոք իր ընկերոջը չսպիեց: Կալանավորված հրեյաներն ու մյուս բոլորը ժամ ու կես կամ յերկու ժամ շարժարանքից հետո վերադարձան իրենց կամերները, և այն ժամանակ միայն Փաշիստների վայրագությունն սկսեց իր գաղաթնակետին հասնել: Յերբ արևելյան կորպուսի կամերների ճրագները հանգցրին, մի քանի պահնորդ խոժեցին կրտսեր հրեյայի կամերը: Աննկարագրելի տանջանքներից ու կտտանքներից հետո, սադիստական վանդ տեսարաններից հետո պահնորդների բանդան վերմակը դցեց պատանու գլխին ու «Գերմանական ազգի հերոսները» Յերբորդ կայսրության «կուլտուրայի պիտներները» բռնաբարեցին թշվառին: Նույն որը հայրն ու յերկու վորդին փորձեցին վերջ տալ իրենց: Առաջինը

վորձեց կախալեւ, իսկ վերջինները՝ իրենց յերակները կտրել: Նրանց խանդարեցին վերջին բոսպոլին: Հաջորդ առաջօրը Չոննենբուրգի վոզը բնակչությունն արդեն դիակեր անցյալ գիշեր տեղի ունեցած անցքերը: Այս լուրերը գրոհալիններն ելին տարածել, վոր թունդ ատում ելին իրենց «սե յեղբայրներին», վորոնք իրենց մոտ կոնտրոլ են դրված:

Նույն առաջօր հիվանդանոցի պետը՝ պահնորդը, վորի պարտականություններն մեջ և մտնում բանտարկյալների տառապանքները թեթևացնելը, պետք և զբաղվեր հրեյաներով: Նրան բերին այն մարդու մեղը, վոր ամենաօրայրագ կերպով եր բղկալած: Յինիկորեն ժողատալով՝ հաշիշ ծխոցի աչքեր ունեցող այդ դասարը (մտադարծ) առամների արանքից ներաց:

— Մեզի մեջ վոչ պահաս քան 25 տղոս արյուն կա: Բանդաներն իրենց նպատակին հասել ելին: Պատանի հրեյայի յերկիսամուսններն ամբողջ վին ջնջալել ելին: Մինչև իր կյանքի վերջը նա հաշմանդամ դարձավ:

ՍՈՑԻԱԼ-ԴԵՄՈԿՐԱՏ ՄԻ ԲԱՆՎՈՐ

ԻՆՔՆԱՍՊԱՆՈՒԹՅԱՄԲ ՎԵՐՋ ԴՐԵՑ ԿՅԱՆՔԻՆ

1933 թ. ոգոստոսի 10-ին մի քանի սոցիալ-դեմոկրատ բանվոր բերին Չոննենբուրգ: Հենց նույն յերեկոյան ել սկսվեցին նորեկների համար ծրագրով նախատեսված չարչարանքները:

Չարչարվողների սիրտ կրծող ճիշերը բանտի ամբողջ բակը լցրել ելին: Այդ ժամանակ դլխալ բ դահիճը Ողերի Փրանկֆուրտցի հռչակավոր պահնորդ Մակս Մյուլերն եր:

Արյունահալած աչքերով նա որեցոր հետևում եր, թե բանտարկյալներն ինչպե՞ս են ուժից ընկնում, և հրրճվում եր իր զոհերի ցավից առաջացող ճշցներից: Բանտարկյալներից մեկը, 40 տարեկան սոցիալ-դեմոկրատ մի բանվոր, բացառիկ դաժան տանջանքների յենթարկվեց: Հետեյալ առաջօր սոցիալ-դեմոկրատ բանվորին

կախված գտան արևելյան կորպուսի իր կամերում, վոր տեղ նա բանտարկված եր: Վոչ այս դեպքում, վոչ ել նախորդներում, ընկածի վրա բժշկական քննություն չկատարվեց: Այդ ժամանակ սկսվեց պահն: Բոլային ջու- կատների արձակումը: Մակս—Մյուլերն ուղղում եր ան- լուր դաժանություններով իրեն ասպահովել արձակումից այնպիսի մի շնորհագիր ստանալ, վոր հնարավորու- թյուն տար տեղափոխվել հանրային ասպահով լիթյան ջոկատը: Այս պատճառով՝ դաժանությունների ու ծաղ- բանքների նոր պիք անցավ ամբողջ ճամբարով, բայց այդ որերը գրոհայինների ու պահնորդների մեջ մենք առաջին անգամ մի քանի մարդ տեսանք, վոր մի տե- սակ աշխատում եյին քաղբանտարկյալներին ուղնել և իրենց ընկերների դաժանություններից զայրանում եյին: Այս դրքում նրանց անունները չեն կարող գրվել, բայց դեռի այդ մարդիկ ունեցած գոհունակությունն ընդմիջտ կմնա բանտարկյալների սրտում:

ԳՐՈՀԱՅԻՆՆԵՐԻ ՂԵԿԱՎԱՐ ՀԱՄՄԵԼՆ ՈՒ ՎՈՍՏԻ- ԿԱՆՆԵՐԸ ՔՐԵԱԿԱՆ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՆԵՐ

Դժվար և յերեմիակայել, թե ի՛նչ հանցագործ տի- պեր կան թագնված գրոհայինների տարադի մեջ: Դժվար և յերեմիակայել, թե ո՛ւմն եր վստահված Ջոններ: Ըրդի ճամբարի ղեկավարության ու հսկողության գործը: Ամենից առաջ գրոհայինների ղեկավար Համմելը ճամ- բարի վորոչ տեսակի փոխ-պարետ եր: Նա յերբ նորո- գումների մի փոքրիկ արհեստանոց ուներ, դեռ այն ժա- մանակ նրան մեղադրանք եր առաջադրված յեղել դրս- մական փաստաթղթերի վրա ստորագրությունները կեղծելու համար:

Ճամբար նշանակվելով՝ նա ելի նույն բանով եր պա- րտում, դրամական գումարներ եր տակնաթաղ անում, չեքեր, ստորագրություններ եր կեղծում: Այս փաս- տաթղթերից մեկը բանտարկյալները պատահաբար տեսել եյին: Այս բոլոր բաներին խառն եր նաև պարետ

Բըյունինդը, բայց այդ նրան չեր խանդարում Համմելին իրրե սգնական սահել իրեն:

Աբրիանը՝ գրոհայինների նախկին ղեկավարը, վոր հիմա իջնցված և շարքային գրոհայինի պաշտոնի, այն Աբրիանը, վոր դեռ անցյալ տարի հոկտեմբերին Ձոննենը բողի գլխավոր դահիճն եր— ահա այդ մարդը Համմերչտեյնի համակենտրոնացման ճամբարի տեսուչ եր: Եւ Ձոննենը բող եր փոխադրված այն պատճառով, վոր այնպիսի սպանւթյուններով ու գաղանություններով եր անուռ հանել, վոր Փաշխտական ճամբարի պատերն անգամ չէին կարող թազցնել:

Ճամբարի պարետի ոգնական, վոստրիկանության բրիգադիր Վազները մեղադրվում եր բավականին կեղտոտ մի գործի մեջ: Հուլիսի 31-ին զնայիս նա հետը տանում և այն գրամները, վոր պարետության գրամարկը պետք և հանձնվելին: Հոկտեմբերին դեռ հայտնի չեր, թե նա այդ փողերը վերադարձրե՞լ և, թե վող:

Մի գրոհայինից, վ ր նոր եր յեկել ճամբար, բանտարկյալներից մի քանիսն իմացան, թե ինչ հանցագործ տիպեր կան պահսորդների ու գրոհայինների մեջ, ումն և վստահված հակաֆաշիստների զինյալ պահպանության գործը: Այդ գրոհայինը մեղ պատմեց, վոր զկարգի արժանավոր պահպանների՝ մեջ մեծ թվով հին հանցագործներ կան, վոր Ձոննենը բողում բանտարկված են յեղել: Պահսորդները, վոր ապրիլին եյին Ձոննենը բող յեկել, շատ շուտով շրջապատվեցին Ձոննենը բող տվանի վողջ բնակչության լուռ ատելությամբ: Բնակչությանը, մանավանդ յերիտասարդ կանանց, ահարեկելու գործում վոստրիկանությունն ու պահսորդներն իրար դեմ մրցում եյին: Մինչև ամռան վերջը յերիտասարդ կանանց բռնարարելու շատ դեպքեր յեղան:

Այդ փամանակամիջոցում պահսորդների մեջ մեկը կար, վոր առանձին դաժանությամբ եր աչքի բնկել Քպտերադմի հերոս» եր, առաջին կարգի յերկաթե շքանշանով եր պարգևատրված:

Մի անգամ թունդ հարբած՝ նա կարարինն առավ—

պայթուցիկ գնդակներ լցրեց ու սկսեց կրակել դեպի պահպանւթյան շենքի առաստաղը: Գնդակն առաստաղը ծակեց անցավ և տեղն ու տեղն սպանեց վերևի կամերում յեղած բանտարկյալին: Այս բանից հետո «սպատերազմի հերոսը» դնաց արևելյան կորսուսը, այնտեղից դուրս քաշեց չորս քաղթանտարկյալի և սկսեց սովորական մարզանքը՝ «կանգնիր, բռնակիր»-ը:

Այս վարժությունը սուր քարերի վրա յեր կատարվում, և յեթե վերջին բողբոջին մի վառարկան կամացուկ չհանդատացներ «հրճված» պահսորդին հավանական է, վոր նա տեղն ու տեղը վերջ տար իր դոհին:

«ՓԱՆՁՅԼՈՒ ՓՈՐՁ ԱՆՅԼԻՍ» ԳՆԴԱԿԱԶԱՐՎԵԼ Ե

Ամռան մի գիշեր արևմտյան կորսուսի բանտարկյալներին հանկարծ արթնացնում են: Գրոհայինների բանդան գոռում դոչումով խուժում և մի կամեր: Ողնության աղաղակներն ամբողջ շենքը բռնեցին:

— Վոչ, չեմ գա: Դուք ուզում եք ինձ գնդակահարեք:

Ընկերոջը կամերից դուռով դուրս քաշեցին, հետո գրոհայինները նրա հետ միասին կորան մթության մեջ: Բանտարկյալները, վար իրենց կամերների լուսամուտներից տենդադին կերպով հետևում եյին ընկերոջը, մի առ ժամանակ դեռ ձայներ լսում եյին, հետո ամեն ինչ լռեց: Մոտ կես ժամից հետո հեռվից մի քանի խուլ կրակոցի ձայն լսվեց: Կրակոցները Լիմբից անտառից եյին դալիս: Յեվ նորից մեռելային լուսթյուն տիրեց: Բանտարկյալները յերկու սր այս դործի մասին բան չլսեցին: Այնուհետև լույս տեսան «Անդրիֆ»-ն և «Յեկիլիե Բեորախտեր»-ը*) և մեծ-մեծ վերնադրերով նորություններ հրապարակեցին. «գրոհայինները պարզել են, վոր «կարմիր ճակատի» դործիչները մարդասպաններ են: Մի կոմունիստ փախչելու վորձ անելիս

*) «Անդրիֆ» և «Յեկիլիե Բեորախտեր» — ֆուլգուսական թերթերի անուններ են:

զնդակահարօյնէ եւ: Այս թերթերից մենք իմացանք, վոր մի ուրիշ բանտարկյալ, Մեղեբրիցայից, վորը մեզադրվում եր, վոր իրր թե մի քանի տարի առաջ մի գրուհային և սպանել, «հարցաքննութեան» և յենթարկված յեղել այն ժամանակ, յերբ կամերից դուրս ելին քաշում այն ընկերոջը, վորը մտան վերն ասացինք: Ծամբարից նրանց միասին են դուրս հանել: Մեղեբրիցայի բանտարկյալն իսկույն զնդակահարվում և առեպի ի իմրից անտառը փոխչելու փորձ անելիս»: Արևմտյան կորպուսի բանտարկյալը ծանր փիրավարվում է: Ծամբուտից հեռու, վորի մոտ զնդակահարութեանը անդի յեն ունենում, այդ բանտարկյալն ընկնում է ջուրը, և գրուհայինները թողնում հեռանում են, կարծելով, թե նա ել կորավ: Մյուս որը թշվառն, արյունաքամ լինելով, չաքեչոք յեկավ Զոննենրուրդի հիվանդանոցը: Յերբ գրուհայիններն այս բանն իմացան, հայտարարեցին, թե միևնույն և զնրա հետ շուտով իրենց հաշիվը կանսնեն»: Հայտնի չե, թե նա ուր կորավ: Ըստ յերեսութին այդ գազանները նրան վերջ տվին: Այս դեպքից մի քանի շաբաթ առաջ Ողերի ԾրանկՓուրաի ու Յուրաստանիալտի թերթերը հայտնեցին, թե յերեք ջակտիս» կոմունիստ են մերբակցված: Գրուհայինները հրճմանքից ձեռքերը չիում ելին:

—Որա՛յ, որա՛յ,— ասում ելին նրանք— թող հլա մի դա՛ն:

Հաջորդ որը զերմանական վողջ մամուլը հայտարարեց, ի՞նչ յերեք կոմունիստ, Զոննենրուրդ փոխադրելու ժամանակ, «փոխչելու փորձ անելիս» զնդակահարօյնէ են:

«ՀԱՅ ՈՒ ԶՐՈՎ, ՄՈՒԹ ԿԱՐՅԵՐ»

Վորովհետև Փաշխտաները ռազմական խտտավարժութեաններով, կարգերով, ծեծով ու տանջանքներով չեն կարողանում փոխել իրենց բանտարկյալների հեղափոխական համագմունքները, ուստի ամեն կերպ փորձում են իմանալ՝ բանտարկյալներն իբրբ հետ հեղա-

փոխական թեմայից խոստում են, թե վոչ, կամ ի՞նչ պես են նրանք հաջ դացնում այդ:

Մենք պարծանքով կարող ենք արձանագրել, վոր Չոննենբուրգի այդ ահագին թվով բանտարկյալներից միայն հաս ու կենտ մարդիկ կային, վոր Փաշխատների կառթն եյին ընկել ու իրենց ընկերներին մատնում եյին: Բայց և այնպես այսպիսի դեպքեր կային:

Առաջին մատնիչը դուրս յեկավ սոցիալ-դեմոկրատական վոստիկանության նախկին տեսուչը, վոր կենտրոնական կորպուսի իր կամերի պրավակատոր եր: Ինքը՝ քաղբանտարկյալ լինելով՝ հետամուտ եր լինում իր ընկերներին և ամեն մի դատարկ բանի համար հայտնում իշխանության: Ամեն մի մազաչափ հանցանքի համար մատնված ընկերները կարցեր եյին ընկնում կամ չարչարանքի կամերում տանջանքների յննթարկվում: Բանտարկյալներից մեկն ասաց, թե Հէրբելսը լավ ճառասիրտ չի, մյուսը, թե՛ Հիալերը յերկար չի մնա իշխանության դլուխ, իսկ յերրորդը՝ թե լազերում տված սնունդը նույնիսկ խոզերի համար ել անպետք ե: Յերեք-վ ել սոցիալ-դեմոկրատի մատնությամբ կարցեր դրվեցին:

Ի՞նչ բան ե պատժի այս տեսակը: Բանտարկյալին դնում են բացարձակ մութ կամեր՝ ցամաք հացով ու ջրով: Բանտարկյալը չորս որ մի անգամ ե միայն մի քիչ տաք ջուր ստանում, վորի միջին յերկու կարտով ե լող տալիս, և վորը գրոհայինների լեղվով սուս անունն ե կր-ւմ: Ոխտ արգելվում և հատակին նստել, իսկ կամերում սեղան-աթոռ չկան: Արգելվում ե դիպչել մահճակալին, վոր ամբացված ե պատին, և միայն այն 5—10 բոպեյին, վոր հաց ուտելն ե գրադեցնում, բանտարկյալին թուլյատրվում ե ծալապատիկ նստել:

Այս ուժեղից մի քանի որ միանգամայն բախական կլինի ամենպամուր որդանիլովը քայքայելու: Բանտարկյալները դուռատ, դերեղմանից դուրս յեկած մեռելների պես, յորս սրբ մի անգամ դուրս են դալիս կարցերից ու բակի միջով դնում խոհանոցը՝ «տուպ» ստանա-

լու: Ռեւմատիզմն ու թուքերի բորբոքումը կարցեր դըր-
ված բանտարկյալներին ամենահաճախակի հյուերնն
են: Ի՞նչ զարմանալու բան կա, ակր պիտի իմանաք,
վոր, բացի կատարյալ մթությանից, կարցերի շնոր
բացարձակ խոնավութեամբ ել և աչքի ընկնում: Կար-
ցերները նկուղային հարկոյմն են տեղալորված, վո-
րոնց պատերը բորբոքը բռնել և, և ջրի սառը կաթիլ-
ներն աստատադից կաթում են:

Գրահայինների համար ամենամեծ տոնը լինում և
կամերները շրջելն ու քաղրանտարկյալներին հայտնելը,
վոր իբր թե մահվան դատալճիռներ են կայացված: Այսպիսի դեպքեր և՛ դրահայինները զմարդասիրու-
թեամբ ցույց են տնում և բանտարկյալներին թույլ են
տալիս հրատեչտի նամակներ ու կտակներ գրել: Գծվար
չի հասկանալ, թե բանտարկյալներն ինչ վիճակում են
իրենց ծնողներին, կանանց ու յերեխաներին հրատեչտի
նամակներ գրում: Հետո գալիս և գրահայինների Գո-
կատն ու բանտարկյալներից նամակները հալաքում և
ստիպում, վոր կամերի մեջտեղը շարք կանդնեն կամ
անկողնի մոտ շոքնն: Նրանց աչքի տաջ հրացանները
լցնում են: Բանտարկյալների աչքերը կապում են ու
ստիպում մի քանի բոլե կանդնած մնալ, թույլ չտա-
լով, վոր նույնիսկ ծոպառն հանեն: Այդ ժամանակ ֆա-
չիտաները կամացուկ, մտաների վրա հեռանում են և
կամերի յերկաթի ծանր դուռը հանկարծ այնպես ուժ-
գին շիկացնում, վոր անասելի աղմուկ և հանում: Շատ
անգամ այս կամ այն բանտարկյալն ուշաթալովում ընկ-
նում և կամերի քարե հատակին: Այն ժամանակ գր-
հայիններն անդուսոյ հրհոցով դռները բաց են տնում և
իրենց ընկերներին հերթական ներկայացման կանչում,
ձայն տալով:

— Յեկեք անսեք, կամերի դռնով մենք նրան գըն-
դակահարեցինք:

Հուլիսին, յերբ ճամբարապետ Ջիզմուկն իմացավ՝ վոր իր պահակութեան ու վոստիկանութեան վողջ կազմը փոխվելու յե, վճուց ապացւցել, վոր իր զինակիցներն անփոխարինելի յեն: Հաշվազույն ապացուցն, իհարկե, վիթխարի մի պրովակացիան յեզավ: Մի խումբ կաշանավորների փախուստ մուսնեցին, իսկ պահակներն ու ճամբարում յեղած վողջ պահպանությունը նրանց հետեից կրակ պնտք և բաց անեցին: Արդյունքն այն յեզավ, վոր Ջիզմուկը կառավարութեան, իհարկե, ապացուցնց, վոր անհրաժեշտ և ճամբարում անյալիսի անփոխարինելի վոստիկաններ ու գրոհայիններ թողնել: Պրովակացիաները շարունակվեցին:

Կենտրոնական կորպուսի № 11 կամերի շրջան մեջ ծառաները կոմունիստական մի թուղջիկ են հանկարծ «հայտարարում»: Այդ թղթի կտորի վրա հետևյալն և գրված լինում. «Հեյնում գրահայինների իշխանությունը վերջանում և, հոկտեմբերին այնանդ կոմունիզմ և լինելու»: Համաձայն վաղորդ պատրաստված ծրագրի, № 11 կամերի բոլոր բանտարկյալներին հարցաքննութեան յինթարկեցին, վոր տանջանքներով ու ծեծերով եր ընթացակցվում: Հետո նրանց բոլորին հավաքեցին բակը և ռազմական խառավարթութեան յինթարկեցին: Նույնն էլ մյուս կամերի բանտարկյալներին նկատամարարին, հետո՝ արեմտյան կորպուսի վողջ բանտարկյալների նկատամար և վերջապես՝ արեւելյան կորպուսի բանտարկյալների նկատամար: Բանտարկյալների մի մասին շարշարանքի կամերդրին: Նրանց հայտարարում և յին, թե շարշարանքներն այնքան պետք և շարունակվեն, մինչև վոր նրանք ձեռնավորներին», այսինքն թուղջիկի հեղինակներին ձեռք տան:

Այդ սրն ընկերներէց 23 հոգի դիտակցութեամբ կորցրած վիճակում փոխադրուցին հիվանդանոց, և միայն հետևյալ յերեկոյան դրութեամբ իր դադաթնակետին հասավ: Վիթխարի մի պրովակացիա յնր պատրաստվում, վոր բանտարկյալներէ մասսայական դնդակահարութեաններով պետք և վերջանար: Արևելյան կորպուսի բանտարկյալներն ու հյուսիսային կորպուսի բանտարկյալներէ մեծ մասն այդ ժամանակ արևելյան կորպուսի բակումն եյին՝ հիվանդանոցից մի քանի քայլի վրա: Արևմտյան կորպուսի ու կենտրոնական կամերներէ ընկերները պետք և համաքիչյնն արևմտյան կորպուսի բակը: Արանց հրաման եր տրված մարդունքի քայլքով վազել: Գափ ու քրտինք մտած, շնչասպառ, ամբողջ ողբ քաշած ասնջանքներէց վերջնականապես ծովն—ծովն յնդած՝ նրանք սկսեցին բանտի բակում վազ տալ: Այնուհետև լսվեց ստանդարտ, ճարտար, սկանդնլը—ը: Այս վարժութեամբ հարյուր քսանական անգամ պետք և կատարվեր: Բանտարկյալները մեկը մյուսի հետևից սայթաքում—ընկնում եյին արևմտյան կորպուսի բակի քարերի ու ցեխի մեջ: Այս տեսարանի ժամանակ արևելյան կորպուսի բանտարկյալներին ոտնակցին յերգել, և բանտարկյալների փոքրիկ նվազախումբը (մի քանի նվազաբան ու մրմուռային) նվազելու հրաման ստացավ: Արևելյան կորպուսի բակում համաքած բանտարկյալներէ բաղձութեան առջեից ֆաշիստները յերկու բուպն մի անգամ մի բանտարկյալ եյին քարը տալիս, վոր ցավից ճշում եր, ծեծված—արնլիկ եր արված, կամ դիտակցութեանը կորցրել եր: Բուպներն անցնում եյին: Նվազախումբը դադարեց նվազել: Բանտարկյալներէ բաղձութեանը քարայտի: Հարյուրավոր մարդիկ բուպնքները, սեղմած՝ մնացին կանգնած: Իրանց անդորութեանը դիտակցելուց առաջացած բաբկութեանն ու վայրույթը չափը լցրին: Վստիկանը բղավեց:

— Վերջապես պիտի յերգե՞ք, թե չե, խողի՛ նախիր:

Իայց բաղձութեանը մնաց համբ: Մերունիների յե-

րեսից արցունքը ներքև եր գլորվում, իսկ հարևան կամերաներում, դրոհայինները կարգաբխներով ու ատրոհանակներով գինված՝ պատրաստվում եյին կրակ բաց անել: Եննն սպասում եյին և վճռել էյին իրենց գործողությունն սկսել ամենաթուուղ լարված մամնախին: Բոլոր բանտարկյալներն այս բանն զգացել եյին: Ամեն մեկը մտածում եր. «Էհիմա վերջն եմ»: Մի մոմենտ ևս, և բանտարկյալների բաղմությունը պետք և հարձակվեր վոստիկանության ու գր. հայինների վրա: Տաշխատ պրավակատորների ուզածն ել հենց այդ եր: Բայց բանտարկյալներն իրենց զայրութիւնը դարկեցին: Յեւ պատրաստվող արյունահեղ դասաստանը չհաջողվեց:

Արևելյան կորպուսի բանտարկյալների առջևից 16 ընկեր ել զարչ տվին, վարոնք գլխակցությունը կորցրել եյին: Այդ ժամանակ (հարյուրամյոս կոկ: րդններից դուրս թուով «Յես ընկեր ունեյի» մատառական յերդը: Վոստիկան Բառերը վաղ տարվ սլոյցով արևելյան կորպուսի բակը:

— Գժվե՞լ եք, ի՞նչ ե, չա՛ն վորդիք: Ես բոպեյիս դադարեցրնք: Վ՛՛չ մի յերդ:

Բաղմությունը մի քանի վարկյան ել յերդեց, հետուեց: Արևելյան կորպուսի բոլոր բանտարկյալները, բացի ծանր հիվանդներից, շարք պետք և կանդնեյին: Կոմունիստական Ֆրակցիայի նախկին ղեկավար Կատակերը, վոր ծանր հիվանդ եր, բանտարկյալներին պետք և հրաման աներ և զառասուն բողն նորից կատաղի վաղը կատարվեր բանտի բակի շուրջը: Տաշխատները ձեռքերը դրել եյին ատրոհանակների պատռաններին, և կատաղությունից նրանց ստամոնքը չխկչխկում եյին: Կինամոնազույն դահիճները հույս ունեյին պրավակացիա առաջ բերել և արյան ծարավ հագեցնել: Բայց նրանք իրենց նպատակին չհասան:

Բացառիկ կարգապահությամբ, ստամ-ատամի սեղմած, միակերպ մտածելակերտով—«մեզնից վոչ մեկը պրովակատորների գնդակով չպետք և դնա»— մեր ընկերները շնչակտուր եյին լինում, բայց և այնպես

փախչում ելին: Բարկությունից դողալով մրեժի յեր-
դումը շրթունքներին, թե կդա մի որ, յերբ մենք Փա-
շխանների հետ հաշիվ կտեսնենք՝ մեր յեղայքներն ու
ընկերները նայում ելին իրենց կամերների յուսամուտ-
ներից: Այդ յերևի հիմանդանոցը բերներբրան լիքն եր:
Սանխտարական Վախճաարը, մորը մարդկային մորտ,
դպրամունքներ դեռ պահպանում եր, իր գայրույթը բա-
ցարձակորեն յերևան եր բերում: Այն բողոքագիրը, մոր
նա ճամբարի սյարեաին ու ներքին դործոց մինխտարու-
թյանը դրեց, այս գարձաթքն եր բախանդակում:

«Այսօր, հուլիսի 13-ին ծախավեցին բոլոր դեղ-
բայքը, սրտի դործողությունն ամբողջող բոլոր դեղե-
րը, մոր մի տարիս համար ելին նախատեսված»: Միտո-
ժամանակից հետո գրոհայիններն այս ու այն բանտարկ-
յային տակ ելին, թե №11 կամերի դռան մեջ գտնված
Թուղիկը մի Փաշխա պրամակատոր եր դրել: Այս
պրամակացիայից մի քանի շաբաթ հետո № 11 կամերի
դռան մեջ նրից հեղափոխական կոչեր «գտնվեցին»:
Բայց այս անգամ կոչերը մի Փաշխա եր սարքել, մոր
նակ ճամբարում եր ծանայում, բայց պրամակացիան
չհաջողվեց, մորտվհետև նա հիմարի պես դռան դրսի
յերևսին եր դրել:

Սկստեմք բերին արևելյան կորսուսի բանտարկյա-
րների համար յերտորդ պրամակացիան «Համալնացալ»
բանտարկյայներից մեկը մեծ թվով ընկերների ներկա-
յությամբ ասաց.

— Ղևու չե այն ժամը, յերբ գրոհայիններին մենք
կստիպենք հենց այս բակում մարտություններ կտա-
րել:

Գոհար Բունդ-Մարչան՝ նախոնար-ստեփանյան մի
բժիշկ, մոր ինչ մոր հանրանքի համար Չոնկենբուրգում
բանտարկված եր, մեռել եր, մասնից գամնայով, նորից
աչք մտնել, և մտաբանողում յած կոտակողություններ
խկույն տեղ հասցրեր: Ընկերները մեջ հողու տարան
հարցաքննության: Նրանց ծեծեցին ու չարչարեցին:

Բայց նրանցից վոչ վոք չմասնեց այդ խոսքերն ասող ընկերոջը:

Կատարած ու փրփրած այն բանից, վոք իր բոլոր ջանքերն իդար են անցնում՝ պարետ Բրուսինդն այն ժամանակ հրաման ավեց՝ բոլոր բանտարկյալներին ժամ ու կես ակզմական խստափարժութեան ու ծանոթ ճկանդնել, պառկելու յենթարկելն: Մեկը մյուսի հետևից վայր ելին ընկնում գիտակցութեամբ իրոց բան ընկերները: Վիլի Կասպերին, վոք սիրառ թունդ նվազել եր, հիվանդանոց փոխադրեցին: Այդ որերն ընկերներից շատերն իրենց ստողութեամբ ընդմիջտ կորցրին: Թունդ սիրտ նվաղեցնող հիվանդութեանները հաճախակի դարձան, բայց, ջնայած այս բանին՝ սոսի թունդ նվաղում ունեցողներին ու նրանց հետ նաև Ալեյա-Բյւլենիս նախկին իմբադիր Ոսիցիտն և Աուդինդերին այնուամենայնիվ ստիպում էին, վոք արյունաբոս շան Արթիանի հրամանով՝ ակզմական ծանր խստափարժութեաններ հատարի:

«ՎԻԼԼԵ ԿԱՍՊԵՐԸ ՊԵՏԵ Ե ՓՐՎԿԻ»:

Չոննենբուրգի բանտարկյալների մեջ Փաշխտների ամենաստոր հայածանքներին յենթարկվեց կղմունիստների նախկին պատգամավոր Վիլի Կասպերն: Նա ճամբորդ յեկալ միանգամայն առողջ վիճակում: Հենց առաջին որերը նրան մի քանի անգամ ծեծեցին արնլիկ արին:

Այժմ Վիլի Կասպերը, վոքին մի քանի ամիս ստիպում էին արևելյան կորպուսի պարետի չափազանց ծանր դերը կատարել, անվերջ շարչարանքների ու Փաշխտների հայհոյանքի առարկան է: Մաղաչափ հանցանքի համար, ճամբարի յուրաքանչյուր բանտարկյալի կողմից նրա հետ ջողաքական դրույցի վորձ անելու համար մեղադրում են: Մի որ, մի քաջ նրան հանգիստ չեն թողնում: Ետա հաճախ, ճանապարհին պատահամբ հանդիպելիս, մի վորեւ դրոհալին նրան ստիպում է ժամերով վազել բակի շուրջը: Բանտի չենքի միջանցքն-

բում ու սանդուխքների վրա, ընկնել գետին, նորից վեր կենալ և վաղ առաջ՝ դրոհայինների հրհոսքների ու ծաղրանքի տակ:

Նրա առողջութիւնն ու ջղերը հիմնահատակ քայքայվել են: Վիլլի Կասպերը սրտի ծանր հիվանդութիւն և ստացել: Ամենածանր բույնների ժամանակ, յերբ խեղճի մարմինը ջղաձղութիւնից ցնցվում եր, Փաշխտները դալիս և յին նրա մոտ ու ասում.

— Կասպեր, դու ինքդ քեզ մի դյուլլա տուր: Ի՞նչ ևս սպասում: Ուղում ևս վոր մենք ինքներս այդ բանով դրադվենք:

Ինքնասպանութիւն գործելու այս հրահրումը հաճախ եր կրկնվում: Մեր ընկերը ջղերի ծանր քայքայումով հիվանդ և, ջղերի ցնցումից նրա դեմքը կուչ և դալիս և խոր կնճիռներով ահոսված և: Մի քանի ամսում նա տաս տարով ծերացավ: Ծամբարում բանտարկյալնեքն ասում են.

— Յեթե այս բանը դարձյալ շարունակվի, Վիլլի Կասպերը ճամբարից կենդանի դուրս չի գա: Վիլլի Կասպերը սեւաք և փրկվի:

ԿԱՐՈՒՐ ՈԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԶՈՆՆԵՆԻՈՒՐԳԻ
ՀՈՒՍՈ ՃԱՌԱԳԱՅԹՆ Ծ

Չարչարանքների ու տանջանքների դատապարտված առանյակ հաղարավոր բանտարկյալներ հուսո մի ճառագայթ ունեն, վոր նրանց ավելի յե ուժ տալիս—Կարմիր Ոգնութիւն գործին անդուլ ու կատարյալ նվիրարեբութիւններ անելու, նրա բազմաթիւ անդամների ու ակախիլիսանների մասին յեղած լուրերն են այդ: Չնայած արյունոտ հալածանքներին, չնայած՝ Կարմիր Ոգնութիւն աշխատակիցները դիտեն իրենց սպառնացող վրասանդը, դիտեն, վոր գուցե վաղն իրենց վիճակվի մեղբարիտակից դառնալ, այնուամենայնիւ ամենուրեք աշխատանք և կատարվում:

Բաղբանտարկյալների կանանց ու յերեխաներին նյութական ոգնութիւն և արթւմ: Գրքեր ու կենսական

անհրաժեշտ պիտույքներ մեզ կանոնավոր կերպով ուղարկվեցին այնքան, մինչև վոր ճամբարի պարետը հանձնումն արգելեց:

Մենք մեծ ուրախությամբ լմացանք, վոր արտասահմանի բանվորներն ու ինտելիգենցիան մեծ աշխատանք են կատարում, վոր հիտլերյան բանտերի բանտարկյալների վիճակը թեթևացվի:

Միայն նա կարող է հասկանալ, թե ինչ ասել և կարժիր Ոգնության գոյության փաստը, ով հիտլերյան Գերմանիայի ուղղիչ տներում, բանտերում ու համակենտրոնացման ճամբարներում սարսափելի ամիսներ և անցկացրել: Յես տասնյակ հազարավոր քաղրանտարկյալների անունից դիմում եմ բոլոր բանվորներին, բոլոր նրանց, ով համաշխարհային կուլտուրայի ամանդարդի հետ և, կոչ անելով՝ «Պաշտպանեցեք կարմիր Ոգնությանն իր աշխատանքների մեջ, միջազգային պրոլետարական համերաշխության համար մղած իր պայքարում»:

ՍՊԻՏԱԿ ՏԵՌՈՐԸ ԿԱՊԻՏԱԼԻ ՅԵՐԿԻՆԵՐՈՒՄ

Մ Ո Պ Ր -ի Գործկոմի տվյալները պարզորոշ գաղափար են տալիս, թե ինչ ծախս է ստացել սպիտակ տեռորը Ֆաշիզմի և Ֆաշիզացիայի յենթարկվող կապիտալիստական «դեմոկրատիայի» յերկրներում: Այդ տվյալները կազմվում են մամուլի մեջ թափանցող ամենորյա հաղորդագրություններից և լրացվում են այն տվյալներով, վորոնք մշակում են Մ Ո Պ Ր -ի ազգային սեկցիաները: Ասկայն, հարկավ, այդ վիճակագրությունը լիակատար չափով չի արտացոլում տեռորի ամբողջ պատկերը: Գրաքննությունը, մանավանդ գաղութային յերկրներում, համարյա յերբեք հնարավորություն չի տալիս հաղորդագրություններ հրատարակել աշխատավորների հետ տեսնված դատաստանի մասին: Բուրժուական դործակալությունները և թերթերը սխալմատիկաբար պահան են ցույց տալիս զոհերի թիվը: Մեր առջև դրված և

1934 թ. առաջին կիսի ընդհանուր վիճակագրությունը և տասնձին յերկրներին վերաբերյալ տվյալները:

Ահա Փաշխատական Այտարիայի դասակարգային դեմքը՝ 1585 սպանված, 5309 ծանր վիրավոր, 3955 թեթև վիրավոր, 2063 բանտարկյալ—այս և ընթացիկ տարվա փետրվարի մարտերի և այդ մարտերին հաջորդող սեպտեմբերին հանրագումարը: Այդ թվերին պետք է ավելացնել 333 քաղաքական դատավարություն, վորով 1231 հեղափոխական դատապարտվեց ընդհանուր առմամբ 2917 տարվա բանտարկության, կայացվեց 9 մահվան դատավճիռ և 19 ցմահ բանտարկության դատավճիռ:

Փաշխատական Գերմանիայում՝ 567 սպանված կես տարում, 25.074 վիրավոր, 30320 ձերբակալված, 909 քաղաքական դատավարություն: 4246 հեղափոխական բանվորներ ու գյուղացիներ դատապարտվել են ընդհանուր առմամբ 8543 տարվա բանտարկության ու տաժանակրության: Ընդունվել և 23 մահվան դատավճիռ, 11 ցմահ բանտարկության դատավճիռ:

Ճապոնիայում իշխանությունները լուծյուն են պահպանում բանվորների սպանության մասին: Թերթերը տեղեկություն չեն տալիս բանտերում մահացած քաղաքացիների մասին: Հաջողվեց միայն պարզել ձերբակալվածների ընդհանուր թիվը՝ 3987 հոգի: Տեղի յե ունեցել 29 դատավարություն, վորով 79 հեղափոխական դատապարտվել և 228 տարվա բանտարկության:

Սլավոնիայում (պետք է նկատի առնել, վոր տվյալները վերջանում են այս տարվա հունիսի մեկով), սպանված՝ 62.332 հոգի, վիրավոր՝ 3347 հոգի, ձերբակալված՝ 236 հոգի, քաղաքական դատավարություն... (բաց) վորով հեղափոխականները դատապարտվել են ընդհանուր առմամբ 3531 տարվա բանտարկության, 1295 հոգի դատապարտվել են մահապատժի և 301 հոգի աքսորվել Աֆրիկայի դաղութները:

Սպիտակ տեռորի տվյալների մեջ պատմավորական և դրամում Լեհաստանը՝ 9017 ձերբակալված, 677

վիրավոր, 23 սպանված, 229 քաղաքական դատավարություն, 6716 տարվա բանտարկություն ու տաժանահրություն՝ 2410 հեղափոխականի համար:

Ռուսիսիայում ձերբակալված է՝ 1117 հոգի, Չեխոսլովակիայում՝ սպանված 1153 հոգի, ձերբակալված 2000 հոգի, Լատվիայում՝ 2978 հոգի, Իտալիայում՝ 3507 և այլն:

Կապիտալիստական 50 յերկրներում ու գաղութներում կես տարում սպանվածների ընդհանուր թիվը կազմում է 2957 հոգի, ծանր վիրավորվածների թիվը՝ 24.770 հոգի, թեթև վիրավորվածներինը՝ 20.624 և ձերբակալվածներինը՝ 118739 հոգի: Նույն ժամանակամիջոցում այդ յերկրներում տեղի յն ունեցել 3903 քաղաքական դատավարություն, վորով 14.707 մեղադրյալ դատապարտվել է 27.578 տարվա բանտարկության ու տաժանահրության, ընդունվել է 89 ցմահ բանտարկության դատավճիռ և 94 մահվան դատավճիռ: Այդ թվերի մեջ չեն մտնում Չինաստանին ու Մանջուրիային վերաբերյալ տվյալները, վորտեղ յեղել է՝ 190.282 սպանված, 59.500 վիրավոր, 19.814 ձերբակալված: Նույն ժամանակամիջոցում կապիտալիստական յերկրներում տեղի յն ունեցել 112 սննդադուլ, վորով բանտարկյալները բողոքել են բանտի ուսիժի և վարչության խժուժությունների դեմ: Մննդադուլներն աչքի էյին ընկնում բացառիկ համաուությամբ և յարվածությամբ: Նրանց մասնակցում եր 4184 քաղկայանավոր: Մննդագուլներն ընդհանուր սումամբ տեւել են 20.571 որ: Վորպես սննդադուլի հետևանք՝ 158 հեղափոխականի տանջել են մինչև նրանց մահանալը և 371 հեղափոխական՝ ծանր հիվանդություններ են ստացել:

ՄՈՊՐ-ի տվյալներում հատուկ դուրս են կազմում «զեմոկրատական» ազատությունների խախտմանը վերաբերյալ թվերը: 50 յերկրներում 6 ամսվա մեջ արգելվել է 2152 կազմակերպություն, ցրվել է 129 ժողով, 1543 ցույց, արգելվել է 350 հեղափոխական:

1872

1872

ԳՆԸ 50 Կ.

ԼԻՆԳՐԱԿԱՐԸ
ՍԵՄԵՆՆՆՈՅԵԿ

Ելուտ Լուր՝ Ա.ՄԻԹՐՈՅԱՆԻ

ПИСЬМА ИЗ СТРАН
БЕЛОГО ТЕРРОРА
И ФАШИЗМА
ИЗДА. Ц.К. МОПР ССР А

ԳԱՆ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

220039065

[604.]

A $\frac{\text{V}}{39065}$